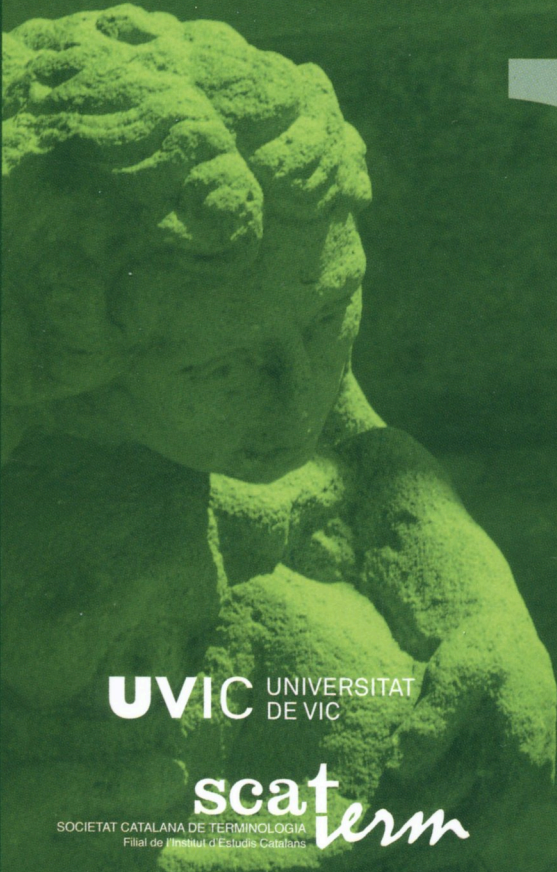

Eusebi Coromina i Josep M. Mestres (cur.)

ASPECTES DE
TERMINOLOGIA,
NEOLOGIA I TRADUCCIÓ

MEMÒRIES DE LA SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA, 2

UVIC UNIVERSITAT
DE VIC

scat
term

SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
Filial de l'Institut d'Estudis Catalans

scat term

Aspectes de terminologia, neologia i traducció

SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
MEMÒRIES DE LA SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA, 2

EUSEBI COROMINA I JOSEP M. MESTRES
(*curadors*)

Aspectes de terminologia, neologia i traducció

BARCELONA, 2010

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Jornada de la SCATERM (8a : 2010 : Vic, Catalunya)

Aspectes de terminologia, neologia i traducció. – (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia ; 2)
Treballs presentats a la VIII Jornada de la SCATERM, celebrada el 13 de maig del 2010 a la Universitat
de Vic. – Bibliografia

ISBN 9788499650227

I. Coromina i Pou, Eusebi, ed. II. Mestres i Serra, Josep M., 1956- ed.

III. Societat Catalana de Terminologia IV. Universitat de Vic V. Títol

VI. Col·lecció: Memòries de la Societat Catalana de Terminologia ; 2

1. Terminologia – Congressos 2. Neologismes – Congressos 3. Traducció – Congressos
801.3(061.3)

© dels autors de les ponències

© Societat Catalana de Terminologia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans,
i Universitat de Vic, per a aquesta edició

Primera edició: novembre de 2010

Tiratge: 600 exemplars

Text revisat lingüísticament pel Servei de Correcció Lingüística de l'IEC

Compost per Anglofort, SA

Imprès a Limpergraf, SL

ISBN: 978-84-9965-022-7

Dipòsit Legal: B. 40638-2010

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Sigles i símbols emprats pels autors	7
Presentació, <i>per Jaume Martí</i>	11
ESTUDIS I PROJECTES	
La neologia especialitzada, repte constant per al mediador lingüístic, <i>per Rosa Estopà</i>	15
Neologia i traducció en els processos d'estandardització, <i>per Carles Biosca i Carles Castellanos</i>	41
El nom de la sabata en neologia i terminologia comparades. Objecte de litigi, objecte de desig i estereotips, <i>per Mireia Calvet</i>	55
La norma UNE de traducció aplicada a la traducció de normes, <i>per Elisabeth Casademont i Marta Sabater</i>	87
Terminologia neològica del transport aeri, <i>per Eusebi Coromina</i>	103
La fixació i la difusió de la terminologia tipogràfica, <i>per Josep M. Mestres i Esther Monzó</i>	119
Mecanismes d'actualització del lèxic: com poden influir en la implantació de la terminologia en català?, <i>per M. Amor Montané</i>	133

CRÒNICA DEL CURS 2009-2010

VIII Jornada de la SCATERM: «Terminologia, neologia i traducció»	153
Presentació de la VIII Jornada, <i>per Eusebi Coromina</i>	155
Organització de la VIII Jornada	157
Participants de la VIII Jornada	159
Programa de la VIII Jornada	161
Assistents a la VIII Jornada	163
Balanç i conclusions de la VIII Jornada, <i>per Eusebi Coromina i Josep M. Mestres</i>	165

Sigles i símbols emprats pels autors

A	adjectiu
AECOC	Asociación Española para la Codificación Comercial (Associació Espanyola per a la Codificació Comercial)
AEN	Asociación Española de Normalización (Associació Espanyola de Normalització)
AENA	Aeropuertos Españoles y Navegación Aérea (Aeroports Espanyols i Navegació Aèria)
AENOR	Asociación Española de Normalización y Certificación (Associació Espanyola de Normalització i Certificació)
AMG	Aliment modificat genèticament
APLE	Processos d'actualització del lèxic espanyol a partir de la premsa editada a Catalunya (projecte de recerca)
CA	català
CDRA	Comitè de Desenvolupament de Rutes Aèries de Barcelona
CE	Comunitat Europea
CEI	Comissió Electrotècnica Internacional
CEN	Comitè Europeu de Normalització
CENELEC	Comitè Europeu de Normalització Electrònica
CEPL	Centre d'Étude et de Promotion de la Lecture (Centre d'Estudi i de Promoció de la Lectura)
CFC	clorofluorocarburs
CI	coeficient d'implantació
CMO-Cat	comunicació mediatitzada per ordinador en català
CO ₂	anhídrid carbònic
COPCA	Consorci de Promoció Comercial de Catalunya
CTN	Comitè Tècnic de Normalització
DCVB	<i>Diccionari català-valencià-balear</i> (Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll)
DE	alemany

DEG	drets especials de gir
DIEC	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> (Institut d'Estudis Catalans)
DNA	<i>desoxyribonucleic acid</i> ('àcid desoxiribonucleic')
DuCA94	<i>Diccionari visual Duden</i> (1994)
DuDE05	<i>Duden: Das Bildwörterbuch</i> (6a ed., 2005)
DuDE58	<i>Duden: Das Bildwörterbuch</i> (1958)
DuDE92	<i>Duden: Das Bildwörterbuch</i> (4a. ed., 1992)
DuDE99	<i>Duden: Das Bildwörterbuch</i> (5a. ed., 1999)
DuDE-ES93	<i>Duden-Oxford: Bildwörterbuch Deutsch und Spanisch</i> (2a. ed., 1993)
DuEN60	<i>Duden: Das Bildwörterbuch</i> (1960)
DVD	disc versàtil digital
EEE	espai econòmic europeu
EN	anglès
EN	<i>european norm</i> ('norma europea')
ES	espanyol / castellà
ESTEN	Eina de Seguiment de la Terminologia Normalitzada
EUA	Estats Units d'Amèrica
FR	francès
GDLC	<i>Gran diccionari de la llengua catalana</i> (Enciclopèdia Catalana)
IDESCAT	Institut d'Estadística de Catalunya
IEC	Institut d'Estudis Catalans
IEC	International Electrotechnical Commission (Comissió Electrotècnica Internacional)
ILTEC	Institut de Lingüística Tècnica Computacional
ISO	International Organisation for Standardization (Organització Internacional per a la Normalització)
IULA	Institut Universitari de Lingüística Aplicada
IULATERM	grup de recerca de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra
N	nom
OB	[proteïna de l']obesitat
OBNEO	Observatori de Neologia
OMC	Organització Mundial del Comerç
OMS	Organització Mundial de la Salut
OxES-EN95	<i>Oxford-Duden: Bildwörterbuch Spanisch und Englisch</i> (1995)
Prep	preposició
PT	portuguès
PUF	Presses Universitaires de France
RU	Regne Unit
SN	sintagma nominal
SP	sintagma preposicional
TERMCAT	Centre de Terminologia per a la Llengua Catalana
TEXTERM	Fonaments, estratègies i eines per al processament, extracció i representació d'informació especialitzada (projecte de recerca)

TIC	tecnologies de la informació i la comunicació
UE	Unió Europea
UNE	Una Norma Española (Una Norma Espanyola)
UPF	Universitat Pompeu Fabra

Presentació

JAUME MARTÍ
President de la SCATERM

Aquest volum que la SCATERM presenta com a segon llibre de la col·lecció «Memòries de la Societat Catalana de Terminologia» aplega, en forma de miscel·lània dins la secció «Estudis i projectes», un conjunt de treballs científics, la major part dels quals es van presentar resumits en el marc de la VIII Jornada de la SCATERM, celebrada el 13 de maig del 2010 a la Universitat de Vic i organitzada en col·laboració amb la Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació d'aquesta Universitat. Perquè no se'n perdi la «memòria» —si em permeteu la redundància—, en la secció «Crònica» recollim les dades més importants de la VIII Jornada.

Constitueix una mostra de la temàtica que té interès per a la terminologia en general i la terminologia catalana en particular, que és com dir per als membres de la nostra Societat; temàtica que preveiem d'anar complementant i completant en el futur dins d'aquesta col·lecció.

Concretant-ho una mica per a aquest cas, ens interessa entendre amb profunditat tant el fenomen de la neologia com els processos d'estandardització i d'implantació de terminologia; tant la realitat sobre la traducció de normes al català, amb els problemes i les solucions aportades corresponents, com els projectes terminogràfics en curs. I ens interessa també l'estudi de la divulgació de la terminologia de la tècnica i de la ciència i les conseqüències, en els plans teòric i aplicat, dels contactes entre el món dels especialistes i el del públic en general.

Finalment, amb el canvi de disseny interior que ha experimentat aquest segon número de la col·lecció «Memòries de la Societat Catalana de Terminologia» volem oferir també la possibilitat de publicar-hi treballs que, per llur extensió, no podrien tenir cabuda dins les nostres publicacions periòdiques *Terminàlia* i *Butlletí de la Societat Catalana de Terminologia*, i animar tots els socis perquè proposin treballs que es podrien publicar en aquestes miscel·lànies anuals.

ESTUDIS I PROJECTES

La neologia especialitzada, repte constant per al mediador lingüístic¹

ROSA ESTOPÀ
Universitat Pompeu Fabra
Barcelona

Resum

L'entrada de neologismes en les llengües vives és un fet natural: tota llengua activa actualitza permanentment el seu lèxic, mitjançant l'ús d'unitats lèxiques referencials i també de paraules amb una funció expressiva, tant amb mots formats amb recursos propis com amb nous usos semàntics de formes ja existents o amb paraules manlevades a altres llengües. És sabut que totes les llengües són aptes per expressar-ho tot, però no totes es troben en el mateix estadi de desenvolupament. La capacitat creativa de les llengües és una condició del sistema gramatical; el desenvolupament de cada llengua, en canvi, depèn de les condicions socials, econòmiques i polítiques dels pobles que les parlen. No és fàcil posar nom a un nou invent i, una vegada posada una denominació a una nova realitat, tampoc no és gens fàcil buscar-li un equivalent en una altra llengua. Un dels principals esculls en què es troba un mediador lingüístic, com per exemple un traductor especialitzat, és la neologia especialitzada, les paraules noves de la ciència i la tècnica. Quins són els camins que ha de seguir el traductor davant els buits denominatius? Quins mecanismes i quins recursos documentals pot fer servir? Quins recursos li ofereix la llengua? Un d'aquests recursos és el manlleu. Actualment la llengua de la qual totes les altres llengües manlleven més mots és l'anglesa ja que avui és l'idioma més influent al món per qüestions econòmiques, polítiques i tecnològiques. Però els manlleus no són sempre la solució, encara que siguin adaptats.

PARAULES CLAU: buits denominatius, manlleus, mediació lingüística, neologia, neologia especialitzada, neologia primària, neologia semàntica, traducció de textos, unitats lèxiques referencials.

1. Agraïco a O. Domènech, C. Gelpí i G. Santaló la lectura crítica dels esborranys d'aquest text, i a E. Coromina la invitació a escriure'l.

Abstract: *Specialised neology, an ongoing challenge for the linguistic mediator*

The entry of neologisms into living languages is a natural fact: all active languages permanently update their vocabulary, by means of the use of reference lexical units and also by words with an expressive function, both with words formed using existing resources and the new semantic uses of existing forms or with words loaned from other languages. It is a known fact that all languages can express everything, but not all of them are in the same stage of development. The creative capacity of languages is a condition of the grammatical system; the development of every language, on the other hand, depends on social, economic and political conditions of the people that speak them. It is not easy to name a new invention, and once a new reality has been named in one language it is by no means easy to find an equivalent for it in another language. One of the main hurdles encountered by a linguistic mediator, such as a specialised translator, is specialised neology, new words spawned by science and technology. What paths should the translator take in the face of denominative gaps? What mechanisms and documentary resources can they use? What resources does language offer? One of these resources is the loan. Nowadays, the language from which all other languages borrow most is English, as it is the world's most influential language for economic, political and technical and scientific reasons. But loans are not always the solution, even if they are adapted.

KEY WORDS: denominative gaps, loans, linguistic mediation, neology, specialised neology, primary neology, semantic neology, text translation, reference lexical units.

INTRODUCCIÓ

Cada dia milers de científics i d'enginyers han de posar nom a nous conceptes, a nous artefactes, a noves idees; així mateix, cada dia milers de periodistes, professors, divulgadors i traductors necessiten equivalents adequats per a aquestes noves paraules que han fet néixer els especialistes en una altra llengua. En el primer cas es tracta d'una situació de treball (un laboratori, un despatx, un taller, etc.) en què la persona encarregada de posar nom a nous conceptes sol ser un especialista. En canvi, el segon procés es dona típicament en una situació de mediació lingüística en què els artífexs són els traductors, intèrprets, redactors, periodistes, que, per a un terme de la llengua d'origen, no tenen encara cap mot —o si el tenen, no els satisfà— en la llengua en la qual han d'expressar-se.

La denominació és una activitat tan antiga com antiga és la ciència i la tècnica. No es pot construir el coneixement especialitzat sense paraules i, sobretot, no s'avança científicament sense paraules noves. Bertha Gutiérrez, en el tan recomanable llibre *La ciencia empieza en la palabra* (1998), exemplifica a bastament com el pensament científic sempre ha implicat la creació o l'adaptació constant de paraules per referir-s'hi.

Paral·lelament a l'activitat científicotècnica, però ja des dels orígens, hi ha hagut sempre una activitat de mediació lingüística considerable, rellevant pel seu paper en l'evolució, l'intercanvi i la divulgació de la ciència i la tècnica. La història de la ciència, i de les idees científiques, no es pot escriure —ni entendre— sense tenir en compte el paper clau que hi han tingut els traductors; professionals que s'han trobat constantment en la situació de no tenir un mot en la llengua d'arribada perquè el concepte hi entrava per primera vegada mitjançant les seves traduccions. En aquestes situacions, com veurem més endavant, el traductor ha hagut de cercar una solució lèxica adequada i precisa, equivalent semànticament i pragmàticament al terme usat en la llengua de partida; solució, que en moltes ocasions, ha originat una proposta neològica.

El treball en neologia especialitzada ha estat, és i serà un dels reptes per al mediador lingüístic. La cerca d'un neologisme especialitzat exigeix al traductor, d'entrada, una presa de posició del model de llengua, però també capacitat de decisió i d'anàlisi, i intuïció lingüística. En aquests moments de proposta i de creativitat lèxica, és on sura la bona formació lingüística i terminològica d'aquest professional.

Per tal d'endinsar-nos en el tema de la neologia especialitzada en el marc d'un context comunicatiu de mediació lingüística, he estructurat aquesta ponència en els punts següents, que parteixen d'un enfocament general (la neologia) per arribar a un aspecte molt específic (la neologia semàntica o el reciclatge lèxic):

1. La neologia i els neologismes
2. La neologia especialitzada i els neologismes especialitzats
3. Els neologismes especialitzats en un procés de mediació
4. Com hem d'actuar davant d'un buit denominatiu?
5. Els recursos lèxics per a la creació de neologismes especialitzats
6. Els neologismes semàntics: una solució per explorar i explotar

1. LA NEOLOGIA I ELS NEOLOGISMES

L'entrada de neologismes en les llengües vives és un fet natural: tota llengua activa actualitza permanentment el seu lèxic. Els neologismes són la conseqüència lingüística dels canvis constants d'una societat (i els neologismes especialitzats, ho són dels canvis científicotècnics), canvis que alhora són una manifestació clara de la vitalitat d'una llengua. Així, *aerofòbia*, *aliment modificat genèticament* (AMG), *auditoria de seguretat*, *bicicleta de neu*, *bookcrossing*, *devedeteca*, *e-book*, *e-learning*, *família acollidora*, *família monoparental*, *flexiseguretat*, *globalització*, *grip A*, *jurat popular*, *informàtica en núvol*, *llibre digital*, *mediateca*, *videlector*, *videoconferència*, *violència domèstica*, *wiki*, són paraules de creació recent que reflecteixen els canvis en el funcionament d'una societat en cadascun dels seus diferents àmbits. I no solament neixen nous mots, sinó que moltes vegades la forma de les paraules continua sent la mateixa i el que canvia és el significat: *bandera*, *banderola*, *caixer*, *vall* (en economia i

finances); *gratacel* (en publicitat), i *aranya*, *galeta*, *virus*, *xarxa* (en informàtica) són paraules que ja existien i a les quals hem afegit un nou sentit. En aquests casos es produeix un reciclatge lèxic: una reutilització del lèxic consolidat per a nous sentits.

La neologia, entesa com el procés de formació de mots nous, és, doncs, una noció indiscutible, un universal lingüístic. Però el neologisme com a resultat d'aquest procés sol ser una noció polèmica, perquè no es defineix a partir d'un concepte de novetat objectiu, sinó d'un sentiment de novetat (Rey, 1976). Gutiérrez (1998), per explicar aquest fet, utilitza la metàfora del temps: «la condició de neologismo es, como la juventud, provisional».

Com ja hem remarcat en més d'una ocasió (Cabré *et al.*, 2003; Domènech i Estopà, 2009), diversos autors (Rey, 1976; Boulanger, 1989; Cabré, 1989) han parlat de la relativitat del concepte *neologisme* i, tradicionalment, per definir-lo i delimitar-lo, han recorregut als paràmetres utilitzats per identificar o detectar les paraules noves. Alain Rey (1976), per exemple, considera que una unitat lèxica és neològica segons el paràmetre d'identificació del qual es parteix. Aquest autor estableix tres criteris de naturalesa diversa, que ens permeten establir conjunts de mots nous diferents: temporal, psicolingüístic i lexicogràfic. Així, si el criteri de selecció és temporal, considerarem neologisme qualsevol paraula que ha aparegut en un període recent; si el paràmetre és psicolingüístic, un neologisme serà aquella unitat lèxica que els parlants perceben com a nova; i, finalment, si el paràmetre és lexicogràfic, una unitat lèxica es pot considerar neològica si no es troba documentada en un corpus lexicogràfic determinat.

El problema que presenta, al nostre entendre, aquesta classificació i d'altres de semblants és que confonen el supòsit de definir el concepte de neologisme amb els criteris de detecció de neologismes (Cabré *et al.*, 2003). Si en comptes de partir d'aquesta identificació, mirem de tractar les dues qüestions separatament, podem dir:

— d'una banda, que un neologisme és una «unitat lèxica nova», és a dir, una unitat lèxica «originada o ocorreguda fa poc»; el *criteri temporal* esmentat per Rey, doncs no és un criteri de detecció de neologismes, sinó que és pròpiament el que els defineix, perquè és inherent a l'essència mateixa: la novetat; i

— de l'altra, que els criteris que tenim per detectar o identificar aquestes paraules noves són dos: un de *tangible*, que seria molt objectivable i inclouria el *criteri lexicogràfic* de què parla Rey, i un de *cognitiu*, molt més difícil d'objectivar i força coincident amb l'anomenat *criteri psicolingüístic* de Rey.²

2. El criteri tangible correspon a la utilització de paràmetres documentals que permeten considerar neològiques paraules o expressions que no es troben documentades en un corpus, ja sigui lexicogràfic o textual, prèviament establert. El criteri cognitiu, en canvi, no es basa en el fet que un mot aparegui en un corpus de referència determinat o no, sinó que respon a diversos factors lligats a la percepció de novetat que un parlant té respecte d'una unitat de la llengua. Es tracta, doncs, d'un criteri més subjectiu perquè està condicionat per paràmetres de naturalesa diferent com el coneixement lingüístic i enciclopèdic del parlant, el seu nivell sociocultural o el context comunicatiu.

Però en aquest espai no interessa tant parlar dels criteris de reconeixement de neologismes com del fet que en determinats moments hi ha professionals que necessiten una paraula nova. Així, en el dia a dia del funcionament d'una societat, es presenten situacions molt clares de necessitat de neologia i, concretament, de necessitat d'un terme nou. Són circumstàncies que podem minimitzar en els dos escenaris següents:³

a) Un especialista descobreix o inventa una nova entitat i vol referir-s'hi (la neologia acompanya la innovació científica o tecnològica).

b) Un traductor es troba un terme en un text origen per al qual no té cap equivalent o cap equivalent adequat (la neologia se submergeix en un procés de mediació lingüística i es concep condicionada pel terme d'una altra llengua al qual ha de ser equivalent).⁴

Dues activitats certament molt diferents en què entra en joc la neologia especialitzada. Sager (1993) i també Hermans (1994) s'han referit a aquests dos tipus de creació de paraules noves de manera diferenciada com a *neologia primària*, per a la primera situació, i *neologia de traducció*, per a la segona. Prèviament, Rondeau (1981) també havia establert aquesta distinció i havia diferenciat entre *neologia d'origen* o *neologia genuïna (néonymie d'origine)* i *neologia complementària (néonymie d'appoint)*.

Pensem que la distinció entre aquests dos processos relacionats, en què el segon depèn del primer, és pertinent i està justificada. Els diferents contextos sociolingüístics en què tenen lloc l'una i l'altra motiven, i alhora influencien, la neologia que en deriva i també el procés en si.

2. LA NEOLOGIA ESPECIALITZADA I ELS NEOLOGISMES ESPECIALITZATS

La *neologia especialitzada*, també anomenada *neonímia* per Rondeau (1981) i *neologia terminològica* per altres autors (Rondeau, 1981; Cabré, 1992; Humbley, 2006; García Palacios, 2009b), sovint s'ha concebut com la denominació que representa la noció de *neologisme lèxic* en les llengües d'especialitat (Rondeau, 1981). Per Rondeau, el neologisme terminològic es distingeix clarament del neologisme lèxic de la llengua comuna, de la mateixa manera que el terme es distingeix del mot. Però la realitat discursiva ens mostra que les diferències són poc nítides i responen bàsicament a condicions extralingüístiques més que lingüístiques.

3. Òbviament, aquests dos escenaris no recullen tots els casos en què es necessita i es crea neologia; hi ha activitats, a més, que són a mig camí entre una situació i l'altra, i s'alimenten de les característiques de totes dues, com és el cas del periodisme especialitzat o dels blocs o xats entre semiexperts d'un tema.

4. Aquest procés se sol donar entre llengües diferents, tot i que també es pot donar en una mateixa llengua per raons diverses (per exemple, entre nivells d'especialització diferents).

El paral·lelisme, per tant, no és tan simple ni automàtic com es podria desprendre d'una primera lectura del text de Rondeau. Si partim d'un marc teòric lingüísticocomunicatiu com la *teoria comunicativa de la terminologia* (Cabré, 1999), és lícit plantejar-se si la neologia especialitzada difereix realment de la neologia general o, dit d'una altra manera, quina especificitat té la neologia especialitzada i, encara més concretament, com són els neologismes especialitzats. La realitat del procés neològic en un context especialitzat és molt complexa i cal tenir en compte aspectes sociolingüístics i pragmàtics de producció d'aquests nous termes per entendre el fenomen globalment. Ens sembla més fructífer, en canvi, distingir els processos neològics —i els neologismes que en deriven— segons el context sociolingüístic i les característiques comunicatives en què tenen lloc.

2.1. La neologia primària o la neologia d'especialista

El procés més natural de generació de termes correspon a l'especialista —en el primer escenari que hem descrit en l'apartat anterior. Doncs bé, normalment aquest neologisme especialitzat que construeix l'especialista presenta les característiques següents:

a) Respon a una necessitat designativa d'associar un signe lingüístic a un concepte nou. En conseqüència, es tracta d'un neologisme denominatiu (Cabré, 1989) que cobreix la necessitat de donar un nom a un nou concepte, més que respondre a una necessitat lúdica de jugar amb la llengua.⁵ Hermans (1994) planteja aquest acte com una cerimònia social que comporta una sèrie de ritus. Mots com *reactable*, *put*, *síndrome de Brugada*, *skinput* neixen perquè hi ha un especialista o un grup d'especialistes⁶ que proposen una nova tècnica, un nou artefacte, una nova idea, etcètera.

b) El neologisme especialitzat primari és fruit d'un acte natural i voluntari: existeix un propòsit clar de voler donar nom a un nou concepte.

c) El neologisme primari se sol crear de manera puntual i aïllada, però a vegades també hi ha una necessitat de neologia massiva (Hermans, 1994). Per exemple, en un moment donat de la història de l'astronomia es va canviar la manera de dividir l'espai lunar a partir de l'establiment d'una escala cartogràfica nova, que va generar tot un canvi de la terminologia per referir-se a aquestes noves zones i províncies espacials delimitades per meridians i paral·lels (Lepage, 1989). Molt més recentment, el coneixement del genoma humà ha revolucionat la manera de conceptualitzar els processos biològics i, consegüentment, la seva terminologia: el des-

5. CABRÉ (1989) s'hi refereix com a *neologia estilística*.

6. La *berguedana* (1790) i el *futbolí* (1937), per exemple, van ser invents catalans, documentats a *Inventat en català* (2008) de M. Josep PICÓ, que van rebre el nom en català dels seus creadors.

cobriment del DNA de doble hèlix el 1953, la seqüenciació que duen a terme Watson i Crick el 1977 i, finalment, la materialització del Projecte del Genoma Humà entre el 1990 i el 2003, en què s'arriba a seqüenciar el 99 % del genoma humà, motiven una gran constel·lació de termes nous per referir-se a aquesta nova realitat.

d) El neologisme especialitzat s'insereix en un sistema ontològic i s'hi integra. Per això, sol respectar les convencions terminològiques de l'àmbit especialitzat. Cabré (1989) remarcava aquesta característica específica dels neologismes especialitzats quan els descrivia com a neologismes que aprofitaven «rutines de formació conegudes en cada camp específic». Per exemple, és sabut que en medicina els formants cultes tenen un pes molt important; no usar-los és actuar contra les lleis internes, és introduir soroll en la interpretació dels termes. Per això, Gutiérrez (2004) denuncia la formació de neologismes amb noms propis (els epònims com *malaltia de Crohn*, *prova de Suzuki*, *operació de Matas*, etc.), perquè trenquen, per exemple, la tradició mèdica de denominar les malalties, les operacions o les tècniques.⁷ Per Hermans, un neologisme serà acceptat si és científic; és a dir, si es presenta en les formes i condicions científiques internes de cada disciplina.

e) El creador dels neologismes especialitzats primaris —l'especialista— no sol tenir preparació lingüística ni terminològica (tot i que, com remarca García Palacios [2009b] és el principal interessat a fer que les noves unitats terminològiques compleixin perfectament les seves comeses). En la realitat, la competència neològica⁸ que s'exigeix al científic no és exactament la mateixa que la que ha de tenir el mediador, amb les conseqüències que aquest fet comporta. Per exemple, un cas de malformació o un terme inadequat, si té èxit i qualla per qüestions extralingüístiques, es pot reproduir en les altres llengües a què es tradueix per un efecte dòmino mitjançant el calc o el manlleu. També pot generar altres cohipònims o hipònims que segueixin el mateix patró inadequat.

f) L'estat neològic d'un terme és més breu que el d'un mot nou de la llengua general, perquè si el concepte és acceptat per la comunitat científica, el terme associat a aquest concepte s'assimila ràpidament (García Palacios, 2009b). L'acceptació moltes vegades depèn del prestigi i del poder de difusió dels creadors. Rull comença el llibre *Els estrangerismes del català* (2008) justament explicant molt bé la importància d'aquest fet amb l'exemple de *astronauta* i *cosmonauta*:

7. GUTIÉRREZ (2004) es qüestiona com es pot dir sense matisos que la terminologia mèdica és sistemàtica quan, per exemple, en els noms de les malalties es barregen termes encunyats segons criteris anatomopatològics, fisiopatològics i etiològics que responen a les successives etapes per les quals ha passat la medicina del segle XIX.

8. GARCÍA PALACIOS (2009b) defineix la competència neològica com «el conjunto de habilidades y conocimientos que permiten al hablante generar neologismos de calidad» i MACCHI (2000) la concep com «l'ensemble des mécanismes psychiques et linguistiques, disponibles en permanence dans l'esprit de tout locuteur, et lui permettant virtuellement à tout instant de créer des mots nouveaux».

En efecte, amb la carrera espacial que va iniciar-se els anys 50 del segle XX, els nord-americans van encunyar el terme *astronauta* (compost pels formants grecs *astr(o)*- ‘estrella’ i *nauta* ‘navegant’). De la seva banda, els soviètics van preferir el formant *cosm(o)*- ‘cosmos’, de manera que van encunyar mots com *cosmonauta* o *cosmòdrom* ‘lloc des d’on es llancen coets espacials’. Els nord-americans van superar els soviètics en la carrera espacial i per això avui diem *astronauta*; però si els soviètics haguessin reeixit en la carrera espacial i els nord-americans no, és molt probable que avui diguessin *cosmonauta* (ARTOLA 1999).

g) El neologisme primari creat en un laboratori se sol anar repensant, cosa que implica moltes vegades que també es va redenenant. Sovint, un nou concepte rep un nom, i els mateixos investigadors o altres especialistes, a mesura que el concepte està més consolidat, li canvien el nom per fer-lo més transparent, perquè sigui més precís i s’adeqüi més al seu significat. L’exemple de *leptina* ens serveix perfectament per mostrar aquest fet diacrònic⁹ (Navarro, 2007):

Una de les grans fites en les investigacions dels factors genètics que determinen l’obesitat es va produir el 1950 quan els científics del Laboratori Jackson Bar Harbor (EUA) van obtenir de forma casual una colònia de ratolins mutants hiperfàgics, diabètics i obesos. Més tard es va comprovar que eren ratolins que els mancava un gen que aquests científics van batejar amb el nom de *gen ob* o *gen de l’obesitat*. El desembre de 1994 el grup de Jeffrey M. Friedman del Laboratori de Genètica Molecular de la Universitat de Rockefeller de Nova York va anunciar a *Nature* que havia aconseguit clonar i seqüenciar el gen *ob* murí i l’equivalent humà, localitzat en el cromosoma 7. D’aquesta manera van poder identificar l’hormona proteínica codificada per aquest gen. Al cap d’uns mesos, aquest mateix grup va demostrar que aquesta hormona era indispensable per mantenir la lipostàsia i evitar l’obesitat i que els ratolins mutants obesos s’aprimaven quan se’ls injectava la proteïna *OB*. En l’última línia d’un article publicat el 28 de juliol de 1995 a la revista *Science*, aquests científics van proposar un nou nom pel que fins aleshores havien denominat *OB protein*; i com és habitual en medicina, van recórrer al grec per rebatejar-la: *leptin* que en grec vol dir ‘prim’, amb la qual cosa, a més, la traducció directa a altres llengües quedava garantida.¹⁰

9. *Sala operativa i amfiteatre d’operacions* van ser substituïts per *quiròfan* (que en grec significa ‘cirurgia transparent’) l’any 1892, per Del Busto, en el discurs d’inauguració del primer quiròfan de l’Estat espanyol. Li va semblar un terme més adequat per referir-se a un lloc on es practicaria la cirurgia amb vidres transparents perquè els estudiants poguessin aprendre (NAVARRO, 2007).

10. «The site of action of the OB protein is unknown. The protein affects both food intake and energy expenditure, a finding consistent with clinical studies indicating that alterations of both systems regulate body weight. A full understanding of the physiologic effects of the OB protein awaits further study, particularly identification of the OB receptor. Because a principle action of the OB protein is to make an animal thinner, we propose that this 16-kD protein be called *leptin*, derived from the Greek root *leptos*, meaning *thin*». (J. L. HALAAS [et al.], «Weight-reducing effects of the plasma protein encoded by the obese gene», *Science*, núm. 269 [1995], p. 543-546).

També trobem diversos exemples d'aquests canvis diacrònics de neologia terminològica als fulls lexicogràfics *Què Cal Saber?* que la Societat Catalana de Biologia publica des del novembre de 1984. En el número 216, de l'octubre del 2009, per exemple, s'explica com s'ha passat de *arqueobacteri(s)* a *arquea* i, finalment, *arqueu(s)* (*Archaea*), que és el terme que actualment es considera més adequat i correcte en català per a referir-se als organismes que tenen l'estructura cel·lular dels procarïotes (com els bacteris), amb trets metabòlics i ecològics molt peculiars (en molts casos, extremòfils i arcaïcs), que han estat identificats com a grup fa relativament poc (a la darrerria dels anys setanta del segle XX). En el treball de final de carrera, Crous (2010) documenta en revistes medicosanitàries destinades al gran públic diversos neologismes per referir-se a una mateixa realitat en el camp de les teràpies alternatives: *equinoteràpia*, *equitació terapèutica*, *hipoteràpia*; *aromateràpia*, *medicina aromàtica*, *aromateràpia medicinal*.

h) Com es desprèn de l'exemple anterior, la datació d'un nou terme és, en un principi, més fàcil i segura, perquè sol ser un acte explícit i públic. La presentació del concepte, com també del terme, se sol fer en revistes especialitzades de prestigi internacional o en congressos d'especialistes. En podem trobar múltiples exemples tant a la secció «Sense amnèsia», de la revista *Annals de Medicina*, com a la secció «¿Quién lo usó por primera vez?», de la revista *Panace@*.¹¹ En aquests articles llegim, per citar només un parell d'exemples, que Robert Hook és qui va encunyar l'any 1665 el terme *cel·lula* amb el sentit actual, a partir de la imatge de les cel·les d'un rusc, o que, per exemple, com expliquen Guardiola i Baños (2004), el científic català Josep Trueta i Raspall va inventar, a principi del segle XX, el mètode Trueta per curar *les fractures obertes*, mètode que es coneix com a *mètode de Trueta*, *tractament de Trueta*, *tècnica de Trueta*, *mètode espanyol*, *tècnica d'Orr-Bastos-Trueta* i *tractament d'Orr*:

L'any 1924, el cirurgià nord-americà W. Orr va publicar un article en què donava a conèixer un mètode per al tractament de l'osteomielitis crònica. Es fonamentava en un drenatge ampli dels teixits corresponents a la regió de l'os infectat: l'obertura es tancava amb un gran embenat de guix. Trueta, per encàrrec del Dr. Corrachan, va assajar aquest procediment amb malalts del seu servei i obtingué resultats sorprenents. Això el va portar a provar aquest tractament en ferides fresques. Mica a mica el va anar perfeccionant i va introduir-hi nous aspectes: calia eliminar els cossos estranys i restes de teixits deteriorats i fer una excisió i drenatges perfectes seguits de la immobilització amb embenats de guix. El resultat de les seves investigacions es va concretar en els cinc punts del que es coneixeria arreu com el «mètode Trueta»: tractament quirúrgic immediat, neteja, excisió de la ferida, drenatge i immobilització amb l'embenat de guix. El 1934 presentà aquesta nova tècnica a la Societat Catalana de Cirurgia.

11. Em permeto encoratjar els responsables de la revista *Terminàlia*, que acaba de néixer, a pensar en la possibilitat d'una secció d'aquests tipus, de gran interès tant neològic com terminològic.

Immediatament després que un especialista ha posat nom a una nova realitat en el seu laboratori, s'inicia un procés de comunicació científica, seguit, a vegades, per un de divulgació; ambdós processos impliquen necessitats neològiques noves i, molt sovint, donen lloc tant a variants del mateix terme (redenominacions) com a equivalents en altres llengües.

2.2. La neologia secundària o la neologia en la mediació

En aquest darrer context, el neologisme especialitzat que es proposa en un procés de mediació lingüística entre llengües diferents, tot i que també sol ser un neologisme denominatiu, presenta una sèrie d'especificitats. Així:

a) Sorgeix sempre en intercanvis comunicatius en què hi ha encreuament de dos sistemes lingüístics.

b) És un neologisme induït i influït pel neologisme d'origen. A més, la rapidesa d'assimilació dels neologismes primaris afegeix un escull a l'hora de proposar un equivalent neològic (aquest fet justifica, en bona part, tant l'entrada de manlleus en una llengua com l'ús del calc com a mecanisme de formació de mots).

c) El neologisme secundari sorgeix sovint al costat d'altres variants denominatives. El fet que molts mediadors, més o menys al mateix temps, tinguin la mateixa necessitat de cercar un equivalent per a un terme de la llengua d'origen fomenta la proliferació d'equivalents neològics. Aquest fet es pot multiplicar en les llengües que no compten amb organismes de normalització de la terminologia.

d) El referent d'un neologisme especialitzat en un procés de mediació, sobretot en les que es consideren ciències clàssiques —medicina, biologia, física, química, matemàtiques, etc.—, sol existir tant en la llengua d'origen com en la llengua meta, i llavors ens trobem que el problema és exclusivament de significat; però també pot ocórrer que la realitat no existeixi en la llengua meta —fet més comú en dret, ciències socials i certs sectors professionals— i que la neologia especialitzada comporti problemes de significat i de significant. En aquest darrer cas, es parla de *neologismes culturals* o, fins i tot, de *xenismes*, i aleshores el manlleu pot estar plenament justificat: *brownie*, *hummus*, *aikido*, *cúrling*, *tai-txi-txuan*; *cabildo*, *lehendekari*, *ikastola*, etcètera.

e) El neologisme sorgit en un procés de mediació sol ser també un neologisme dinàmic que es va redenant perquè també es va repensant des d'aquesta activitat. Un exemple d'aquest moviment constant, el trobem amb els termes *hacker* i *cracker*. Mas (2003), en un article sobre la terminologia neològica del camp de les noves tecnologies, explica que:

Aquests termes s'han tractat conjuntament en diverses sessions de normalització amb especialistes de l'àmbit i en reunions del Consell Supervisor del TERM-

CAT, a fi d'estudiar-los i normalitzar-los en català. L'any 1999 es van tractar per primer cop i des de llavors han «patit» diverses reconsideracions. La Resolució del 1999 fixava els termes *intrús* i *pirata*, respectivament, i els diferenciava nocionalment per l'objectiu principal de les seves activitats: en el cas de l'intrús, investigar el sistema i exhibir les seves habilitats informàtiques, i en el cas del pirata, cometre un dany en un sistema informàtic. L'any 2000 els especialistes ens van fer notar que s'estava intentant de recuperar el sentit originari de *hacker* ('persona amb grans coneixements informàtics, de certa autoritat i prestigi'), de manera que convenia evitar el terme *intrús*, carregat de connotacions negatives i, especialment, obviar l'allusió al fet que s'introdueix de forma il·legal en un sistema informàtic. Aleshores, per tal de recollir aquest sentit neutre es va decidir d'establir una altra equivalència catalana per a l'anglès *hacker*: *l'expert informàtic*.

Aquest seguiment de la terminologia normalitzada és essencial, tot i que no sempre es duu a terme (Montané, 2007).

f) El neologisme secundari pot ser, doncs, un neologisme planificat. En algunes llengües s'exerceix una intervenció autoritzada, sovint per arraconar equivalents considerats poc adequats lingüísticament o sociolingüísticament que no responen a un determinat model de llengua. En aquests casos, fins i tot es pot donar un acte de neologia massiva. Per exemple, només cal observar les últimes incorporacions de la Neoloteca del TERMCAT per veure l'activitat normalitzadora que duu a terme aquest organisme: així, de cop i volta, es publica un conjunt de paraules normalitzades d'un sector o d'un altre que indiquen que s'està treballant en un àmbit concret del coneixement.

g) Finalment, cal apuntar que el professional que proposa un equivalent per a un neologisme primari sí que sol tenir una bona preparació lingüística i terminològica.

2.3. Tipus de neologismes especialitzats i motivacions

Una característica comuna en qualsevol neologisme especialitzat és la denominació. Normalment, els neologismes especialitzats —dèiem— omplen un buit denominatiu. Així, i no ens hi estendrem perquè ja ho hem comentat, el neologisme especialitzat sol néixer principalment de la necessitat de posar nom a una nova realitat. Però volem aturar-nos a remarcar el matís que aporta l'adverbi *normalment*, perquè no tots els neologismes que neixen en l'àmbit de les ciències i les tècniques ho fan per cobrir una necessitat denominativa.

A vegades —i sobretot en ciències humanes i socials, tot i que no exclusivament— trobem neologismes que serveixen per referir-se d'una altra manera a un concepte que ja té un terme associat. Al costat de la *neologia denominativa*, doncs, en els discursos especialitzats documentem un altre tipus de neologia, que no sem-

pre ha estat reconeguda pels estudiosos i que Gutiérrez (2004) ha batejat amb el terme de *neologia psicosociològica*, i que una dècada abans Hermans (1994) havia anomenat *neologia de distinció-imitació*. Aquesta neologia és motivada pels mateixos especialistes que, per exemple, volen equiparar-se als investigadors d'altres països o desmarcar-se'n. Observem que en medicina hi ha moltes malalties, parts del cos o d'aparells que tenen dos noms que, fins i tot, poden compartir el mateix nucli: *infart blanc* i *infart anèmic*, *membrana anterior* i *membrana de Bowman*, *fractura de Pouteau* i *fractura de Colles*, *vàlvula espiral* i *vàlvula de Heister*, etc. Aquests termes reflecteixen maneres diferents de conceptualitzar la mateixa realitat. D'altres vegades, en canvi, es potencia la neologia per un afany d'esnobisme; d'aquesta manera, s'usen nous termes que són moltes vegades innecessaris. Per exemple, Rizzolatti, de la Universitat de Parma, va descobrir les *neurones mirall* o *neurones espill* (variació diatòpica) i Ramachandran, director del Centre de Cervell i Cognició de la Universitat de Califòrnia, les va rebatejar amb el nom de *neurones Dalai Lama* per la seva empatia i compassió; calia?¹²

Hi ha també una necessitat de neologia especialitzada que respon a diferents nivells d'especialització; en podríem dir «neologia especialitzada vertical»: existeix un terme que usen els especialistes en situacions formals i se'n crea un altre per ser usat en entorns més informals i/o orals, o en nivells d'especialització més baixos. Per exemple, en un context laboral d'una fàbrica entre els obrers, en la sala de premsa esportiva entre els periodistes i els esportistes, en les converses d'entorns socials en línia entre semiexperts o aprenents, en associacions temàtiques entre els pacients d'una malaltia, en aules docents, etc., sorgeixen termes «alternatius», que moltes vegades volen ser semànticament més explicatius. Un exemple: el 1996 van

12. A la pàgina web personal d'aquest investigador es pot llegir el següent (http://www.edge.org/3rd_culture/ramachandran07/ramachandran07_index.html [consulta: abril 2010]):

«The discovery of mirror neurons was made G. Rizzolatti, V Gallase and I Iacoboni while recording from the brains of monkeys performed certain goal-directed voluntary actions. For instance when the monkey reached for a peanut a certain neuron in its pre motor cortex (in the frontal lobes) would fire. Another neuron would fire when the monkey pushed a button, a third neuron when he pulled a lever. The existence of such Command neurons that control voluntary movements has been known for decades. Amazingly, a subset of these neurons had an additional peculiar property. The neuron fired not only (say) when the monkey reached for a peanut but also when it watched *another* monkey reach for a peanut!

»These were dubbed «mirror neurons» or «monkey-see-monkey-do» neurons. This was an extraordinary observation because it implies that the neuron (or more accurately, the network which it is part of) was not only generating a highly specific command («reach for the nut») but was capable of adopting another monkey's point of view. It was doing a sort of internal virtual reality simulation of the other monkeys action in order to figure out what he was «up to». It was, in short, a «mind-reading» neuron.

»Neurons in the anterior cingulate will respond to the patient being poked with a needle; they are often referred to as sensory pain neurons. Remarkably, researchers at the University of Toronto have found that some of them will fire equally strongly when the patient watches someone *else* is poked. I call these «empathy neurons» or «Dalai Lama neurons» for they are, dissolving the barrier between self and others. Notice that in saying this one isn't being metaphorical; the neuron in question simply.»

començar a circular, també en els mitjans de comunicació, tres termes més o menys sinònims, però de valor terminològic molt diferent, que reflecteixen graus d'especialització distints: *malaltia de Creutzfeldt-Jakob*, *encefalopatia espongiforme* i *malaltia de les vaques boges*. Un cas més llunyà en el temps: a final del segle XVIII, la *berguedana*, una màquina de filar, era batejada entre els obrers amb el nom de *maixerina*, pel malnom amb què era conegut el creador, el fuster de Berga Ramon Forquell i Montorció, *el Maixerí*. Actualment, en el camp de la informàtica, hi ha molts exemples de termes nous argòtics que van configurant un sociolecte, com ja van estudiar Alonso *et al.* (2000): *ensaïmada*, *correu tortuga*, *emili*, *cuc* (*per virus*), *goldfarmer*, *passerell*, *modding*, etcètera.

I encara hi podríem afegir un altre tipus de neologia especialitzada que es dona per *desgast* d'un terme existent, és a dir, perquè un terme s'ha carregat una motxilla de connotacions pejoratives que no convenen. I és que utilitzar un mot o un altre no és igual, i encara més, no ens ha de ser igual. Els termes no són, com a vegades s'ha propagat, neutres. Per exemple, l'ús de paraules com *tuberculosi* o *sífilis* s'ha associat a una visió negativa de la malaltia que ha conduït al naixement d'equivalents nous no connotats com *fimia* o *lues*. Cap als anys setanta i vuitanta, per exemple, es va preferir crear el mot *neurastènia* per defugir la paraula *histeria*, a la qual s'associava una connotació negativa; però aquesta nova paraula no va triar a adquirir una càrrega social menyspreable i es va tornar a substituir per una altra de nova: *distonia neurovegetativa* (Gutiérrez, 1998).

La categorització que fem de la realitat en reflecteix punts d'aproximació molt distints i, en el fons, transmeten una ideologia determinada.¹³ Ribas (2000), en la seva tesi doctoral, fa un estudi sobre les denominacions de la immigració —que aleshores eren termes neològics— en què demostra que els partits polítics transmeten una ideologia a través dels discursos i que en l'elecció dels mots que utilitzen per referir-se a la realitat políticocial (sigui conscientment o inconscient) és quan es destapen ideològicament davant la societat. Concretament, va estudiar les preguntes sobre immigració formulades per una comissió parlamentària formada per representants dels diferents partits polítics en relació amb la immigració. En aquest treball, per exemple, feia veure el següent (Ribas, 2000, p. 213):

13. PLANELLA (2004) ens recorda: «Els grecs ja deien que el poeta era el que fabricava l'univers. El món queda organitzat en categories i les categories es troben lligades a l'acció d'acusació que practicaven els grecs. El *kategorikós* era l'acusador (el procurador) i la seva acció se centrava a parlar en contra d'algú. Des d'aquesta perspectiva la categoria fa visible la marca, la mancança, la diferència de forma molt directa. La categoria (ubicada en una perspectiva negativista) designa i marca de manera negativa els subjectes amb discapacitat. Sense categories, sovint es pensa que la vida social no és possible perquè esdevé una situació de caos. El caos és una catàstrofe que no permet la vida comunitària. En aquest sentit les paraules serveixen per ordenar realitats i esdevenen marcadors socials i indicadors mèdics. A través de la llengua cada cultura produeix el "món" i estructura la societat i els individus. Però la construcció social del món no sempre és positiva per a tothom».

Parlar de *treballadors estrangers* i no de *immigrants* posa de manifest que la referència ha estat categoritzada de manera molt distinta, que es parteix de dos nivells diferents. La primera forma esquematitza la referència des d'un punt de vista positiu, atès que la representació que vehicula *treballadors estrangers* està socialment valorada; i, en canvi, la segona forma, *immigrants*, l'esquematitza des d'un punt de vista força negatiu. En aquest sentit, podem dir que seleccionar una unitat lèxica és seleccionar l'esquema de pressuposicions, estereotips i emocions a què sol anar associada.

Un exemple, més recent en terminologia, de l'àmbit de les ciències socials és el que podem llegir a Palacios i Romañach (2006). Aquests autors proposen un nou terme, *diversitat funcional*, per defensar un canvi de model teòric. Hi ha moltes paraules per denominar el col·lectiu de dones i homes amb diversitats funcionals; les més esteses actualment són *minusvàlid* (menys vàlid o que val menys) i *discapacitat* (sense capacitat). Per eradicar l'ús dels termes amb connotacions pejoratives en aquest camp, un organisme internacional com l'Organització Mundial de la Salut (OMS), conscient que el pes del llenguatge pot acabar alineant el propi individu (que és hereu inconscient dels models i les ideologies que s'amaguen darrere les paraules), l'any 2001 va fer un esforç —infructuós— de canviar la terminologia i va proposar nous termes com *dèficit en el funcionament*, *limitació en l'activitat*, *restricció en la participació*. Però tots aquests termes tornaven a ser negatius i poc neutres; per aquest motiu, Palacios i Romañach (2006, p. 108) argumenten la necessitat de proposar un neologisme de la manera següent:

Per desplaçar-se, una persona amb una lesió medul·lar habitualment utilitza una cadira de rodes, mentre que la resta de la població ho fa amb les cames: la mateixa funció, però de manera diversa. Per això el terme *diversitat funcional* s'ajusta a una realitat en la qual una persona funciona de manera diferent o diversa de la majoria de la societat. Aquest terme considera la diferència de la persona i la falta de respecte de les majories, que en els seus processos constructius socials i d'entorn, no tenen en compte aquesta diversitat funcional.

D'una manera natural, el mediador lingüístic —i també els especialistes— es troben amb diverses paraules noves per referir-se a un mateix concepte. La sinonímia és un fet habitual tant en els primers moments de naixement d'una paraula com quan una paraula ja fa temps que circula i s'ha desgastat excessivament. Amb el temps es produeix un procés de regulació i es deixen d'usar alguns dels sinònims.

Per avançar en el nostre tema, abandonem ara la neologia primària i ens centrem en la *neologia de traducció* o, més ben dit, en la neologia en la traducció especialitzada. A partir d'ara ens proposem mostrar el paper rellevant dels mediadors

lingüístics envers la neologia especialitzada, com a creadors i difusors de les paraules noves.

3. ELS NEOLOGISMES ESPECIALITZATS EN UN PROCÉS DE MEDIACIÓ

Els neologismes són un dels principals esculls d'un procés de mediació lingüística. Avui dia, la ciència i la tècnica avancen a pas de gegant, com no ho havien fet mai; i, d'altra banda, hi ha més necessitat i facilitat d'intercanvi d'idees i de productes que en qualsevol època anterior.¹⁴

Així, el traductor de textos especialitzats¹⁵ —sobretot de determinades àrees del saber, com poden ser la informàtica, la tecnologia, la medicina, l'economia, etcètera—, que es veu obligat a treballar a un ritme trepidant, es troba molt sovint que no té cap paraula per a un terme del text de partida o que, les que té, no satisfan les necessitats comunicatives del text.

Cabré (2004) planteja tant l'absència com la proliferació d'equivalents com a problemes terminològics que es troba el professional en la traducció i que cal que resolgui adequadament. La dificultat, en el fons, és donada per la mateixa concepció de *llengua*. Les llengües no són sistemes equivalents; cada llengua reflecteix una manera de veure el món i aquesta característica fa que el manlleu (i a vegades el calc) no sempre siguin possibles i que, a més, poques vegades siguin recomanables per al funcionament actiu d'una llengua.

Les propostes neològiques dels traductors tenen també un poder extraordinari en la implantació de nous termes. El traductor —el mediador lingüístic, en general— ha de ser molt conscient del poder que té per introduir paraules noves en una llengua per mitjà dels seus textos. En aquest sentit, les seves traduccions es converteixen en un aparador de difusió dels nous termes que, si quallen, entraran a formar part del cabal lèxic d'una llengua. La tria que fan els traductors dels recursos de formació d'un terme tenen una importància cabdal pel que fa a la normalització d'una llengua. Quan fan una proposta neològica estan optant per una presa de posició d'un model de llengua. En el cas de la introducció dels manlleus en una llengua, aquest fet és de summa importància.

14. Siguán ho feia notar en l'article «Biología y técnica», publicat el 6 de maig de 2010 a *La Vanguardia*: «Desde finales del XIX y a lo largo del siglo XX el progreso de la técnica derivada del conocimiento científico ha sido aparatoso. La máquina de vapor, el motor de explosión, el motor eléctrico revolucionaron la producción y las comunicaciones. Luego el teléfono, la radio, el cine, la televisión... ampliaron las posibilidades de información y comunicación. Pero el progreso técnico también ha alcanzado a la biología y en primer lugar al cuerpo humano. Desde finales del siglo XX la medicina empezó a progresar, desaparecieron enfermedades que eran azotes de la humanidad y las intervenciones quirúrgicas ampliaron sus posibilidades...»

15. Ens centrem, en aquest treball, en el mediador traductor i no entrarem en les necessitats d'altres tipus de mediadors lingüístics que poden tenir necessitats lleugerament diferents.

Moltes vegades l'aprenent de traductor (i també el traductor professional) no sap ben bé com actuar quan es troba una paraula en un text especialitzat per a la qual no té cap equivalent encunyat en un diccionari, en una base de dades o en un corpus textual. En aquests casos, pot ser una paraula que també sigui neològica en la llengua de partida o no. En ambdós casos, per a la llengua nova caldrà un neologisme. Quines són, doncs, les etapes bàsiques que hauria de seguir un traductor quan es troba amb un buit denominatiu?

4. COM POT ACTUAR EL TRADUCTOR DAVANT D'UN BUIT DENOMINATIU?

El traductor ha d'identificar el que Cabré (2004) anomena «problemes lingüístics en la traducció», entre els quals es troben els de manca d'equivalents. En aquesta fase inicial, el traductor ha de cercar, primer, en fonts lexicogràfiques (bases de dades, diccionaris, lèxics) i, després, en fonts documentals (corpus textuais, textos especialitzats) un equivalent possible. El resultat de la cerca pot ser:

- Que trobi una proposta adequada; problema solucionat!
- Que no trobi cap proposta; té un problema lingüístic per solucionar.
- Que trobi diverses propostes, poc lexicalitzades o que no el satisfan plenament; té també un problema lingüístic per solucionar.

Una vegada identificats els problemes terminològics de manca o proliferació d'equivalents, tant si ha d'encunyar en alguns casos una nova paraula com si, en d'altres, s'ha de decidir per una de les variants possibles, li cal prendre decisions que no són gens fàcils i que li pressuposen una bona base lexicològica i terminològica. Així, a l'hora de decidir-se per la forma més adequada, haurà de tenir en compte una sèrie de recursos que li facilitaran les vies de resolució del problema.

En el cas de no trobar cap equivalent, seguint Cabré (1992; 2004), el bon professional haurà de tenir en compte, a l'hora de proposar un mot, els recursos i condicions següents:

- Estructura general de la llengua d'arribada.
- Delimitació del problema (és un problema de significant?, és un problema de referent?).
- Recursos lèxics i discursius de la llengua d'arribada.
- Recomanacions i criteris de formació de termes nous dels organismes de normalització.
- Criteris i normes internacionals de creació de termes.
- Tendències i criteris terminològics de formació de termes de cada àmbit d'especialització.
- Empaties amb les solucions neològiques que han proposat les llengües afins.

Una vegada valorada la situació, consultats els recursos i posades sobre la taula les diverses possibilitats, caldrà proposar un terme nou, un neologisme espe-

cialitzat. Tot i així, abans de donar per vàlida la proposta, caldrà que encara comprovi:

- La pertinència terminològica de la proposta.
- El grau de viabilitat lingüística de la proposta.
- El grau d'acceptabilitat grupal.

Al costat de la manca d'un equivalent, l'entrada en societat d'un nou concepte pot generar proliferació de propostes terminològiques. En la terminologia de la informàtica, per exemple, en trobem més d'un cas. Mas (2003) cita la variació neològica entorn del terme *home page*: *pàgina inicial*, *pàgina de benvinguda*, *pàgina d'entrada*, *portada*, *pàgina d'acollida*. La diversitat de variants es pot donar en la llengua d'origen i en la llengua d'arribada. La situació més prototípica és trobar-se amb un manlleu (la paraula d'origen) i una paraula o més formades amb mecanismes de la llengua. En aquests casos, caldrà que el traductor:

- Valori si la diversitat de propostes és pertinent i adequada dins de cada àmbit de coneixement i de cada situació comunicativa.
- Justifiqui i ponderi les diverses variants.

I, per acabar, una vegada considerada cada una de les possibilitats, haurà de decidir, seguint un cop més Cabré (2004), si les usa indistintament, discriminadament o bé si en selecciona alguna i en rebutja d'altres.

En la creació d'una proposta, l'escenari ideal és aquell en què el mediador realment fa de mitjancer entre el terme i l'especialista per trobar una solució conciliadora. En aquest sentit, caldria més diàleg perquè les propostes fossin acceptades pels especialistes i fossin també bones propostes des del punt de vista de la llengua. Fòrums com Medtrad, que enguany acaba de celebrar deu anys de funcionament, afavoreixen aquesta política d'entesa tan desitjada entre l'especialista i el lingüista.

Però a vegades el traductor es troba sol i amb poc temps per actuar i, en aquest cas, conèixer i dominar la diversitat de recursos de formació lèxica és un avantatge enorme. Aquesta formació lexicològica no sempre es valora prou i, en canvi, és importantíssima per assegurar tant un nivell de comunicació adequat com l'avenir d'una llengua.¹⁶

5. ELS RECURSOS LÈXICS PER A LA CREACIÓ DE NEOLOGISMES ESPECIALITZATS

La capacitat creativa de les llengües és una condició del mateix sistema gramatical. Com han explicat Hermans (1994) o Cabré (1999), entre altres autors, els mecanismes de creació dels termes són idèntics als que guien la formació de les pa-

16. Com diu el títol del llibre de Berta GUTIÉRREZ *La ciencia empieza en la palabra*, i, en canvi, els científics sovint tenen molt poca formació en paraules i, el que és pitjor, no senten la necessitat de tenir-ne.

raules de la llengua comuna. Hi ha múltiples classificacions i maneres d'agrupar aquests recursos: unes de molt detallades (Sablayrolles, 2000, o Makri, 2009) i altres de més generals (Cabré, 1989, o Gutiérrez, 1994). Nosaltres preferim agrupar els mecanismes de creació de nous termes segons dos procediments:

- a) Neologia amb mecanismes propis de la llengua.
- b) Neologia amb mecanismes aliens a la llengua, és a dir, manlleus.

En el primer cas, pot passar que la paraula s'hagi construït per primera vegada en la nostra llengua o que la paraula s'hagi format en una altra llengua i que la nostra n'hagi copiat el mecanisme utilitzat, la qual cosa origina calcs o traduccions, que és com Rull (2008) s'hi refereix. Els mecanismes de formació poden ser morfosintàctics (formals) —derivats, compostos, sintàctics, sintagmàtics, abreujats— o semàntics. En el primer cas parlem de *neologia de forma* i en el segon, de *neologia de sentit*.

Totes les matèries, amb més o menys freqüència, usen tots els recursos lèxics que els ofereix la llengua, com recentment ha mostrat la descripció de la terminologia d'àmbits d'especialització molt diferents —com la robòtica, el dret, els esports, la lingüística, l'economia, el medi ambient, etc.— que ha dut a terme el grup IULATERM (TEXTERM, 2007-2010). Amb paraules semblants ho explica Gutiérrez (1998, p. 113): «La increíble heterogeneidad del lenguaje científico, hace que nos sorprendamos cuando, desde determinadas instancias, se habla de la terminología científica como del resultado de algo totalmente regulado y establecido». Però, si bé en tots els àmbits trobem mots que s'han format utilitzant algun dels mecanismes possibles, és veritat que cada àmbit d'especialització prioritza uns determinats tipus de recursos per damunt dels altres. Per qüestions històriques, hi ha àrees més avesades a la neologia de sentit, com el dret, l'economia o les ciències humanes i socials en general; en canvi, n'hi ha d'altres que (sobretot a partir del segle XVIII) utilitzen amb més freqüència la composició culta (medicina, biologia: *forectomia*, *iridocapsulitis*, *oftalmia*, *ortorèxia*, *meroe-dre*, *esferoide*, etc.); i unes altres que tendeixen a prioritzar la sintagmació (economia, enginyeria: *aliança d'empreses*, *auditoria de gestió*, *botiga de conveniència*, *buit de mercat*, *consorci assegurador*, etc.) o el manlleu (informàtica: *bit*, *mòdem*, *software*, *píxel*, *xip*, *web*).

Gutiérrez (1998) ens fa adonar —tot i que no és un fenomen gaire estudiat (Hermans, 1994)— que segons l'estadi de desenvolupament en què es troba un àmbit de coneixement, es prioritza un determinat tipus de neologia. Així, durant els primers anys d'existència d'una àrea de coneixement es prioritza la neologia de sentit. Des d'una perspectiva contemporània i sincrònica, és possible que no reconguem tots els mots perquè no formen part del nostre llenguatge comú actual, però molts termes de medicina i de biologia (també de dret) eren paraules resemantitzades de la llengua comuna llatina o grega: *paludisme* prové de *palus*

palude, que volia dir en llatí ‘bassa’ o ‘llacuna’, o *menisc* vol dir ‘lluna petita’, etc.¹⁷ Més recentment, la genòmica ha creat molts termes amb aquest recurs: *satèl·lit*, *punt de lectura*, *còpia*, *promotor*, *llibre*, *missatge*, *informació*, etcètera.

En etapes consolidades d’una matèria, a més, els neologismes especialitzats han de passar una altra prova: s’han d’adaptar lingüísticament als termes que formen un mateix sistema nocional. No es pot obviar, per exemple, la manera com se solen denominar les malalties, les màquines, els virus, els bacteris, les parts del cos, etc. La formació per assimilació amb un terme cohipònim garanteix l’ús i l’acceptació d’aquesta nova paraula.

En la recta final d’aquest estudi només voldríem fer un apunt a un dels recursos de formació que a vegades des de les especialitzacions s’ha menyspreat injustament, perquè s’ha considerat que els neologismes resultants eren poc precisos i poc transparents semànticament. Em refereixo a la neologia semàntica.

6. ELS NEOLOGISMES SEMÀNTICS: UNA SOLUCIÓ PER EXPLORAR I EXPLOTAR MÉS

Avui dia, la llengua de la qual totes les altres llengües manllevan més mots —i aquesta dada no és cap sorpresa— és l’anglesa. L’explicació és òbvia: actualment és la llengua més influent del món per qüestions econòmiques, polítiques i tecnocientífiques.

La terminologia i també els nous termes mantenen una relació molt estreta amb el lloc geogràfic on es realitzen els descobriments i amb la llengua dels seus creadors. Gutiérrez (1998, p. 44) explica molt bé la història del llenguatge científic i la importància que hi han tingut sempre els préstecs lèxics de les cultures dominants de cada moment.

Així, per posar només un exemple, els primers científics romans que van escriure en llatí, per referir-se al coneixement científic i tècnic, van fer servir paraules gregues (manlleus). El recurs del manlleu era molt habitual en certes àrees del coneixement com la mecànica, la marina, la biologia, la medicina, l’astronomia i la gramàtica. El mateix Ciceró remarca: «És veritat que usem certes paraules gregues, admeses des de fa temps, en lloc de les paraules llatines, com la mateixa paraula *filosofia*, o els mots *retòrica*, *dialèctica*, *gramàtica*, *geometria*, *música*, que malgrat que es puguin dir en llatí, com que ja han entrat en l’ús, les hem de considerar com a nostres». I avui dia passa exactament el mateix fet: hi ha certes àrees del coneixement que són més prolífiques en aquest recurs.

Els traductors tenen el poder de decidir si volen afavorir la neologia d’una llengua a base de manlleus o bé si prefereixen optar per la creativitat lèxica. El

17. En trobem múltiples exemples a BELTRÁN [et al.] (2002): *cràter* volia dir ‘atuell’, ‘vas’; *cometa* ‘cabellut’; *biceps*, ‘dos caps’; *ratpenat*, ‘ratolí cec’, etcètera.

manlleu a vegades és una solució inevitable; altres vegades és la solució més fàcil i ràpida (Rull, 2008), i les raons poden ser tant lingüístiques com sobretot psicossocials. Els manlleus es poden justificar en la mesura que no desequilibrin la creativitat lèxica d'una llengua i que no siguin una pràctica sistemàtica, sinó justificada. Però els manlleus no són sempre la solució, encara que siguin manlleus adaptats a la fonètica, a la morfologia o a la grafia de la llengua. Quins altres recursos, doncs, tenen les llengües, i la llengua catalana en particular, per fer front als neologismes manllevats?

Un dels possibles recursos que pot fer servir el parlant d'una llengua és la *neologia semàntica* —també denominada *neologia de sentit* per alguns, *terminologització* per altres i *reciclatge lèxic* per nosaltres—, que consisteix a donar un nou sentit a una paraula de la llengua ja existent. En aquest procés actua un mecanisme d'analogia.

La neologia semàntica ha estat, a vegades, menystinguda per especialistes, per estudiosos de la terminologia i també per organismes que dictaven criteris de creació de termes, perquè era considerada un recurs poc precís, massa difús i que fomentava la polisèmia (Gutiérrez, 1998). Tot i això, si fem una anàlisi dels termes al llarg de la història, ens adonem que realment és un dels processos lèxics més usats des de sempre. Per exemple, és lògic que una disciplina contemplativa i descriptiva com la ciència mèdica recorregués i recorri a la formació de sentit a través de metàfores (Ordóñez, 1994).

Una de les raons de l'ús universal, i atemporal, de la neologia semàntica com a recurs de formació és que respon perfectament a la manera com els humans categoritzem la realitat: a partir d'assimilacions i analogies amb les coses que coneixem, amb les quals establim relacions. És el mecanisme que respon més naturalment a la manera de conceptualitzar la realitat en classes. Amb paraules semblants, Gutiérrez remarca aquest fet:

La neología de sentido analógica se ha practicado en todas las etapas históricas, con mayor o menor intensidad, de forma que hay quien ha llegado a pensar que es un proceso casi intrínseco al pensamiento científico porque se inserta de lleno en el fin fundamental al que sirve la ciencia: la explicación.

Així, no és estrany que els grecs usessin aquest procés a bastament (*múscul*, que significava 'ratolí', *laberint*, *martell*, *iris*, *estrep*, *cataractes*, etc.). Tampoc no és gens rar que, en llengües de societats poc tecnològitzades, l'analogia sigui un dels procediments més usats per donar nom a noves realitats que procedeixen d'altres cultures. Així, per referir-se a l'*avió*, en aimara usen el mot *latajamach'i*, que vol dir literalment 'ocell de llauna'; del *diccionari*, en diuen *arupirwa*, que significa 'magatzem [*pirwa*] de paraules [*aru*]', i de la *diabetis*, *muxsausu*, és a dir, 'malaltia [*usu*] dolça [*muxsa*]'. En sango, del *cursor*, en diuen *cuca de llum*. Tampoc no és inusual que, en

anglès i en les altres llengües de traducció, es denomini *mouse* a l'aparell de localització de coordenades del cursor d'una pantalla d'ordinador. En genètica, informàtica, economia i dret la resemantització de mots és un mecanisme molt recursiu, com hem vist en alguns exemples. Fins i tot moltes unitats sintagmàtiques o compostes usen aquest mecanisme en un dels dos elements, sobretot l'especificador (*arruga de neu, casa bessona, inclusió de pell de tigre, escala de gat, escarabat de maig*, en són només uns quants exemples que trobem a la Neoloteca del TERMCAT).

La comparació, la metonímia o la metàfora són recursos semàntics que permeten reciclar una paraula. Lakoff (1991) defensa que la metàfora és una part del nostre funcionament tan important com qualsevol altre sentit. I els avantatges de crear sentits nous a partir d'aquests recursos són molts. Pensem que la neologia semàntica o reciclatge lèxic contribueix a fomentar una sostenibilitat lingüística molt pròpia del funcionament de les llengües (economia del llenguatge); a més, alimenta les xarxes de relacions conceptuals a partir de les diverses categoritzacions fetes i ajuda el parlant a construir una ontologia lèxica enormement rica. La neologia semàntica també afavoreix l'ensenyament de les descobertes, i és molt útil i didàctica en la difusió dels resultats científics, tant entre especialistes com entre especialista i llec.

Tot i això, per crear un neologisme semàntic és necessari conèixer bé les característiques del nou concepte que s'ha de denominar, perquè cal poder i saber establir una relació semàntica d'algun tipus amb una altra paraula ja existent. Normalment, és un tipus de neologia que se li acut a l'especialista, però que el traductor o el mediador lingüístic també haurien de poder crear en diàleg, si cal, amb l'especialista. A més, els neologismes semàntics creats en anglès i copiats (calcats) en la nostra llengua són moltes vegades totalment viables, perquè l'analogia encaixa perfectament amb l'estructura lingüística i no crea cap contradicció en la llengua (Marquet, 1993). Se sol dir que el neologisme semàntic és opac semànticament, i en cert sentit és veritat. Però per a la persona que pot establir o restablir la relació entre el significat del mot existent i el significat del nou mot, es converteix en un terme molt més clar i explicatiu, ja que l'analogia que s'estableix dona informació valuosa sobre el funcionament o la fisiologia d'aquest nou terme.

7. A TALL DE CONCLUSIÓ: L'INTERÈS DE LA NEOLOGIA ESPECIALITZADA

La neologia especialitzada és un camp de recerca amb un futur engrescador. En els últims anys, com recorda Humbley (2007), diversos estudis han remarcat la importància de la recerca en aquest camp. La neologia especialitzada permet donar compte de l'evolució diacrònica de la terminologia d'un àmbit d'especialització, amb finalitats tecnològiques —com han fet Jacquemin (1994) i més recentment Kaguera (2002)— o amb finalitats històriques i etimològiques (Becker, 2005). També és clau per donar compte dels mecanismes cognitius de creació de

nous conceptes científics (Temmerman, 2000) i dels seus correlats discursius (Halliday, 2004). No cal que ens estenguem aquí per remarcar que la neologia, i també la neologia especialitzada, són columnes de la normalització d'una llengua (Celestin i Bergeron, 2003). Els centres de normalització són molt conscients —en el cas de la llengua catalana, el TERMCAT— del fet que, en el moment que una llengua abandona a una altra l'activitat de produir els mots que descriuen els nous objectes en l'ús s'exposa a l'atròfia.

La neologia especialitzada té també diverses finalitats aplicades, com ara en el camp de la formació lexicològica —tant d'especialistes com de mediadors lingüístics—, una formació no sempre potenciada per les universitats. Per tots, però en especial per aquest últim col·lectiu professional —com hem intentat fer veure al llarg de tota la ponència—, la creació de neologia especialitzada ofereix l'oportunitat de crear amb les paraules i de cercar les més adequades i precises: tot un repte, però també tota una fita si s'aconsegueix una bona proposta. Proposar un neologisme posa en joc les habilitats lingüístiques i demana imaginació i saber fer. Per tant, en l'àmbit de la neologia hi ha feina per fer de recerca, de formació, d'aplicació i de pràctica.

En definitiva, i distorsionant —amb tot el respecte— els cèlebres versos d'Antonio Machado «Caminante hay camino», però també «se hace camino al andar». Voldria acabar aquesta intervenció subratllant el fet que la llengua —i també la nostra— ens ofereix una vegada més la possibilitat de jugar amb ella i, com a professionals de la llengua, tenim el deure d'explorar i d'explotar al màxim aquesta oportunitat, perquè no ens passi com en el conte d'Agnès de Lestrade *La gran fàbrica de les paraules* (2010), en què la gent d'un país molt estrany gairebé no paraven perquè totes les paraules s'havien de fabricar i comprar, i algunes paraules eren caríssimes. Eren tan cares que alguns habitants no gaire adinerats havien d'aprofitar les rebaixes per adquirir-ne i, llavors, ja se sap, no es troba tot el que es vol. Per sort, la nostra realitat lingüística és ben diferent i, com suggereixen els versos del poema «Les paraules», de Miquel Martí i Pol, amb el qual volem cloure aquest text, hem de ser actius i no plànyer-nos, també en neologia:

Mai no es recorre cap camí debades,
cada gest, cada mot ens configura
i, a poc a poc, construeix l'edifici
d'aquell jo sorprenent i necessari
que és l'únic mirall cert que en representa.

Mars i pluges i vents no ens modifiquen
si no volem nosaltres, i no ens salva
del risc de créixer creure en meravelles
ni confiar, desvalguts, en els altres.

Només vivint i acceptant la feixuga
càrrega del que som, sense renúncies,
podrem tal volta convertir en paraules
plenes de llum, neguits i defallences.

8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALONSO, A.; FOLGUERA, R.; TEBÉ, C. (2000). «Del tecnolecte al sociolecte: consideracions sobre l'argot tècnic en català» [en línia]. A: *I Jornada sobre Comunicació Mediatitzada per Ordinador en Català (CMO-Cat)*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona. <<http://www.ub.es/lincat/cmo-cat/tebe-alonso-folguera.htm>> [Consulta: 28 juny 2010].
- BECKER, B. (2005). *Semantische und lexikalische Aspekte der mathematischen Fachsprache des 19. Jahrhunderts*. Tesi de doctorat. Universitat d'Oldenburg.
- BELTRÁN, M. T.; CASES, M. T.; GARCÍA M. (2002). *El porqué de las palabras: Fundamentos léxicos de las ciencias y de la técnica*. Madrid: Ediciones Clásicas.
- BOULANGER, J. C. (1989). «L'évolution du concept de néologie: de la linguistique aux industries de la langue». A: SCHAEZTEN, C. de (ed.). *Terminologie diachronique: Actes du colloque organisé à Bruxelles les 25 et 26 mars 1988*. París: Conseil International de la Langue Française; Bruxelles: Ministère de la Communauté Française, p. 193-211.
- CABRÉ, M. T. (1989). «La neologia efímera». A: *Miscel·lània Joan Bastardas*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 37-58.
- (1992). *La terminologia: Teoria, metodologia, aplicacions*. Barcelona: Empúries.
- (1999). *La terminología: Representación y comunicación*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- (2004). «La terminología en la traducción especializada». A: GONZALO GRACIA, C.; GARCIA YEBRA, V. *Manual de documentación y terminología para la traducción especializada*. Madrid: Arco Libros.
- CABRÉ, M. T. [et al.] (2003). «L'Observatoire de Néologie: conception, méthodologie, résultats et nouveaux travaux». A: SABLAYROLLES, J. (ed.). *L'innovation lexicale*. París: Honoré Champion, p. 125-147.
- CELESTIN, T.; BERGERON, M. (2003). «Le phénomène de la néologie technique et scientifique au Québec» [en línia]. *La neologie scientifique et technique: Bilan et perspectives*. <<http://www.realiter.net/spip.php?article222>> [Consulta: 28 juny 2010].
- CASSUTO, J. P. (1999). *De la maladie de la vache folle à celle de Creutzfeldt-Jakob*. París: Odile Jacob.
- CROUS, M. (2010). *Neologia especialitzada en les revistes de divulgació de ciències de la salut*. Treball acadèmic de final de llicenciatura de traducció i interpretació. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- DOMÈNECH, O.; ESTOPÀ, R. (2009). «La neología en textos orales». *Revista de Investigación Lingüística*, núm. 12, p. 39-65.
- ESTOPÀ, R. (2008). «L'observation de mots nouveaux en espagnol et en catalan au tours de

- deux décennies: l'Observatori de Neologia de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada». *Neologica*, núm. 2, p. 169-184.
- ESTOPÀ, R. (2009). «La composition perd-elle de la productivité dans certaines langues romanes? Une étude diachronique de la néologie lexicale en catalan». *Meta: Journal des Traducteurs = Translator's Journal* [Mont-real], vol. 54, núm. 3, p. 551-565.
- GALLARDO, N.; GÓMEZ DE ENTERRÍA, J.; MARTÍ, M. (2003). «Proyecto ESLEE: creación neológica en los glosarios de migraciones y nueva economía» [en línia]. *La neologie scientifique et technique: Bilan et perspectives*. <<http://www.realiter.net/spip.php?article226>> [Consulta: 28 juny 2010].
- GARCIA PALACIOS, J. (2009a). «La competencia neológica especializada en el estudio y la actuación sobre la neología terminológica». *Revue Française de Linguistique Appliquée*, vol. 14, núm. 2.
- (2009b). «El trabajo sobre la neología terminológica en espanyol». A: *Actes del I Congrés Internacional de Neologia de les Llengües Romàniques*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- GUARDIOLA, E.; BAÑOS, J. E. (2004). *Eponímia mèdica catalana*. Quaderns de la Fundació Dr. Antoni Esteve, núm 1. Barcelona: Fundació Dr. Antoni Esteve.
- GUTIÉRREZ, B. (1998). *La ciencia empieza en la palabra: Análisis y historia del lenguaje científico*. Barcelona: Península.
- (2004). «Entre el mito y el logos: la medicina y sus formas de expresión». A: CABRÉ, M. T.; ESTOPÀ, R. (ed.). *Objetividad científica y lenguaje*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, p. 15-31.
- HALLAS, J. L. [*et al.*] (1995). «Weight-reducing effects of the plasma protein encoded by the obese gene», *Science*, núm. 269, p. 543-546.
- HALLIDAY, M. A. K. (2004). *The language of Science*. Londres: Continuum.
- HERMANS, A. (1994). «Traduction et néologie: Proposition de coopération». *Le Langage et l'Homme*, vol. 39, núm. 3, p. 299-302.
- HERMANS, A.; SCHAETZEN de C. (2000). «Évolution du lexique des langues spécialisées». A: VÉRINE, H. (ed.). *Les sciences et leurs langages* (Actes du Congrès National des Sociétés Historiques et Scientifiques; Amiens, 1994 i Aix-en-Provence, 1995). Aubenas d'Ardeche: Lienhart, p.191-302.
- HERMANS, A.; VANSTEELANDT, A. (1999). «Néologie traductive». *Terminologies Nouvelles*, núm. 20, p. 37-43.
- HUMBLEY, J. (2006). «La néologie: interface entre ancien et nouveau». A: GREENSTEIN, R. (ed.). *Langues et cultures: Une histoire d'interface*. París: Publications de la Sorbonne, p. 91-103.
- (2007). «La néonymie est-elle un concept opératoire en terminologie?» [en línia]. Gatineau: Université de Québec en Outaouais. <<http://www.uqo.ca/terminologie2007/documents/Humbley.pdf>> [Consulta: 28 juny 2010].
- JACQUEMIN, C. (1994). «A temporal connectionist approach to natural language». *ACM SIGART Bulletin*, vol. 5, núm 3, p. 12-22.
- KAGEURA, K. (2002). *The dynamics of terminology*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins.
- LAKOFF, G. (1991). *Metáforas de la vida cotidiana*. Madrid: Cátedra.

- LEPAGE, T. (1989). «L'astronymie occidentale de la préhistoire à nos jours». A: SCHAEZTEN, C. de (ed.). *Terminologie diachronique: Actes du colloque organisé à Bruxelles les 25 et 26 mars 1988*. París: Conseil International de la Langue Française; Brusel·les: Ministère de la Communauté Française, p. 108-133.
- MACCHI, Y. (2000). «L'acte de nomination: du percept au signifiant». A: CHEVALIER, J. C.; DELPORT, D. L. *La fabrique des mots (la néologie iberique)*. París: Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, p. 180-192.
- MAKRI, J. (2009). «La creación lexical en español peninsular contemporáneo: Étude néologique, typologie des procédés et réflexions». Tesi doctoral. Montpellier: Universitat Paul-Valéry.
- MARQUET, L. (1993). *El llenguatge científic i tècnic*. Barcelona: Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya.
- MARTIN, J. C. (2004). «Los procesos neológicos del léxico científico: Esbozo de clasificación». *Anuario de Estudios Filológicos*, vol. 27, p. 157-174.
- MAS, G. (2003). «Novetats terminològiques en les noves tecnologies». *Llengua i Ús*, núm. 26, p. 64-73.
- MONTANÉ, A. (2007). «Anàlisi de la implantació de la terminologia normalitzada en llengua catalana: Un enfocament qualitatiu». *Espais Terminològics 2007: Neologia terminològica: el tractament dels manlleus*. Vic: Eumo, p. 177-189.
- NAVARRO, F. A. (2007). «¿Quién lo usó por primera vez? Leptina». *Panace@*, vol. 9, núm. 26, p. 219.
- ORDÓÑEZ, A. (1994). *Lenguaje médico: Modismos, tópicos y curiosidades*. Madrid: Noesis.
- PALACIOS, A.; ROMANACH, J. (2006). *El modelo de la diversidad: la bioética y los derechos humanos como herramientas para alcanzar la plena dignidad en la diversidad funcional*. Madrid: Diversitas.
- PICÓ, M. J. (2008). *Inventat en català*. Barcelona: Plaza Edición.
- PLANELLA, J. (2004). *Subjectivitat, dissidència i discapacitat*. Barcelona: Claret.
- REY, A. (1976). «Néologisme: un pseudo-concept?». *Cahiers de Lexicologie*, núm. 28, p. 3-17.
- RIBAS, M. (2000). *Discurs parlamentari i representacions socials*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- RONDEAU, G. (1981). *Introduction à la terminologie*. Chicoutimi: Gaëtan Morin.
- RULL, X. (2008). *Els estrangerismes del català: Com són i per què en tenim. Una aproximació social i lingüística*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- SABLAYROLLES, J. (2000). *La néologie en français contemporain*. París: Honoré Champion.
- SAGER, J. C. (1993). *Curso práctico sobre el procesamiento de la terminología*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez: Pirámide.
- (1997). «Term formation». A: WRIGHT, S. E.; BUDIN, G. (ed.). *Handbook of terminology management*, vol. 1, p. 25-41.
- TEMMERMAN, R. (2000). *Towards new ways of terminology descriptions: The sociocognitive approach*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins.
- UGARTEBURU, I. (2002). «La traducción de términos de especialidad». *Proceedings of 1st International Conference on Specialized Translation*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, p.110-113.
- XU, Z. (2001). *Le néologisme et ses implications sociales*. París: L'Harmattan.

Neologia i traducció en els processos d'estandardització

CARLES BIOSCA
CARLES CASTELLANOS
Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

Aquest text desenvolupa els conceptes de *neologia* i de *traducció* en funció dels processos d'estandardització de les llengües. En primer lloc, s'hi analitzen les relacions existents entre l'activitat de traducció i els processos d'estandardització, tant des del punt de vista de les característiques generals de l'activitat traductora, com tenint en compte les funcions més específiques que la traducció ha exercit històricament en els processos de creació de les llengües literàries, és a dir, en l'elaboració que acompanya els processos d'estandardització. En una segona part, s'examina la relació entre la creació neològica i l'estandardització de les llengües, una relació evident que, en les anàlisis que resumim, és enfocada considerant la tasca neològica com un procés de traducció, enfocament que permet observar amb una perspectiva nova el funcionament d'aquesta modalitat de creació lingüística. També s'aprofundeix en les característiques d'aquestes pràctiques de recreació lingüística. En una tercera part, s'aborda la necessitat de considerar els condicionaments sociolingüístics tant en la traducció com en la neologia, fent una atenció especial envers els casos de les llengües en procés de normalització, casos en els quals aquests instruments de creació lingüística tenen un paper fonamental. L'exposició es clou considerant la necessitat de tenir en compte la importància dels factors sociolingüístics en aquestes activitats lingüístiques «recreadores» complexes que són tant la traducció com l'elaboració neològica. Concretament, de manera conscient o no, les tècniques traductives i terminològiques van acompanyades de consideracions sociolingüístiques fonamentades en l'estandardització.

PARAULES CLAU: autocentrament lingüístic, estandardització lingüística, minorització lingüística, neologia, sociolingüística, traducció de textos.

Abstract: : *Neology and translation in the standardisation processes*

This text develops the concepts of neology and translation according to language standardisation processes. Firstly, it analyses the relationships between translation activity and standardisation processes, both from the standpoint of the general characteristics of translation, and taking into account the more specific functions that translation has historically exercised in the processes of creation of literary languages, in other words in the elaboration that accompanies standardisation processes. The second part examines the relationship between neological creation and standardisation of languages, an evident relationship which, in the analysis we summarise, focuses on the neological task as a process of translation, an approach that renders it possible to look upon how this form of creation works from a new angle, while also further probing the characteristics of these practices of language creation. The third part addresses the need to consider sociolinguistic conditioning factors in translation and in neology, with special attention paid to the cases of languages in the standardisation process, in which cases these language creation instruments play a fundamental role. This exposition concludes considering the need to take into account the importance of sociolinguistic factors in these complex linguistic activities of “recreation”, namely translation and neology. More specifically, and consciously or not, translation and terminological techniques go hand in hand with sociolinguistic considerations based on standardisation.

KEY WORDS: linguistic self-centring, linguistic standardisation, linguistic minoritisation, neology, sociolinguistics, text translation.

INTRODUCCIÓ

En aquesta treball voldríem aportar algunes reflexions entorn de la importància de la perspectiva de l'estandardització de la llengua en l'estudi tant de la traducció com de la creació neològica. El fet és que els fonaments analítics i metodològics amb què s'aborden aquestes dues pràctiques lingüístiques han estat establerts en general partint d'experiències vinculades sobretot a llengües no minoritzades, particularment a llengües àmpliament establertes com ho poden ser el francès i l'anglès. L'enfocament estandarditzador confereix una perspectiva no negligible en un cert nombre de valoracions, tal com ens proposem d'exposar en les consideracions que segueixen.

1. TRADUCCIÓ I ESTANDARDITZACIÓ

Si considerem, en primer lloc, la relació entre traducció i estandardització, cal partir del reconeixement bàsic que la traducció ha tingut i té un paper fonamental en els processos d'estandardització. La traducció, essent com és una forma de contacte sistemàtic entre llengües, constitueix, ja per aquest sol fet, un estímul per a

l'estandardització. La traducció ha acompanyat l'estandardització des d'èpoques molt reculades, però la preceptiva d'invisibilitat que s'ha volgut imposar a l'activitat traductiva no ha ajudat gaire a valorar-ne la influència en el tarannà de les llengües.

La incidència de la traducció hi és, tanmateix, decisiva; la traducció ha tingut, en primer lloc, una influència determinant en les reflexions sobre la llengua, de tal manera que no és cap exageració afirmar que la lingüística n'és directament deutora. És un fet reconegut dins la comunitat científica que, sense comparació, no és possible l'anàlisi dels fenòmens socials; així, la reflexió sorgida de la comparació formal entre llengües, activitat impossible sense la traducció, ha estat una de les línies principals de desenvolupament de la lingüística. La reflexió derivada de l'estudi del significat guarda també una relació important amb l'estudi dels problemes de la traducció i és un element central de la teoria lingüística. Concretament, l'observació de l'activitat d'interpretació ha estat un factor molt destacat per al coneixement aprofundit d'aquesta qüestió.

En resum, d'una manera general la traducció estudia la llengua i hi intervé, i per tant en marca l'estandardització, que a través dels temps ha contribuït fortament a sistematitzar-la. La traducció esdevé, amb la pràctica, un dels elements que afavoreixen més les activitats lingüístiques (orals i escrites) necessitades d'estandardització.

La traducció té un doble lligam amb l'estàndard lingüístic, tant perquè és una pràctica que comporta —com hem apuntat— una tensió estandarditzadora com també perquè, d'una manera concreta, ha estat una activitat que, a través de la versió feta des de les llengües més elaborades, ha portat —per mitjà d'un procés d'emulació— al desenvolupament dels recursos i dels estils de la llengua a la qual es tradueix.

Joseph (1987) assenyala la concatenació de diversos processos d'emulació lingüística vinculats de manera evident amb la pràctica de la traducció. Aquest autor explica com el llatí es va elaborar a imitació del grec i com les llengües neollatines, com l'italià, es van elaborar seguint el model de les clàssiques. En el mateix sentit es pot parlar de l'alemany i l'anglès. El francès, al seu torn, es desenvolupà imitant també els referents grecollatins i l'italià. I el romanès s'elaborà més tard seguint el desenvolupament del francès, etcètera.

El mitjà pel qual ha tingut lloc l'elaboració estandarditzadora ha estat prou sovint, de manera concreta, la traducció dels clàssics i de la Bíblia vinculada a unes determinades intencionalitats ideològiques. En són exemples la traducció dels clàssics impulsada per Joan II de França al segle XIII, les traduccions de la Bíblia de Tyndale a l'anglès del segle XVI, la cristianització de Suècia (amb el monestir de Vadstena com a focus de traduccions), la traducció de la Bíblia de Luter per a l'alemany modern, la política lingüística seguida pels sionistes europeus —que

afavoriren les traduccions del jiddisch a la llengua hebrea— o la importància que han tingut per a l'estandardització de moltes llengües africanes les traduccions fetes pels missioners cristians. En el nostre cas, aquest objectiu va ser pres, uns quants anys més tard —com ens recorden Sala-Sanahuja (2002) i Parcerisas (2010)—, per les traduccions religioses de l'Antic i el Nou Testament en diverses èpoques i per un nombre important de traduccions literàries.

Així, l'expansió de la normativa fabriana fou deguda en gran part a la difusió que tingueren les traduccions de la «Biblioteca Popular de l'Avenç», una col·lecció impulsada entre el 1903 i el 1926 des de la revista *L'Avenç*, pionera en l'adopció de la nova normativa, i per a la qual treballà com a traductor Fabra mateix, a més de noms insignes de la literatura catalana com Maragall o Rusiñol. La col·lecció de butxaca, de prop de cent cinquanta títols, la meitat dels quals eren traduccions, incloïa des d'autors clàssics, com Sòfocles, fins a autors contemporanis com Ibsen o Maeterlinck, passant per Molière, Swift, Tolstoi o Mistral. Una importància similar tingué la col·lecció de la Fundació Bernat Metge, que als anys vint i trenta del segle passat abordà la traducció al català de tots els autors canònics grecs i llatins i de la qual no ens podem estar de destacar la versió de l'*Odissea* feta per Carles Riba, que marcà una fita en la consolidació del català com a llengua literària.

És evident, doncs, que la traducció ha contribuït a bastir referents per a la llengua literària. Molts dels autors considerats clàssics en la pròpia llengua foren alhora traductors (Geoffrey Chaucer per a l'anglès; Chrétien de Troyes, Jean de Meung, Rutebeuf i Maria de França per al francès; Joost van den Vondel per al neerlandès al segle XVI; Carles Riba i altres traductors de la Bernat Metge esmentada per al català, etc.). En el nostre cas, les traduccions a què hem fet referència ens van permetre avançar en l'elaboració de la llengua literària catalana contemporània. Tanmateix, sabem que el català estàndard no és un objectiu que es pugui considerar encara plenament assolit.

Convé recordar que Joseph (1987) argumenta aquests processos a partir del sentiment que anomena *d'inehoüència*. Els parlants d'una llengua determinada, quan es veuen confrontats amb una altra llengua més elaborada, esdevenen conscients de les mancances expressives de la pròpia i es veuen, així, impel·lits a emprendre un procés d'elaboració (d'estandardització) lingüística.

Si analitzem les quatre fases de l'estandardització lingüística establertes per Haugen (selecció, codificació, difusió i elaboració), la importància de la traducció resulta especialment rellevant en les fases de codificació i d'elaboració, i, poc o molt, pot contribuir també a la difusió de l'estàndard. Hem assenyalat que moltes de les llengües que han reeixit en l'establiment d'una modalitat de llengua referencial en deuen la fixació a la tasca dels traductors, tant pel que fa a l'establiment d'una ortografia coherent, diferenciada i supradialectal —començant pel

sistema gràfic— com pel que fa al desenvolupament i la difusió dels models estilístics emprats.

És innegable, doncs, que sense els processos de comparació que comporta la traducció, mai no s'haurien desenvolupat aquests encadenaments d'estandarditzacions successives que han marcat l'evolució de totes les llengües elaborades del món.

2. TRADUCCIÓ I SITUACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA

La dimensió social de la traducció no s'acaba, però, en el fenomen de l'estandardització. La traducció, com a pràctica social que és, depèn d'una manera molt estreta de la situació sociolingüística. Posseeix una doble dependència del context social: depèn del tipus de relació entre les llengües en contacte i depèn també de l'estatus social de la llengua en el si de la societat en què és utilitzada. Així, en situacions de contacte de tipus igualitari, ja hem observat que es pot produir el fenomen de l'emulació, una pràctica que ha dut fonamentalment a la imitació estilística i a l'elaboració lingüística.

L'evolució de les relacions sociopolítiques a través del temps ha fet que avui el tipus de relació més usual entre les llengües sigui la relació desigual o de subordinació i minorització. Fora de l'anglès i de les principals llengües de comunicació internacional, totes les altres es poden considerar, en un grau diferent, pendents d'estandardització. Partint d'aquesta constatació, convé assenyalar que la traducció en una situació desigual es veu reduïda de manera molt remarcable ja en la producció mateixa. Les llengües minoritzades, que es troben en una situació geopolítica d'inclusió, redueixen el camp d'activitat traductiva a una part limitada d'àmbits. D'altra banda, el contingut mateix de la traducció resulta marcat de manera sensible per la minorització: reducció d'estils i de registres, dificultats afegides de resultes de la manca d'establiment de l'estàndard, etcètera. La interferència de la llengua dominant distorsiona els criteris d'adaptació i de creació que són propis de la traducció.

Ens interessa, doncs, centrar la nostra atenció, d'una manera especial, en les situacions de minorització i subordinació. Partim de la constatació que la traducció és un fenomen social des de diferents punts de vista. La traducció abordada des de la perspectiva del contacte entre llengües pot ser considerada, o bé un fenomen de colonització, o bé una forma de contacte igualitari. Ja hem descrit en els paràgrafs precedents la funció d'aquesta activitat en aquest darrer cas. No descriurem ara tampoc la funció colonitzadora,¹ encara que en un bon nombre

1. La *funció colonitzadora* és la funció adreçada a la bilingüïtzació de la comunitat de la llengua en qüestió de manera que adquireixi la llengua dominant i adopti aspectes de la seva cultura. Aquesta funció ha estat criticada pel corrent que s'ha identificat amb l'anomenada *traducció postcolonial*.

d'experiències de traducció la pressió de la llengua dominant revela posicions de subordinació que tenen relació amb aquest tipus de relació interlingüística.

Ens centrarem en un cas concret de la traducció en situació de desigualtat: en la funció que la traducció vers les llengües minoritzades exerceix en l'estandardització d'aquestes llengües. Segons els estudis de Marta Garcia (2006) i Carles Biosca (2010), la traducció, en aquesta situació sociolingüística, no és sols un element d'emulació lingüística, sinó que és un element de creació textual en la llengua en qüestió: concretament, la traducció en les llengües minoritzades es polaritza, en la literatura infantil i juvenil, com un instrument per a contribuir al procés educatiu i reforçar uns usos lingüístics afeblits pel procés de substitució. I, en un determinat moment de l'evolució del procés de revitalització lingüística, es dona, d'una banda, preferència a la traducció de les obres de la literatura clàssica i, de l'altra, a produccions socialment relacionades amb l'oralitat en l'àmbit de la poesia i el teatre —en aquest darrer cas, com una prolongació i una reproducció fàcil del llenguatge quotidià més espontani. Aquestes pràctiques permeten una primera ampliació del corpus en dos àmbits complementaris i un avenç en la consolidació de l'estatus cap a l'estandardització. Diferents experiències literàries estudiades (en la llengua sarda, en l'amazic cabilenc, etcètera) confirmen l'existència d'aquests primers passos del procés.

La incidència de la traducció en situacions de minorització s'explica perquè les comunitats lingüístiques que viuen en un procés d'aquest tipus recorren a l'ús de la llengua dominant en aquelles situacions comunicatives, especialment en contextos formals, en què la llengua minoritzada és percebuda com a menys adequada o menys apta per a la comunicació que la llengua dominant. Això fa que en aquests usos concrets la producció de textos en la llengua minoritzada sigui escassa o fins i tot nul·la. En conseqüència, la traducció pren una gran importància en el procés d'estandardització d'aquestes llengües, fins al punt que pot contribuir tant a establir un corpus lingüístic de referència com també a dotar l'estàndard emergent d'un estatus adequat.

La minorització no ha de ser considerada, com ja hem assenyalat, una situació excepcional. Es tracta d'una condició estesa àmpliament, que afecta la major part de les llengües, tal com recorda Carles Múrcia (2010) en la seva exposició dels processos d'estandardització aplicada a la llengua amaziga, en què assenjala la importància universal de l'estandardització quan exposa que «de les cinc mil o sis mil llengües que es parlen al món, només una minoria estan estandarditzades...». I en remarca la necessitat imperiosa: «una llengua que no serveix per a tot no serveix per a res».²

2. Carles MÚRCIA (2010), «La planificació lingüística i l'aplicació del model d'estandardització composicional plural a la llengua amaziga», a *Dossier del curs de traducció del català a l'amazic*, p. 26 (vegeu la bibliografia).

Podem concloure, doncs, que la traducció és un instrument de creació literària i un auxiliar fonamental en l'estandardització de les llengües minoritzades. Tots aquests conceptes, que hem aplicat a la traducció, es poden reflectir en la creació neològica. La creació neològica en les llengües minoritzades, tal com podem veure, té la dimensió d'una veritable proesa elaboradora, una mena de creació *ex nihilo*.

3. NEOLOGIA, TRADUCCIÓ I ESTANDARDITZACIÓ

A l'hora d'emprendre l'anàlisi de la neologia, la primera cosa que hem de constatar és la tasca ingent que s'ha fet en la llengua catalana, especialment al llarg dels dos darrers decennis. S'han elaborat reculls rigorosos, de l'estudi sistemàtic dels quals s'han destil·lat criteris pràctics de discriminació, i s'ha aprofundit en els conceptes fonamentals, de tal manera que es fa difícil d'afegir res de nou en els aspectes bàsics. Però tot aquest treball acumulat fa possible i reclama alhora la conveniència d'assajar nous enfocaments i noves perspectives que ens puguin il·luminar diferents aspectes d'aquest camp d'estudi. Sabem, per exemple, que la neologia (la creació de mots nous, des d'un punt de vista ampli) no és més que un aspecte de l'estandardització, si entenem per *estandardització* el procés de fer la llengua en qüestió apta per a les necessitats comunicatives que reclama la societat en un moment concret.

Des del nostre punt de vista, podem dir també que no hi ha neologia possible sense un procés o altre de traducció. És cert que hi ha una funció interna de la neologia que tracta de les innovacions de la societat mateixa reflectides en la pròpia llengua i que opera sobretot per mitjà de procediments de composició morfològica i d'extensió semàntica. Però l'àmbit llargament més operatiu, i de molt, és el que resulta dels contactes interlingüístics progressivament més estesos. La globalització pressiona vers una harmonització d'abast «global» (mundial).

Si ho analitzem amb una mica de detall, es pot, fins i tot, arribar a distingir entre diferents tipus de neologismes relacionats amb diferents tipus de traducció. Les actuacions de la neologia es poden disposar —a la manera de la traducció— en funció de diferents graus d'adaptació a la llengua d'arribada.

Hi ha «mots nous» que sabem que «no es tradueixen». Aquest és el cas d'alguns termes en què té lloc una adopció directa, com són els casos de *kitsch*, *bypass*, *sommelier*, etcètera, mots que són incorporats en la seva forma originària. En alguns casos concrets, el procés d'adaptació es pot reduir a l'addició de l'accentuació, en termes com *mòdem*, *ràfting*, *lifting*, etcètera.

Altres «mots nous» provinents d'altres sistemes d'escriptura són objecte d'una simple adaptació gràfica, i ens trobem amb casos de transliteració i de transgrafiació. Entenem per *transliteració* el tipus de transcripció que s'esforça per re-

produir, per mitjà de signes especials (principalment, per mitjà de diacrítics), els grafemes que en la llengua de partida eren representats per mitjà d'un signari (sistema de signes) específic. I anomenem *transgrafiació* la transcripció que reproduïx el terme de la llengua de partida utilitzant únicament i exclusivament els signes gràfics del signari (sistema de signes) d'arribada. En aquest segon cas, es tracta generalment d'una aproximació (sovint, una reducció) fonètica pel fet que l'alfabet d'arribada sovint no pot reproduir amb fidelitat els fonemes de la llengua de partida. Són exemples de transliteració denominacions i termes inclosos en textos enciclopèdics o acadèmics com *Al-Qayrwan*, *fatwa*, etcètera, mots que en la premsa diària podem trobar transgrafiats com (*El-*)*Kairuan*, *fâtua*, és a dir, transcrits utilitzant els elements estrictes de la grafia catalana.

Altres «mots nous» inclouen una adaptació morfològica (en els plurals, per exemple), com seria el cas de *currículums* (en què s'ha afegit la pluralització en *-s*, en lloc d'utilitzar el plural llatí *curricula*).

També es pot enfocar com una traducció el cas del *calc lingüístic*, el qual és com una mena de *traducció literal*, com serien els casos de *gratacels* (angl., *skyscraper*), *autogovern* (angl., *self-government*), etcètera.

Hi ha, encara, neologismes que, sense ser calcs, són formes sorgides d'un procés de composició que pot ser considerat una traducció complexa, ja que parteixen sovint de la traducció i la comparació de més d'una llengua, com en el cas de (*reunió cimera*) (cf. fr., [*réunion au*] *sommet*; esp., [*reunión*] *cumbre*; angl., *summit* [*meeting*]).

Tots aquests procediments de creació de mots nous poden ser inclosos, doncs, en casos de traducció. D'altra banda, és un fet evident que, sense un bon coneixement dels fenòmens de neologia, no hi pot haver traducció en els nostres dies. L'estreta relació entre la neologia i la traducció permet d'abordar un enfocament de conjunt en un cert nombre d'aspectes.

4. NEOLOGIA, SITUACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA I MINORITZACIÓ

Entrem tot seguit en el nucli de la nostra reflexió entorn de la neologia tractant de la necessitat de considerar la neologia com un fenomen estretament lligat a la situació sociolingüística.

La creació neològica depèn dels dos factors que ja sabem que es prenen en consideració a l'hora d'abordar la traducció. Depèn de les relacions entre les llengües en contacte. I, depèn també —com observàvem— de l'estatus social de la llengua en el si de la societat en què és utilitzada.

Hi ha anàlisis de la creació neològica que no tenen prou en compte aquests factors socials, que no consideren plenament els aspectes sociolingüístics que intervenen en la creació neològica de les llengües. Podria ser un exemple de poca precisió, a l'hora de considerar el marc sociolingüístic, la recomanació imprecisa

que s'ha fet en alguns escrits, com a única consideració, que «no convé que la llengua se separi massa de les llengües veïnes».

Cal aprofundir en els condicionaments socials de la creació neològica per a poder fixar criteris vàlids en diversos àmbits. Les relacions de la sociolingüística amb la terminologia no han estat fluides abans dels darrers anys del segle passat, tal com ens recorda Vila en l'obra citada. L'enfocament sociolingüístic ha anat avançant d'ençà d'una quinzena d'anys, a partir sobretot de les reflexions elaborades per Gaudin en la dècada dels noranta del segle passat, autor del qual citem en la bibliografia una obra d'una data més recent. A casa nostra, diversos autors, com Vila, Marí i Freixa, entre d'altres, han fet aportacions valuoses en el mateix sentit.

Més enllà d'aquestes aportacions, voldríem assenyalar que caldria continuar aprofundint en aquesta línia de reflexió, especialment en el sentit que l'enfocament sociolingüístic es proposi d'abordar qüestions que no es limitin a valorar l'acceptació o el rebuig social d'un terme i a observar els fenòmens de variació.

Una observació atenta ens pot assenyalar, per exemple, d'una manera molt concreta, que la minorització fa més necessari recórrer als neologismes en les llengües que es troben en aquesta situació. És cert que alguns autors han remarcat la importància de tenir en compte les condicions pròpies de les llengües subordinades en els àmbits que estudiem, però, de manera general, les aproximacions que s'han fet a casa nostra des de l'estudi de la traducció i de la neologia a les situacions de minorització han estat de tipus genèric. S'ha constatat la necessitat de tenir en compte aquesta condició, sense que aquestes recomanacions introduïssin conceptes específics adreçats a identificar-ne i corregir-ne les causes.

A la nostra manera de veure, el concepte d'*autocentrament* (com a necessitat de situar les propostes lingüístiques i conceptuals en funció de la pròpia comunitat lingüística, de manera autònoma) és del tot necessari en els processos de normalització social de les llengües subordinades, pel fet que en aquests casos es parteix de les situacions conegudes d'interposició i d'inclusió, existents en la relació amb la llengua dominant. Pompeu Fabra mateix no hauria portat a terme el seu combat contra el que aleshores eren anomenats *barbarismes* sense una consciència implícita d'aquest criteri. És la manca d'aquest criteri el que impedeix de percebre, per exemple, en el moment actual, com a malformacions lingüístiques mots amb radicals i terminacions anòmals com *formigó*, o el gènere femení i el truncament aberrant de mots com *crep* i *casset*, o la grafia distorsionada del mot *billar*, etcètera, simples mostres d'una autonomia escassa envers una llengua dominant.³

3. Recomanem especialment els nombrosos treballs de Gabriel Bibiloni i de Lluís Marquet, entre d'altres, per a accedir a una primera visió de la tasca crítica que resta encara per fer en la normalització de la llengua catalana (vegeu la bibliografia).

No podem desenvolupar de manera adequada en aquest article el concepte d'*autocentrament*. Podem assenyalar, tan sols, que és un terme que pertany a l'anomenada *sociolingüística crítica*. Apareix en el *Diccionari de sociolingüística* d'Enciclopèdia Catalana (Ruiz, Sanz i Solé, 2001), però en un sentit més ideològic i conceptual que pròpiament sociolingüístic, tal com es pot trobar també en treballs de Bernat Joan i Marí, entre d'altres. El sentit més pròpiament sociolingüístic d'aquest concepte és descrit per Jordi Solé i Camardons (1994) en l'obra *Sociolingüística per a joves* (p. 63-65), que parteix de l'obra de Roland Breton *Géographie des langues* (1976), en què aquest autor l'explica en funció de l'existència d'un centre pertanyent a la mateixa estructura del grup lingüístic (ètnia autocentrada). La manca d'autocentrament pressuposa un centre exterior al grup lingüístic (ètnia alienada). Segons la nostra concepció, una delimitació més precisa d'aquest concepte en termes sociolingüístics hauria de fer referència a l'absència dels fenòmens d'inclusió i d'interposició, tal com hem assenyalat.

Voldríem advertir que, assenyalant l'existència de malformacions lingüístiques concretes, no ens proposem de posar en qüestió aspectes de la normativa del català, quan hi ha procediments establerts per a fer-ho i institucions que vetllen per establir-ho.

La nostra consideració és de tipus més genèric: voldríem atreure l'atenció sobre la necessitat de fonamentar d'una manera més sòlida i rigorosa les operacions d'estandardització a partir d'una anàlisi més crítica i coherent de les situacions de subordinació. El que volem dir, en resum i referint-nos al nostre objecte de reflexió, és que els mètodes per al tractament de la neologia no es poden limitar a una activitat de tipus notarial basada en la simple observació amb instruments tècnics del «català-que-ara-es-parla (i s'escriu)» que redueix les exigències crítiques al respecte per les normes fonològiques i morfosintàctiques de la llengua catalana. Preconitzem que caldria dotar aquesta activitat d'una perspectiva autocentrada més clarament fonamentada en la voluntat de superar les mancances derivades de situacions de subordinació lingüística.

Els criteris presos habitualment en consideració davant la problemàtica de l'adopció dels neologismes s'acostumen a dividir en criteris lingüístics, terminològics i sociolingüístics.⁴ D'entrada, es pot assenyalar que es tracta d'una distinció que no sembla nítida ni prou ben justificada. Les fronteres en el si d'aquesta classificació no semblen prou clares, perquè, per exemple, hi ha criteris terminològics que poden ser alhora lingüístics o sociolingüístics. I, d'altra banda, els aspectes sociolingüístics s'acostumen a centrar en l'estudi dels processos de difusió i d'acceptació, com hem apuntat més amunt, és a dir, sense abordar la

4. Vegeu, per exemple, TERMCAT (2006), p. 46-66, i MARTÍ (2000), p. 174-175.

qüestió des de la perspectiva de l'estudi de l'estandardització, especialment de l'estandardització en el context habitual de minorització relativa, com hem assenyalat.

En resum, una clarificació adequada dels criteris que cal tenir en compte a l'hora d'adoptar els neologismes demana una consideració suficient dels processos que experimenten les anomenades *llengües emergents*. Es tracta, com ja hem observat, d'una situació força generalitzada pel fet que la condició de trobar-se en procés d'estandardització és pròpia de la major part de les llengües i l'estudi d'aquesta pot tenir un valor universal.

5. TRADUCCIÓ, NEOLOGIA I CREACIÓ LINGÜÍSTICA

Voldríem afegir tot seguit unes quantes consideracions entorn de l'interès que pot tenir el fet d'abordar conjuntament la traducció i la neologia des d'una perspectiva paral·lela. En aquest sentit, pot ser interessant posar en relleu que l'operació de traducció és un procés de creació (més precisament, de recreació) lingüística. Simplificant a l'extrem el procés, podem definir aquesta activitat interlingüística com l'establiment d'una relació reglada entre dos repertoris lingüístics, el resultat de la qual és la recreació esmentada.

En aquesta perspectiva, crec que pot interessar remarcar que, quan aquesta recreació abasta la neologia, posseeix unes característiques específiques. Hi ha la creença que, en l'àmbit de la neologia (i sobretot de la terminologia especialitzada), la traducció és més fàcil que en altres àmbits, perquè el mecanisme es redueix a un sistema d'equivalències biunívokes allunyades de les provatures més incertes de l'activitat traductiva en altres àrees del lèxic. Tanmateix, recrear neologismes —per molt que es cregui el contrari— és, com sabem, un procés complex, perquè el nou terme, d'una banda, sovint no es troba per mitjà d'una simple tria dins un repertori preexistent, sinó que és la creació d'una nova «peça» que s'ha d'inserir en el conjunt concret d'un camp semàntic i terminològic determinats; i, d'una manera general, s'ha de sotmetre forçosament a les regles lingüístiques i a les normes socials de la llengua d'arribada. Aquesta recreació ha de ser, a més, equilibrada entre els diferents procediments, equilibri més difícil encara si tenim en compte, en el cas de les llengües minoritzades, les necessitats més accentuades de desenvolupament de les creacions neològiques i les exigències d'autocentrament. D'altra banda, la doble funció de la neologia (servir de nexa d'intercanvi fluid de coneixements i d'informació en l'àmbit internacional i, alhora, de cohesió de la mateixa comunitat lingüística) mostra la necessitat d'un altre equilibri afegit, semblantment complex.⁵

5. Vegeu CORREIA (2002).

Ens trobem, doncs, en els casos de la traducció i de la neologia davant processos complexos de recreació lingüística. Hem assenyalat que la creació neològica té relació amb la traducció. I també que, tant la neologia com la traducció, operen d'una manera molt directa en funció de la situació social de la llengua.

Tots som coneixedors del fet que existeix, en la base d'aquestes activitats, una «tècnica» en la tasca terminològica i neològica, i que existeix també una «mecànica» en la tasca de traducció. Tanmateix, el que ens hem esforçat a remarcar amb un èmfasi especial en aquest escrit i en d'altres treballs, és que tant la neologia com la traducció tenen a veure amb la creació; són l'expressió d'una mena d'«art complexa» que abasta múltiples aspectes que van més enllà d'unes tècniques i d'uns mecanismes.

Voldríem que aquesta aportació servís per a incitar a considerar que les condicions sociolingüístiques de les llengües minoritzades són fonamentals per a analitzar tant les creacions de la neologia com les de la traducció.

Els «neòlegs» i les «neòlogues», tant si som persones tècniques com si, a més, practiquem la traducció, hem de partir de la consideració que quan actuem estem *creant llengua*. I, en aquest sentit, convé tenir present que amb la nostra tasca d'avui no fem altra cosa que continuar aquella activitat iniciada fa anys pels nostres predecessors i els nostres precedents més immediats, que han anat construint amb treball i rigor la nostra llengua comuna.

Ens pertoca ara, a nosaltres, de fer-nos condignes de tot l'esforç que ens ha precedit.

6. BIBLIOGRAFIA

- ANTIA, Basy Edem (2000). *Terminology and language planning: An alternative framework of practice and discourse*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins.
- BIBILONI, Gabriel (1997). *Llengua estàndard i variació lingüística*. València: Eliseu Climent.
- BIOSCA, Carles (2010). *Estudi de la traducció en llengua sarda i de la incidència en el procés d'estandardització*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- BRETON, Roland (1976). *Géographie des langues*. París: Presses Universitaires de France.
- CABRÉ, M. Teresa (1997). «Standardisation and Interference in Terminology». A: *The changing scene in world languages*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins, p. 49-64. [Versió en català a CABRÉ, M. Teresa (2005), p. 39-54]
- (2005). *La terminología: Representación y comunicación*. Girona: Documenta Universitaria.
- CABRÉ, M. Teresa; FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet (2002) (ed.). *Lèxic i neologia*. Barcelona: IULA. Observatori de Neologia.
- CORREIA, Margarita (ed.) (2002). *Terminologia, desenvolvimento e identidade nacional*. Lisboa: Colibri/ILTEC.

- DELISLE, Jean; WOODSWORTH, Judith (ed.) (1995). *Les traducteurs dans l'histoire*. Ottawa: Les Presses de l'Université d'Ottawa.
- DIAZ FOUQUES, Óscar (2001). «Cal planificar la mediació lingüística? L'exemple de Catalunya». *Revista de Llengua i Dret* [Barcelona], núm. 36, p. 121-156.
- DIAZ FOUQUES, Óscar; GARCÍA GONZÁLEZ, Marta; COSTA CARRERAS, Joan (2002). *Traducció i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Llibres de l'Índex.
- Espais Terminològics 2007: Neologia terminològica: el tractament dels manlleus* (2008). Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT.
- FRANQUESA, Ester (2000). «La terminologia i les noves realitats». A: MARI, Isidor. *Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 177-183. (Sèrie Jornades Científiques; 9)
- FREIXA, Judit (2009). «La interferència en la innovació lèxica del català: Anàlisi dels neologismes amb ciber- i homo-». *Revista de Llengua i Dret* [Barcelona], núm. 51, p. 259-281.
- GARCIA, Marta (2006). *Aproximación ao estudo dos aspectos que regulan as actividades de mediación lingüística nas comunidades subordinadas*. Tesis doctoral. Universitat de Vigo.
- GAUDIN, François (2003). *Socioterminologie: Une approche sociolinguistique de la terminologie*. Bruxelles: Duculot.
- GINEBRA, Jordi (2006). «Els criteris del TERMCAT en els manlleus i calcs terminològics». *Llengua Nacional* [Barcelona], núm. 55, p. 21-24.
- JOAN, Bernat (1996). *Les normalitzacions reeixides*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau.
- (1996). *Les normalitzacions reeixides: aproximació a l'estudi de la construcció de llengües nacionals a l'Europa del segle XX*. Barcelona: Oikos-Tau.
- JOSEPH, John Earl (1987). *Eloquence and power: The rise of language standards and standard languages*. Londres: Frances Pinter.
- MARI, Isidor (1993). «Llengües minoritàries i terminologia: La planificació terminològica per a llengües de difusió limitada». *Mundo Ladino* [Vigo di Fassa], núm. 3 i 4, p. 17-25.
- (1996). «Socioterminologia i planificació lingüística» [en línia]. *Jornada Panllatina de Terminologia*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. IULA. <<http://realiter.net/spip.php>> [Consulta: 3 maig 2010].
- MARQUET, Lluís (1979-1985). *Novetat i llenguatge*. Barcelona: Barcino. 3 v.
- MARTÍ I CASTELL, Joan (2000). «Rellevància del llenguatge especialitzat en el procés de normalització lingüística». A: MARI, Isidor. *Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 169-176. (Sèrie Jornades Científiques; 9)
- MÚRCIA, Carles (2010). «La planificació lingüística i l'aplicació al model d'estandardització composicional plural a la llengua amaziga» [en línia]. A: *Dossier del curs de traducció del català a l'amazic*, p. 24-30. <http://www10.gencat.cat/casa_llengues/binaris/Dossier_curs_traduccio_cat_tmh_2010_tcm302-117771.pdf> [Consulta: 3 maig 2010].
- PARCERISAS, Francesc (2010). *Traducció, edició, ideologia*. Vic: Eumo.
- RUIZ, Francesc. SANZ, Rosa. SOLÉ, Jordi (2001). *Diccionari de sociolingüística*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

- RULL, Xavier (2006). «La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2006». A: *Llengua i Ús* [Barcelona], núm. 37, p. 70-79.
- SALA-SANAHUJA, Joaquim (2002). «La norma i la traducció». A: MALLAFRE, Joaquim (cur.). *II Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 35-51. (Sèrie Jornades Científiques; 14)
- SOLÉ I CAMARDONS, Jordi (1994). *Sociolingüística per a joves*. Barcelona: Biblària.
- TERMCAT, Centre de Terminologia (2005). *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT.
- (2006). *La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2006*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; TERMCAT.
- VILA, Xavier (2007). «Terminologia i sociolingüística: un distanciament innecessari? - Introducció». A: *Estudis d'implantació terminològica*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT.
- WRIGHT, Sue Ellen; STREHLOW, Richard Alan (1995). *Standardizing and harmonizing terminology: Theory and practice*. Filadèlfia: American Society for Testing and Materials.
- WÜNSTER, Eugen (1998). *Introducción a la teoría general de la terminología y a la lexicografía terminológica*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada.

El nom de la sabata en neologia i terminologia comparades.¹ Objecte de litigi, objecte de desig i estereotips

MIREIA CALVET CREIZET
Secció d'Alemany de la Facultat de Filologia
Universitat de Barcelona

Resum

En l'àmbit de la romanística diacrònica que es practica als països de parla alemanya està bastant ben establert l'estudi interdisciplinari de tradicions discursives, perquè permet combinar descripcions tradicionals de l'evolució de la llengua i el seu vocabulari, sobretot aspectes de la creació neològica, amb descripcions de l'evolució de determinades tipologies textuais i convencions discursives, al si de les quals es generen innovacions que arriben a gaudir de diferents graus de difusió, per bé que, a voltes, acaben deixant-se de banda (Raymund Wilhelm, Johannes Kabatek). En aquest treball volem anar un pas més enllà en la cerca de dominis d'aplicabilitat d'alguns aspectes metodològics i d'algunes de les assumpcions teòriques bàsiques de l'estudi de les tradicions discursives i comparar el grau d'estabilitat de peces lèxiques per a la designació de tipus o models de sabates en català amb el que els seus equivalents han assolit en castellà, alemany i anglès, llengües que compten amb una xarxa de sèries textuais força ben consolidada en aquest àmbit designatiu.

PARAULES CLAU: calçat, sabates, tradicions discursives, neologia, normalització terminològica.

Abstract: *The name of the shoe in comparative neology and terminology. Object of litigation, object of desire and stereotypes*

In the sphere of diachronic Romanistics that is practiced in the German-speaking countries, the interdisciplinary study of discursive traditions is quite well established, because it renders it possible to combine traditional descriptions of the evolution of language

1. Si no s'indica el contrari, moltes de les consideracions que es fan sobre l'estat de la qüestió en lexicologia i lexicografia general unilingüe valen únicament per a la descripció de l'alemany.

and its vocabulary, particularly aspects of neological creation, with descriptions of the evolution of certain text types and discursive conventions, which generate innovations that eventually enjoy different degrees of dissemination, however much they sometimes end up being forgotten (Raymund Wilhelm, Johannes Kabatek).

This work aims to go one step further in the search for domains of applicability of certain methodological aspects and some of the basic theoretical assumptions of the study of discursive traditions and compare the degree of stability of lexical units to designate types and/or models of shoes in Catalan to their equivalents in Spanish, German and English, languages which enjoy a very well consolidated network of textual series in this sphere of designation.

KEY WORDS: footwear, shoes, discursive traditions, neology, terminological standardisation

1. NEXES ENTRE TERMINOLOGIA, NEOLOGIA I TRADUCCIÓ: EL CAS DE *MERCENETES*

Malgrat que les sabates són, certament, un objecte quotidià —hi deu haver persones que, fins i tot, el consideren un xic massa anodí i, per això mateix, pensen que el tractament lexicogràfic que se'n fa no hauria de traspasar els límits de la llengua general, o que fins i tot s'hauria de circumscriure al lèxic col·loquial—, el cert és que l'àmbit designatiu de la sabata pot ser interessant també per a l'estudi de la neologia i de les necessitats de terminologització en algunes àrees temàtiques en què la producció textual no espontània, sinó dependent d'un text original, com és el cas de la traducció, hi té un paper important. Un bon exemple d'això, el tenim en el següent comentari lingüístic, que va publicar la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya en una circular informativa del maig del 2000:²

Mercenetes. No és gens estrany que les sabates es denominin a partir de noms propis; és el cas, per exemple, de les *manoletines* (sabata de ballet que va popularitzar el torero Manolete) i les *sabrinés* (nom que reben les sandàlies amb taló similars a les que va lluir l'artista Audrey Hepburn l'any 1954 a la pel·lícula *Sabrina*). Les més conegudes, però, són sens dubte les *merceditas*, que són les sabates de saló amb una corretja que subjecta el peu passant per sobre de l'empenya i que deuen el nom a la reina Mercè d'Orleans, primera esposa d'Alfons XII, que va popularitzar l'ús d'aquest calçat, atès que pel que sembla era un atribut característic del seu vestuari.

Les altres llengües també han pres com a denominació, per a aquesta noció, el nom propi d'un referent mític o històric, generalment femení; així, en francès s'ha fixat la forma *Charles IX*, en anglès, *Mary Jane* i en castellà de l'Argentina, *guillerminas*.

El Consell Supervisor del TERMCAT, tenint en compte l'ús i les altres llengües, va aprovar el terme *mercenetes*, que és el diminutiu català del nom de la reina Mercè.

2. *Circular informativa de les xarxes de normalització lingüística* (en línia), núm. 9 (31 maig 2000), <<http://web.udl.es/arees/slt/dinamitzacio/docs/cir2000-9.htm>> (consulta: 10 maig 2010).

- 15 Així mateix, va desestimar les propostes *escarpí amb corretja* i *sabata de saló amb corretja* perquè són massa llargues i *princesetes* i *colometes* (en referència a la protagonista de la novel·la *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda) perquè no tenen ús.

Aquest comentari conté una sèrie d'apreciacions molt valuoses des del punt de vista lingüístic. A banda que reconeix la productivitat de l'«apel·lativització» com a mecanisme designatiu, és a dir, el fet que un nom propi esdevingui nom comú (això podria ser un bon punt de partida per a reflexionar sobre la traductibilitat o intraductibilitat de termes com ES *merceditas*, EN *Mary Jane*, etc.),³ ens informa que l'aprovació del nou terme s'ha fet «tenint en compte l'ús» (línia 12). No diu res, però, sobre si el dictamen s'ha emès basant-se en usos orals de situacions comunicatives amb algun tipus de participació d'experts o semiexperts, o si, per contra, està basat en usos textuals, ja es tracti de tipus textuals de la llengua general o d'algun llenguatge específic, espontanis o traduïts. També diu que han estat desestimats un grup de termes alternatius pel fet de tractar-se de designacions «massa llargues» (línia 15). El més probable és que s'hagi considerat que l'estructura perifràstica⁴ els feia desaconsellables com a termes designatius, puix que els confereix un aspecte de neologisme tècnic excessivament transparent, amb un grau explicatiu massa alt, inoportú en tractar-se de *noms* pròpiament dits. Pel que fa a l'altre grup de propostes alternatives (línia 15), les raons per a ser rebutjades són ben diferents: «perquè no tenen ús» (línia 16). Una formulació més acurada en el marc d'una acció neològica que, com és el cas aquí, té per objectiu omplir un buit designatiu, hauria estat l'observació que es tracta de recreacions massa individuals,⁵ tot i gaudir d'una forta motivació.

3. Codis de llengua: CA = català, DE = alemany, EN = anglès, ES = castellà, FR = francès i PT = portuguès.

4. En terminologia de Dubuc (1985), la «múltiple determinació».

5. La recreació individual és per naturalesa, ocasional, i, fora de l'ús conscient com a joc de paraules en certs gèneres textuals on el caràcter fugaç és part de la convenció d'ús, és més pròpia de situacions de contacte indirecte entre llengües, com ara la traducció —en paraules de Dubuc (1985, p. 28), «c'est une des plaies des textes traduits sans recherche terminologique systematisée»), o de contacte directe com ara les societats bilingües. En qualsevol cas, el mer reconeixement per part d'un òrgan normatiu no les converteix en habituals. Tot i que la lexicografia especialitzada no en pot prescindir, no deixen de ser un mal menor. De fet, si l'ús no s'imposa, la recreació individual restarà condemnada a dur una trista vida de reclusió al diccionari. En tot cas, es tracta d'un mal que, en lexicografia especialitzada, és molt menor que en lexicografia general, sobretot en lexicografia general bilingüe. Per a moltes de les peces lèxiques d'ús ordinari en situacions de la vida quotidiana, els lexicògrafs, malauradament, sovint se serveixen de la recreació individual (CA *la bota de muntanya infantil* a DuCA94 i també ES *la bota de marcha para niños* a DuDE-ES93 com a equivalents de DE *der Lernlaufkinderschuh* a DuDE99 i DuDE05, de DE *der Babyschuh* a DuDE58 i de EN *baby's shoe* a DuEN60). La recreació individual en el diccionari bilingüe provoca una fragmentació del nucli del vocabulari general de la qual no cal amagar-se, si realment existeix (és a dir, si té una base diatòpica, diastràtica o diafàsica reals), però que no és bo d'agreguar amb recreacions individuals innecessàries, és a dir, quan el lèxic del diccionari esdevé una mena de registre independent de la llengua històrica. També la traducció de EN *high heels* com a ES *tacones altos* a Pons en línia és un cas de transcodificació al marge dels

Sigui com sigui, ens trobem davant d'un estil discursiu que, tant pel procediment neològic en si mateix com pel llenguatge emprat a l'hora de protocol·litzar-lo, il·lustra molt bé el que lingüistes de parla alemanya han anomenat el tarannà *gemäßigt puristisch* ('moderadament purista') del Consell Supervisor del TERMCAT,⁶ tot i que la posterior lematització en singular que trobem a la Neoloteca (*merceneta* en lloc de *mercenetes*)⁷ faci pensar que la intervenció normativitzadora finalment ha anat més enllà del que ha quedat estrictament protocol·litzat.

A l'inici d'aquest apartat diem que la sabata és, sens dubte, un objecte quotidià, perquè cobreix unes necessitats bàsiques en la vida diària dels homes, les dones i els infants.⁸ Ara bé, malgrat que es tracta d'objectes presents en la vida de tothom, tothora i a tot arreu, a diferència d'altres objectes també comuns en la vida diària —com ara un caminador o una bossa d'aigua calenta—, els envolta un cert glamur. Per això els noms de les sabates constitueixen un camp lèxic molt adequat per a l'estudi de les interrelacions entre terminologia, neologia i traducció, perquè s'hi desplega com en pocs d'altres «la vitalité d'une langue autant dans son foisonnement, son anarchie que dans ses efforts de systématisation».⁹ Els noms de la sabata palesen molt bé aquests tres aspectes: la proliferació designativa (que, per motius de tradicions discursives diferents en llengües particulars, probablement tindrà una condició diferent en textos espontanis i en textos dependents), entre els pols de l'anarquia (en casos d'urgència designativa poc reflexiva, però comunicativament exuberant) d'una banda, i la sistematització (en casos de designació més reflexiva per motius de variació regulada), de l'altra. Per això, en aquest treball volem comparar les característiques (grau d'estabilitat, tipus d'equivalència, etc.) d'algunes peces lèxiques per a la designació de tipus o models de sabates en català i castellà amb les designacions corresponents en altres llengües, sobretot l'alemany i l'anglès, extretes, en primer lloc, d'un tipus textual on les pràctiques denominatives són tendencialment de caràcter més espontani (apartat 4.2) i, en segon lloc, d'un tipus textual on s'afavoreixen pràctiques denominatives de caire més sistemàtic (apartat 4.3).

usos idiomàtics (en canvi, l'equivalent DE *Highheels*, *Stiletto*s per a EN *high heels* és ben idiomàtic). Cal distingir, doncs, entre recreacions individuals per manca de cura en la consulta de tradicions discursives i recreacions individuals *de facto* per motiu de llacunes designatives (pràctica lexicogràfica lícita). Si la producció textual comercial hagués format part de la base textual per al treball de terminografia previ a l'establiment d'equivalències a DuCA94 i a DuDE-ES93, potser s'haurien proposat equivalents més adients, del tipus ES *zapatos primeros pasos* o semblants.

6. Vegeu la caracterització actitudinal molt sumària que es fa del català com a llengua de cultura a Europa dins JANICH, Nina; GREULE, Albrecht (ed.) (2002). *Sprachkulturen in Europa: Ein internationales Handbuch*, Tübingen, Narr, p. 124.

7. Cf. <http://www.termcat.cat/neoloteca>.

8. A la pàgina web del Bata Shoe Museum (<http://www.allaboutshoes.ca/en>) es distingeixen les següents funcions: «occupation», «recreation», «presentation» i «protection».

9. DUBUC (1985, p. 112) fa aquesta afirmació en referència, únicament, a la neologia.

2. TRADICIONS DISCURSIVES I FASES D'ESTANDARDITZACIÓ

El més sorprenent del comentari del Consell Supervisor és, però, el caràcter puntual que adquireix una acció normativitzadora com aquesta, ja que proposa una solució per a una llacuna denominativa sense que hi hagi quedat reflectit si s'ha tingut en compte la normativització d'altres elements pertanyents al mateix camp lèxic. En el cas d'altres àrees temàtiques —com ara la gastronomia—, la Neoloteca ha incorporat sèries de termes de manera conjunta (per a plats cuinats, formatges, salses, ingredients culinaris exòtics, etc.), de manera que fàcilment s'hi reconeixen uns criteris més o menys unitaris i consistents, tant pel que fa a l'adaptació gràfica com al tractament de marcadors de categories morfològiques o a la proporcionalitat entre termes monolexemàtics i polilexemàtics. En el cas de les entrades de l'àrea temàtica de la indumentària i la confecció, en canvi, no s'hi percep un tractament sistemàtic ni pel que fa a la lematització (de 42 entrades, 9 fan referència a algun tipus de calçat o d'indumentària per a les extremitats inferiors: *blútxer*, *descans*, *descansos*, *escarpí*, *merceneta*, *òxford*, *pantis*, *Piky*, *sabata anglesa*) ni pel que fa a l'estructura de les entrades, atès que no se'n desprèn un tractament en bloc segons criteris morfològics. Si *blútxer* és producte d'una apel·lativització, per què no se n'hi inclouen d'altres? Si *òxford* és resultat d'un abreujament d'estructura sintagmàtica (*oxford shoe*), per què no se n'hi inclouen d'altres, en alguns casos fins i tot molt més habituals (com ara *talons* per *sabata de taló*, i *taló/talons d'agulla* per *sabates amb talons d'agulla*)?

Hi pot haver una bona raó que expliqui aquesta diferència, i és que, en el cas dels termes de la gastronomia, és ben conegut que la difusió de designacions per plats a la carta es produeix de manera molt efectiva perquè s'incideix de manera directa sobre un suport textual ben estès, com és el menú de cases de menjars i de restaurants. Es tracta d'un tipus textual amb una incidència immediata com a multiplicador en l'ús oral. De ben segur, ens trobem davant d'una situació comunicativa privilegiada i difícil de trobar en altres àmbits, on el recurs al suport textual serveix per a orientar o reorientar, si escau, l'ús oral semiespontani. No totes les àrees temàtiques compten amb un mitjà de fixació, difusió i retroalimentació de l'activitat comunicativa (correcció facilitada en el mateix instant de la producció) com l'àrea temàtica dels plats a la carta.¹⁰

Tot i que en el cas de les designacions per a plats a la carta, sembla possible crear la il·lusió que s'ha invertit l'ordenació de les fases d'estandardització en relació amb el que es podria considerar la seqüenciació no marcada (almenys pel que

10. Aquestes recopilacions lèxiques multilingües són d'accés lliure per mitjà del servei de Terminologia Oberta del TERMCAT (<http://www.termcat.cat>).

fa a llengües en situació d'historicitat lingüística prolongada), tal com suggereix Haßler¹¹ en l'apreciació següent:

une terminologie n'apparaît pas du néant, mais [...] elle se prépare dans un contexte historique, et après s'être imposée, elle continue à se propager dans des textes.¹²

El cert és que això no ha estat així. La inversió conferiria un cert caràcter anòmal al procés d'estandardització;¹³ més aviat cal pensar que les fases de codificació i textualització s'han fet coincidir en el temps, cosa que, sens dubte, seria força més difícil d'aconseguir en el cas de la secció de lèxic que ens ocupa en aquest article, la designació de tipus o models de calçat. Per a les sabates, és difícil de dotar la tasca normativitzadora d'una base textual d'emergència gairebé immediata o coincident amb el moment de la terminologització. I això és així perquè sabem que en el món de la producció, la transmissió i la recepció textuals són moltes les contingències que s'escapen a una ordenació cronològica de les etapes.

Hi ha llengües en les quals no són rars els casos en què la fase de codificació de la norma es produeix després de la implementació.¹⁴ De fet, això no és del tot infreqüent en l'àmbit de la lexicografia del lèxic comú, sobretot quan, per motius de diversificació designativa en certs àmbits temàtics, alguns mots adquireixen valor terminològic.

A vegades també es dona la circumstància que la lexicografia de la llengua general inclou una descripció de tipus taxonòmic, amb un excés de recel a l'hora de fixar la vàlua del mot, com si es tractés d'un terme amb un perfil ben definit. En aquest sentit, compareu els trets definitoris que s'empren en el diccionari *Clave* per a l'entrada *merceditas*, i també la seva ordenació dins l'entrada lexicogràfica, amb els del diccionari terminològic bilingüe d'Alcaraz Varó (2006). En el diccionari *Clave* en línia podem llegir: «Tipo de calzado para niñas, con hebilla y punta redondeada»,¹⁵ mentre que a Alcaraz Varó (2006) trobarem una major polivalència, tant pel que fa al tipus de subjecció («zapato con pulsera y botón») com pel que fa al gènere («La modalidad *mercedes* es generalmente para zapatos de colegial, de niño o de señora»).

11. HAßLER (2000) distingeix entre sèries textuals preparatòries (on s'encunyen els conceptes, els processos de conceptualització s'hi porten a terme de manera conscient), textos de referència, (posen noms especialment efectius a conceptualitzacions que ja s'han anat elaborant, els traspassen a la conseqüent recepció, fan de mediadors) i textos continuadors.

12. HAßLER (2008, p. 86).

13. És sabut que l'ordenació *idealiter* que suggereix la sequencialització de les fases d'estandarització de Haugen (selecció de la norma, codificació de la norma, implementació de la norma i elaboració de la norma) difícilment es troba a la realitat.

14. *Mercedes* i *merceditas* no consten a la lexicografia del castellà fins a l'aparició del diccionari *Clave*.

15. Cf. <http://clave.librosvivos.net>.

L'existència d'un mot-terme ben motivat, relativament ben ancorat als codis de referència,¹⁶ mancat, però, de textos de referència,¹⁷ no és insòlit en el cas del català. En el cas dels noms de sabates, a més, ens manquen textos de referència, tant espontanis —és a dir, més o menys independents— com dependents, o sigui, traduïts. És una situació dramàtica de manca d'inserció textual que ens hauria de fer reflexionar amb més intensitat sobre la necessitat d'una neologia i una terminologia altament funcionals, amb capacitat de potenciar al màxim la inserció textual i la formació neològica seriada.¹⁸ Aquesta no hauria de ser, naturalment, la prioritat absoluta pel que fa a la voluntat de servei en el cas d'una neologia institucionalitzada, ja que la disponibilitat de terminologia per als àmbits tecnocientífics i d'especialitat és una necessitat bàsica i ineludible; tanmateix, caldria considerar-la un objectiu important pel que fa a l'actitud envers la norma d'ús i la que acompanya els procediments de supervisió i els debats que aquests susciten.

La textualització és una dimensió de l'estandardització que té una gran importància en el model de fases no ordenades de Metzeltin. De la mateixa manera que les fases no presenten una seqüenciació fixa (a Metzeltin [2004, p. 30]) podem llegir: «Para mantener el estándar, todos estos procesos tienen que ser continuos, de manera que la lengua se adapte lentamente a las nuevas necesidades»), semblantment tenim que les zones d'actuació se superposen. Per a les consideracions relacionades amb l'àmbit designatiu de les sabates, és especialment rellevant conèixer quines tradicions de textualització han estat inaugurades i després continuades en cada llengua particular, i establir en quina relació es troben les unes amb les altres. De fet, l'etapa més difícil d'articular en el si d'aquesta continuïtat, perquè pot bloquejar la complexa interacció entre la resta de fases, és la normativitzadora. Segons Metzeltin (2004, p. 31), «no hay motivos comunicativos para censurar variaciones actuales».

La textualització és cabdal no solament en fases d'elaboració, sinó també pel que fa a la difusió i «medialització» de seccions del vocabulari nuclear que, en certes tipologies textuais, coneixen una diversificació designativa espectacular. Per a la normativització d'àrees temàtiques sense fonaments textuais i medials ben sòlids es pot recórrer a un tipus de difusió oberta (sense text, fora del text) mitjançant el glossari, el pòster, el cartell, l'atenció en línia. La difusió oberta té menys o més inserció directa en la situació comunicativa, més o menys disponibilitat i visibilitat reals. Però solament la continuació en sèries de determinats tipus textuais,

16. En els diccionaris visuals, els terminològics i els recursos lingüístics en línia per al sector del comerç.

17. No m'ha estat possible documentar l'ús de *mercenetes* a l'hemeroteca digital de l'*Avui* ni d'*El Periódico*.

18. En alemany s'anomena *Reihenbildung*. És un terme de la morfologia lèxica per al qual les llengües romàniques no tenen una designació fixada, tot i que en el manual de terminologia de Dubuc hi ocupa un lloc important (1985, p. 113).

un cop inaugurats, permet la difusió encoberta —dins del text— amb el text. Un exemple de la diferència que significa comptar amb difusió solament oberta o tenir-ne també d'encoberta seria passar del cartell (fixat a la paret) al catàleg de productes en xarxa. Un cartell, un vocabulari, ens instrueixen sobre la tria lèxica correcta, però no il·lustren la inserció textual de les peces lèxiques. A Ribas Despuig trobem *CA falca* per a *ES cuña*, però com podem saber si és admissible l'abreujament de l'estructura sintagmàtica per a obtenir un monolexema, com passa en *EN wedges* i en moltes altres llengües (*DE Plateaus*)?

3. CONCEPTUALITZACIONS DE TIPUS I MODELS DE SABATES

L'actuació normativitzadora del Consell Supervisor no es pot fer efectiva sense una medialització. La medialització està molt estretament lligada a una sèrie de tipus textuais determinats. No tots pertanyen a l'àmbit de la terminologia —si l'entendem en el sentit més restringit de comunicació estandarditzada, amb l'objectiu d'elaborar nomenclatures.¹⁹ Molts tipus textuais es fan aprehensibles, en canvi, en el marc de la teoria comunicativa de la terminologia (Cabré, 1999), on està previst que certes designacions comunes de sabates comportin un valor terminològic segons que focalitzin conceptualitzacions pròpies d'un sector econòmic, industrial, artesanal, de la història cultural dels objectes quotidians o de revaloració estètica en relació amb modes i estils. En una paraula, la inclusió de la dimensió social dels termes fa palès també, en l'àmbit designatiu dels tipus i models de sabates, que les unitats terminològiques tenen funcions no solament estrictament referencials, sinó també econòmiques, socials i culturals.²⁰

El treball terminològic en l'àrea temàtica de la indumentària i la confecció consta d'una vessant tradicional amb designacions per als materials, les parts integrants de cada peça, els accessoris, les tècniques, les fases i els agents del procediment artesanal i de la transformació industrial. Aquest nucli terminològic es pot ampliar a situacions comunicatives en les quals és molt important la conceptualització d'aspectes relacionats amb el valor sociocultural de la indumentària, la innovació i la creativitat en el disseny, la comercialització i la incidència en els gustos del consumidor. Així ho reflecteix també la reedició de la versió de butxaca del diccionari de confecció, de la indústria tèxtil i la indumentària en cinc llengües de

19. Segons CABRÉ (1999, p. 171) la terminologia clàssica se sustenta «en la creença que darrere de les matèries hi ha un pensament uniforme, és a dir, una conceptualització universal».

20. Trobareu una exposició molt completa i entenedora de l'especificitat de la conceptualització en el marc de la teoria comunicativa de la terminologia i la socioterminologia a Carles TEBÉ SORIANO (2005), *La representació conceptual en terminologia: l'atribució temàtica en els bancs de dades terminològiques* (en línia), <http://www.tdr.cesca.es/TESIS_UPF/AVAILABLE/TDX-0329106-105835/tct1de2.pdf> (consulta: 10 maig 2010).

Rebmann i Hertel (2006). Tot i tractar-se d'un diccionari en què es diferencia un nivell de llengua tecnocientífic d'un nivell de llengua de taller, no s'hi troba gaire ben representat, en canvi, el nivell de llengua comercial,²¹ potser perquè el grau de fragmentació és més alt que en els altres registres.²²

En la lexicografia no especialitzada, almenys en la de l'alemany, tampoc no és freqüent diferenciar entre un registre d'ús general i un de comercial, que es pot manifestar, entre d'altres, en un registre més estrictament publicitari. No és gens estrany que s'afavoreixi la terminologització en els nivells de llengua per als quals es preconitza més estabilitat denominativa. En el cas de les sabates, com també passa en altres àmbits temàtics, hi ha subàmbits conceptuals en els quals les designacions tenen una certa constància i validesa més enllà del més immediat, perquè fan referència a la relació part-tot (meronímia), a la composició (materials tèxtils i ornamentació), etc. La conceptualització més independent de la situació comunicativa, de base més taxonòmica, és la més estable perquè es limita a l'àmbit conceptual nuclear, relatiu a la sabata com a producte físic bàsic. Aquesta és l'esfera dels hipònims molt poc intercanviables (*sabatilla, esclop, xancla*). El producte bàsic esdevé un producte real quan s'hi afegeixen consideracions de qualitat, marca, estil i embalatge. Quan s'hi sumen una garantia, un servei postvenda, unes condicions de venda, etc., aquest producte real es converteix al seu torn en un producte augmentat.²³ És en aquestes dues darreres esferes —les que fan referència al producte real i augmentat— on s'originen les denominacions més inestables en l'eix temporal i en qualsevol eix de variació, ja que es tracta de conceptualitzacions basades, en gran part, en relacions de tipus «enginòmic»²⁴ i de tipus estereotip, en lloc de relacions taxonòmiques. Malauradament, el treball terminogràfic no sempre té a punt una modalitat de registre per a captar sistemàticament aquest tipus de variació, segurament perquè és molt fàcil confondre «llenguatge de la publicitat» amb «registre publicitari».²⁵

21. DUBUC (1985, p. 71) distingeix tres nivells pels llenguatges d'especialitat: «le jargon d'atelier, le niveau technico-scientifique et le niveau commercial».

22. Isidor MARI (1996) ens parla d'un tipus de fragmentació que té la seva arrel «en els desajustaments o conflictes entre cercles diferents d'especialistes o nivells i àmbits diferents de coneixement». De tota manera, també he detectat fragmentació quan hi ha dispersió de propostes de normativització: Al borsí de consultes (àrea imatge personal) dels Serveis Lingüístics de la Universitat de les Illes Balears (http://www.uib.cat/ca/infosobre/serveis/generals/slg/gt/borsi/imatge_personal.htm) es fa una proposta que no he sabut trobar en altres organismes amb ànim de servei (CA *sabata entapinada/sabata destalonada* per *es zapato destalonado*).

23. Consorci de Promoció Comercial de Catalunya, p. 72.

24. BLANK (2000), KOCH (2005).

25. Ningú no empraria *box* com a quantificador en el llenguatge general, ja que es tracta d'una designació per a unitats d'embalatge específica del registre publicitari. Malgrat això, les entrades a l'Optimot dels equivalents admesos per EN *box* no hi fan cap menció. S'han tingut en compte, en canvi, els següents equivalents per EN *box*: CA *caixa* dins l'àrea temàtica indústria/energia (envasos i embalatges), CA *cofre* dins l'àrea temàtica del transport ferroviari, CA *caixa forta* dins l'àrea temàtica hoteleria/turisme, i CA *quadre de diàleg, quadre de cerca* dins l'àrea temàtica societat de la informació / Internet.

El tractament més sistemàtic que conec d'una diferenciació d'aquest tipus, fora de l'àmbit dels llenguatges especialitzats, és el que fan Schulz, Basler i Strauss al *Deutsches Fremdwörterbuch*, on, per posar solament un exemple —extret de l'àmbit designatiu de les sabates—, es caracteritza DE *Ballerina*, provinent de EN *ballerina (shoe)* com a «werbespr. Bezeichnung für einen flachen, ausgeschnittenen Damenschuh, dessen Form an Ballettschuhe erinnert» ('denominació pròpia del registre publicitari...').²⁶

En l'àmbit de la lexicografia d'especialitat, el diccionari d'Alcaraz Varó (2006) també ofereix un tractament inusualment equilibrat entre els nivells de llengua de taller, tecnocientífic i comercial. Per a una ontologia de l'espai conceptual de la terminologia del calçat són molt útils les categories que es fan servir en aquest diccionari, on una llista de «24 epígrafes, ayuda a señalar los límites conceptuales» (p. XII-XIV). A les quinze categories pròpies dels nivells tècnic i de taller («indicadores de calidad, comercio, componentes y piezas del calzado, transporte y distribución, elaboración, fisonomía del pie, gestión, general, maquinaria, medio ambiente, unidades y elementos de medida, materiales, organismos, piel, utillaje»), s'hi afegeixen nou categories més, sorgides de l'ús —més o menys estereotipat, més o menys marcat per fets culturals, climàtics, etc.— dels diferents tipus de calçat: «calzado deportivo, calzado informal, calzado hecho a mano o a medida, moda» (entre molts d'altres, hi trobem l'equivalent ES *zapatilla de lona con tacón* per a EN *high heel sneaker*), «calzado de vestir, calzado textil» (que inclou la «zapatilla de estar por casa»), «calzado de trabajo, calzado ortopédico, calzado de seguridad».

El nivell de llengua comercial segurament és més proper al que Dubuc (1985, p. 28) anomena «terminologies vives», una mica babèliques, caòtiques, però funcionals. Una manifestació recursiva de la inestabilitat de la designació, la trobem en la intercanviabilitat de les designacions basades en l'ús, especialment en el cas de les sabates d'esbarjo. Es tracta de designacions aplicables a tipus i models de base taxonòmica molt variable. La verbalització d'aquesta intercanviabilitat denominativa és un *topos* recurrent documentat sobretot en tipus textuais de l'àmbit de la divulgació. En donem uns quants exemples en alemany:

— «Der ehemalige Sportschuh [= *der Sneaker*] hat sich zu einem Allrounder entwickelt» ('el que abans era una sabata d'esport ha esdevingut una mena de tot-terreny').

— «Sneaker (Deutsch: *Schleicher*) ist der Sammelbegriff für Sportschuhe, die nicht zum Sport, sondern im Alltag getragen werden. Der Sneaker ist somit ein

26. La consulta a l'Optimot ens permet saber que, en la lexicografia catalana, el terme *ballarina* està terminologitzat en l'àmbit de l'esport (muntanyisme). En el Cercaterm, CA *ballarina* hi surt com a equivalent de ES *manoletina*.

meist dem Laufschuh ähnlicher, modischer Straßenschuh» («[...] és una mena de sabata per a usos convencionals, però molt de moda»)²⁷.

— La sabata de saló (DE *Pumps*) esdevé «un clàssic», «una sabata per [a] anar a la feina, però elegant» («„entwickeln sich zum eleganten Business-Schuh“ oder „zum Klassiker“»).

— Sabates del tipus *Tod's car shoes* es redescobreixen com a mocasins i sabata d'oci elegant i esportiva («werden als Mokassin wieder entdeckt und als elegant-sportlichen Freizeitschuh produziert»).

Aquesta circumstància té cabuda fins i tot en textos legislatius: la Directiva 32006R0553 de la legislació europea²⁸ tematitza la intercanviabilitat de *Sportschuhe* ('sabata esportiva') i *Freizeitschuhe* ('sabata d'esbarjo'), sempre que les primeres no presentin característiques pròpies del calçat esportiu amb finalitats específiques. Un document legal com el 52000XC1109(02), en canvi, conté una apreciació rellevant per a comprendre que aquesta intercanviabilitat no es percep de manera homogènia per a tots els tipus i models de sabates basats en l'ús: *DE Strandschuhe sind dafür bestimmt, mit nassen und sandigen Füßen am Strand oder im Schwimmbad getragen zu werden, und ihre Beschaffenheit schließt jedweden praktischen Gebrauch zum Laufen über eine längere Distanz aus* (ES *Las zapatillas de playa están destinadas a personas con los pies húmedos o cubiertos de arena, en playas o piscinas, y sus características excluyen toda utilización práctica para recorrer distancias más importantes*).

4. LA BASE TEXTUAL DE LES DADES RECOPILADES

Per tal de comparar l'activitat designativa terminològica i neològica en diferents llengües, és més avinent comparar la norma en el sentit de Coseriu,²⁹ que el sistema en el sentit de l'estructuralisme tradicional. Això vol dir que malgrat que és imprescindible saber quins contrastos i quines convergències es donen entre sistemes diferents, també és molt necessari assegurar la comparativitat de la base textual, la qual, tot i que rarament serà del tot homogènia —això, de vegades, és difí-

27. Cf. <http://de.wikipedia.org/wiki/Sneaker>. L'entrada de Wikipedia en versió alemanya és d'orientació fortament «enginòmica»; en canvi, l'equivalent en castellà (*zapatos deportivos*) és més aviat d'orientació taxonòmica: «un tipo de calzado, fabricado generalmente en piel o lona y con suela de goma, que pueden atarse mediante cordones o con velcro». Les primeres ratlles de l'entrada en alemany per a DE *Flip-flops* ('xancletes') són prou representatives d'aquesta tendència: «Flip-Flops ist eine modische Bezeichnung für *Badesandalen*...» («[...] és una designació de moda per a xancles de bany...»).

28. EUR-Lex (<http://eur-lex.europa.eu/es/tools/about.htm>) és un pàgina d'accés gratuït a la legislació de la Unió Europea, en les vint-i-tres llengües oficials de la UE.

29. Allò funcional, «la costumbre idiomática», el que és simplement «normal», «común» segons la caracterització que trobareu a Eugenio COSERIU (1976), *El sistema verbal románico*, compilació i redacció de Hansbert Bertsch, traducció de Carlos Opazo Velásquez, Mèxic i Madrid, Siglo XXI, 1996, p. 34-36.

cil per qüestions d'evolució històrica de les tipologies textuals i per l'existència de diferències de gustos entre grups de consumidors de textos—, bé s'haurà de basar en uns paràmetres de variació comprovables.

L'alemany i l'anglès, també el castellà, compten amb una xarxa de sèries textuals ben consolidada en l'àmbit designatiu dels tipus i models de sabates. No solament pel que fa al nombre de produccions textuals, sinó també a l'amplitud de l'espectre de gèneres textuals. Per a aquest treball ens hem limitat a l'estudi de la conceptualització dels tipus i models de sabates en dos àmbits temàtics i els seus respectius tipus textuals, que m'han semblat especialment significatius per a un estudi de neologia i terminologia comparades. Intentaré caracteritzar els gèneres textuals que són a la base de la documentació del meu treball utilitzant la tipologia de gèneres textuals generats al voltant del sector industrial del calçat i sectors afins proposada per Adelina Gómez González-Jover en la seva tesi doctoral (p. 434-436). A banda de distingir un mode comunicatiu escrit d'un mode oral, aquesta autora estableix una classificació basada en primer terme en les característiques específiques dels interlocutors. Aquest criteri serveix per a distingir tres grups de textos: 1) textos per a l'intercanvi comunicatiu entre experts, 2) entre experts i semiexperts i 3) entre experts i públic en general, o que, en tot cas, no exclouen el públic en general com a destinatari.

Per a cada un dels tres subtipus principals es fa una distinció basada en la funció. D'aquesta manera, s'obtenen en total cinquanta-un tipus textuals, dels quals aquí n'hem explorat solament uns quants.

Dins del grup 3, que inclou textos per a la comunicació entre experts i públic en general, hi ha tipus textuals amb una estratègia discursiva expositiva, ja siguin recopilatoris (el glossari, el vocabulari³⁰ i el diccionari)³¹ o descriptius (l'article divulgatiu, la monografia divulgativa, el fullet publicitari informatiu, el catàleg i l'article comercial), i també tipus textuals amb una estratègia discursiva instructiva (l'anunci publicitari en mitjans de premsa general). Per al present treball hem explorat el tipus textual catàleg en xarxa, en la cruïlla del catàleg tradicional, entès com a indexació de productes, i l'anunci publicitari (apartat 4.2).

Dins del grup 1, que reuneix els tipus textuals per a la comunicació entre experts, hi caben tots els tipus textuals relacionats amb la normalització (en l'àmbit nacional i internacional) i la certificació (de processos i de productes) en el sector del calçat. Per al meu treball he triat l'exploració de textos amb estratègia discursi-

30. Segons que es tracti d'una llista lèxica amb definicions o sense. Sorpren que no s'hagin inclòs en la tipologia de tipus textuals divulgatius com el pòster.

31. En la tipologia no es diferencien tipus de diccionaris. Tanmateix, és important assenyalar que el diccionari visual és el tipus textual de l'esfera de la codificació que més s'assembla al cartell (prop de l'esfera de la difusió i la implementació), per una banda, i al catàleg (prop de l'esfera de l'elaboració), per una altra, i que per tant caldria estudiar-los en relació entre ells.

va directiva, de tipus recopilatori (la nomenclatura, en l'apartat 4.3.1) i de tipus juridiconormatiu (la directiva pròpiament dita, la norma tècnica, el reglament en l'apartat 4.3.2).

Entre els tipus textuais del grup 1, propis de la comunicació entre experts, queden fora de consideració, doncs, gèneres com la tesi doctoral, l'article dins de monografia especialitzada, gèneres amb funció argumentativa orientats a fer avançar la ciència i la tècnica, i la monografia divulgativa, que constitueix un àmbit força heterogeni, ja que engloba des de la monografia força especialitzada sobre història de la cultura,³² passant per la monografia divulgativa,³³ fins a monografies vulgaritzadores, tipus *best-seller* (com ara els títols de Camilla Morton, disponibles en EN, DE i FR, però no en ES ni en CA). La importància d'aquests tipus textuais és cabdal en la constitució de sèries textuais, d'una banda, perquè la seva forta presència digital els converteix en aparadors amb difusió de molta volada (encara que aquesta difusió no sempre es produeixi en condicions òptimes de bones pràctiques de citació de les fonts consultades),³⁴ i, de l'altra, perquè es tracta de tipus textuais on la relació textimatge té un paper primordial, de manera que tenen una gran incidència i importància per a l'estabilització de pràctiques designatives.

L'única combinació d'interlocutors que queda expressament exclosa de la tipologia de Gómez González-Jover és la comunicació entre no-experts, en la qual hi té cabuda tot el domini de comunicació espontània o semiespontània propi del web social. Per al meu tema, és especialment interessant el fet que gran part del pes de la categorització i la designació de categories en aquest tipus d'interacció comunicativa es desplaça a l'actuació dels membres de la comunitat digital que tant bon punt són emissors com receptors —lingüísticament molt reflexius— de porcions del text. A més a més, és ben difícil determinar el grau de coneixement expert d'aquells sobre qui recau l'autoria textual, ja que aquesta no sempre queda establerta amb claredat.

En aquest grup trobem els portals de sabates no estrictament (o no solament) comercials, els blocs de sabates i els articles de caire enciclopèdic de la Wikipedia, considerats molt sovint d'elaboració per part de no-experts, però que en realitat

32. DESIGN MUSEUM (2009), *Fifty shoes that changed the world*; Margo DEMELLO (2009), *Feet and footwear: A cultural encyclopedia*; Giorgio RIELLO (2006), *Shoes: A history from sandals to sneakers*, Oxford; William A. ROSSI (1994), *The complete footwear dictionary*.

33. Linda O'KEEFFE (originalment, en EN, traduït en ES, DE i FR); Angela PATTISON i Nigel CAWTHORNE (1998), *Schuhe: Moden & Designs im 20. Jahrhundert*, Bassermann, Niedernhausen; Lucy PRATT i Linda WOOLLEY (1999), *Shoes*; Jonathan WALFORD (2007), *The seductive shoe: Four centuries of fashion footwear*; John PEACOCK (2005), *Shoes: The complete sourcebook*.

34. La inclusió de tipologies textuais per a la comunicació d'experts i semiexperts amb el públic en general, justament, té molt d'interès per l'efecte multiplicador que té la connexió en xarxa: les tres esferes textuais d'una sèrie (preparadora, de referència i continuadora) es troben en una mena de permeabilitat desconeguda abans de l'era Internet.

no fan distincions de manera manifesta sobre la qualitat del tipus de participació. La contribució textual parla per ella mateixa i, en el cas ideal d'intercanvi eficient de coneixements entre membres de la comunitat digital, els mateixos receptors s'encarreguen d'informar l'emissor del grau de satisfacció que els ha proporcionat la seva contribució.³⁵ En català, tant pel nombre d'entrades com per l'extensió i la qualitat de les contribucions, trobem diferències massa accentuades respecte de la producció en alemany, la qual cosa desfavoreix la comparabilitat.

És evident que no tots aquests tipus textuals són rellevants des de la perspectiva de cerca d'espais de trobada entre neologia, terminologia i traducció. Si ens proposem l'estudi de la neologia i de la terminologia en relació amb la traducció, sembla aconsellable comptar amb un criteri afegit de classificació per tal de fer ben palesa una diferència bàsica entre textos pertanyents a un mateix tipus: hi ha sèries textuals amb predomini de textos independents (no traduïts) i sèries textuals amb predomini de textos traduïts, és a dir, no espontanis per naturalesa.

Aquesta segona classificació, per rudimentària que sigui, ha motivat fortament la meua tria textual, perquè tant la documentació multilingüe que genera la legislació europea com els llocs web comercials, i no tan estrictament comercials, sobre sabates (botigues en línia i portals) són representants del tipus de text traduït amb trets específics molt peculiars. En el cas de les pàgines web, la presentació uni-, bi- o multilingüe és pròpia d'una relació de dependència diferent de situacions de traducció ordinàries, com ara la traducció literària. Es tracta de textos que, fins i tot quan són independents, no són del tot espontanis; de fet, mai no són independents del tot, si deixem de banda el cas del portal local de confecció molt casolana. Però fins i tot els portals unilingües, quan són ben fets, defugen una excessiva localitat (donada d'avançada per l'opció de llengua) i recorren a marques de globalitat a l'hora de dotar-se de recursos tipogràfics, neològics, hipertextuals, etc. Es tracta, doncs, ja d'entrada, de textos de concepció multilingüe, no com a resultat d'una decisió editorial o individual determinades després de la generació del text, sinó distintiva de soca-rel per motius de política lingüística europea, en un cas, i per motius de difusió comercial global, en l'altre. Els tipus textuals triats tenen en comú un tret conegut en el cas de les terminologies del nivell de llengua més científicotècnic quan sorgeix en el si de comunitats d'especialistes multilingües: es troben en una relació anòmala amb l'original. L'original és una mena de llengua franca o un llenguatge amb un estatus global important, de manera que la terminologia que s'hi genera sovint no neix en un espai monolingüe aïllat d'altres espais lingüístics, que després es trasllada a la resta de llengües particulars; sinó que neix, ja d'entrada, en un espai multilingüe, de comunicació vehiculada amb una

35. Les entrades en alemany per a *Cowboy* i *Stiefel* són un cas paradigmàtic de les potencialitats d'aquest nou tipus d'hipertext.

llengua semblant al que considerem una llengua franca, però que afavoreix els mecanismes designatius que es perceben com a propis del llenguatge i del registre específic de l'àmbit conceptual en qüestió, més que no pas d'una llengua en particular.

4.1. *Valor referencial de les designacions recopilades: criteris per a classificar-les*

L'anàlisi de designacions i les conclusions que se'n desprenen en aquest treball no s'han dut a terme de manera exhaustiva per a tots els tipus de sabates. Això sobrepassaria de molt lluny les restriccions d'espai d'una publicació miscel·lània com aquesta. Ens hem limitat al tipus de sabata de dona, que, seguint una tipologia taxonòmica basada en l'aspecte exterior i el sistema de subjecció, es podria caracteritzar com a sabata baixa i sòlida, amb un fort agafall i amb empenya i embranzida ben marcades en caminar. De manera que queda fora de consideració qualsevol expressió per a designar els onze tipus restants: calçat obert amb poca subjecció (p. ex., xanquetes i semblants, agafat als dits del peu o amb altres sistemes de subjecció); el calçat pla tancat, tipus ballarines; el calçat obert per darrere però tancat per davant, tipus esclops; el calçat d'estar per casa; el tipus que en DE i ES es denomina *Slingbacks / sling back*; les sabates tancades amb corretges en forma de T; les sabates tancades amb corretges d'algun altre tipus; la sabata de saló; el calçat amb canya; el calçat esportiu, i, finalment, les sandàlies.

El tipus de sabata, les designacions del qual seran objecte d'anàlisi en aquest treball, compta amb una sèrie de designacions de referència que ens proporcionen, entre d'altres, els diccionaris visuals (taules 1 i 2).³⁶ És propi d'aquest tipus de codi de referència, però, que, segons com s'estableixi la relació entre text i imatge, es doni una certa inconstància en la lematització. Això es fa visible en canvis de nivell de conceptualització, com ara el salt de nivell de la hiponímia (CA *sabata de cordons*) a la hiperonímia que es fa a l'hora d'enregistrar equivalents per DE *Halbschuh* ('mitja sabata, sabata baixa / sense canya'), o també quan s'estableix una relació d'equivalència entre designacions basades en l'estereotip (EN *casual*, DE *Straßenschuh*) i designacions (com ara ES *zapato con cordones*) basades en taxonomies tradicionals.

36. El número identificador en negreta correspon a la numeració de les il·lustracions en la 4a, la 5a i la 6a edicions del diccionari visual Duden en versió alemanya monolingüe. Aquesta numeració s'ha conservat en les edicions bilingües DE-ES i ES-EN i també a l'edició monolingüe CA. Solament la primera edició en alemany, del 1958, presenta una numeració diferent. Excepte en la darrera edició, en totes les versions monolingües i en les edicions de què Duden és coeditora juntament amb altres editorials de primer ordre en les llengües respectives (Oxford, Enciclopèdia Catalana), la pàgina 101 és la pàgina de les sabates.

TAULA 1. *Codis de referència (diccionaris visuals Duden)*

<i>DuDE58</i>	<i>DuEN60</i>	<i>DuDE05</i> ³⁷	<i>DuDE-ES93</i>	<i>DuCA94</i>	<i>OxES-EN95</i>
23 der Haferlschuh, ein Mädchenschuh 42 der Mokassin	23 the hiking shoe (brogue) with fringes tongue, a girl's shoe 42 the moccasin	30 der Mokassin	el mocasín	el mocassí	moccasin
1 der Lederschuh, ein Halbschuh 2 der Herrenschuh, ein Wildlederschuh 13 der Schnürschuh 20 der Straßenschuh 37 der Schnallenschuh	1 the leather shoe, a low shoe (Derby tie, <i>Am.</i> ties, oxford) 2 the gentleman's shoe, a suede shoe (Derby brogue, deerskin shoe, buckskin shoe) 13 the Derby causal 20 the walking shoe (men's Oxford tie-shoe) 37 the buckled shoe	31 der Halbschuh (Schnürschuh)	el zapato bajo (el zapato de cordones)	la sabata de cordons	shoe, a tie shoe (laced shoe, Oxford shoe, <i>Am.</i> Oxford)
		33 der Halbschuh mit hohem Absatz	el zapato bajo con tacón alto	la sabata de cordons amb taló	high-heeled shoe (shoe with raised heel)
12 der Schlupfschuh (Slipper)	12 the slip-on casual	34 der Slipper	el mocasín	el mocassí	casual

TAULA 2. *Codis de referència (diccionari visual Pons/Larousse)*

<i>Pons (diccionari visual en línia)</i>		<i>Larousse Corbeil / Archanbault</i>				
<i>DE</i>	<i>EN</i>	<i>ES</i>	<i>EN</i>	<i>FR</i>	<i>DE</i>	<i>IT</i>
Straßenschuh	casual shoe	zapato con cordones	casual shoe	trotteur	Straßenschuh	francesina
Slipper	loafer					
Mokassin	moccasin	mocasín	slip-on	loafer	Slipper	mocassino classico

37. La 4a edició, del 1992 (p. 101), i la 5a, del 1999 (p. 101), coincideixen amb la 6a ed., del 2005 (p. 58).

4.2. *Consideracions de neologia i terminologia comparades basades en el tipus textual «pàgina web sobre sabates»*

La tipologia de Gómez González-Jover considera el catàleg com un tipus textual. Els catàlegs de sabates, tant en versió impresa com en versió digital, mostren especificitats denominatives molt marcades, amb un espectre variacional d'una certa amplitud, condicionat pel medi de difusió, cosa que els organismes normativitzadors haurien de preveure d'alguna manera. Això seria un bon exemple del que Dubuc anomena «neologia funcional».³⁸

Són molt poques les pàgines web comercials de sabates on és present el català. Fora de l'àmbit del calçat esportiu (una gamma en expansió, en la qual el català segurament guanyarà terreny en els anys vinents),³⁹ representat per les pràctiques multilingües d'algunes firmes (p. ex., Decathlon), la resta és unilingüe i, a més a més, de concepció local, la qual cosa les fa doblement locals, per opció de llengua i per l'abast de la transacció comercial (en són exemples: Calçats Cañellas, Portal Manresa i Tèxtil Bacardí).

Em vaig trobar, doncs, amb un tipus textual que, en principi, podria oferir dos avantatges metodològics molt importants: 1) permet valorar els mecanismes i la vitalitat de les pràctiques denominatives més dinàmiques i, per tant, constitueix una base textual en fort contrast amb la voluntat fixadora dels diccionaris visuals, als quals, d'altra banda, els apropa el fet que ambdós comparteixen la forta dependència entre text i imatge, i 2) és contrastable amb la lexicografia neològica de l'alemany, que és de tipus estrictament observacional i no respon a cap intenció normativitzadora. Aquest tipus textual, en canvi, en català no mostra una base numèrica prou sòlida per a la comparació. Per això se'm va acudir de compensar la incidència metodològica d'aquest buit analitzant les pràctiques denominatives, també dinàmiques, pròpies del tipus textual «basar visual» de les seccions de moda de publicacions periòdiques, com ara «L'últim crit» i «Moda i estil» al suplement *Plaers d'Avui*. Es tracta de textos predominantment visuals, on el text no va gaire més enllà d'una referenciació estricta respecte de la imatge. Després d'haver consultat cinquanta-un números d'aquest suplement (vint-i-dos números del 6.9.2006 al 31.12.2006, quatre números del 9.12.2007 al 30.12.2007 i vint-i-cinc números del 4.1.2009 al 28.6.2009), aquí, per falta d'espai, em limitaré a deixar constància dels resultats obtinguts i ometré una presentació estructurada i quantificada de les dades: contràriament a les expectatives suscitades per les pràctiques denominatives al si d'aquest tipus textual en publicacions dels països de parla alemanya, en el cas del català, almenys en la base documental referida més amunt, no s'ha fet ús d'una relació entre text i imatge en què la imatge pot proveir d'una mo-

38. DUBUC (1985, p. 29) té en compte «l'affichage» com a terminologia de situació.

39. «The logic of globalisation is to sell more widely by localising products» (GRADDOL, 1997, p. 49).

tivació ineludible per a pràctiques designatives molt creatives. Ben al contrari, l'estratègia dominant és evitar la designació, que mai no es desvia de l'ús d'hiperònims molt habituals, però molt poc descriptius.

Malgrat la manca d'una base textual comparable en català, en la taula 3 hi hem volgut mostrar, de manera molt resumida, els resultats de la comparació de les pràctiques denominatives per al tipus de sabata objecte d'anàlisi en el meu treball (vegeu l'apartat 4.1) en la resta de llengües. Crec que s'hi fan paleses una sèrie de dades molt rellevants. He prescindit d'indicar les fonts⁴⁰ i he ordenat les designacions documentades amb la intenció de plasmar la relació entre cada llengua particular i la variació condicionada per l'ús de determinats mecanismes de formació de mots.

TAULA 3. *Mecanismes de formació de mots i designacions per al mateix tipus de sabata en llengües particulars*

Línia	Mecanisme de formació	Tipus de sabata	Formes documentades
1	[SUBJECCIÓ] composició nominal o derivació	[b] Schnürboots DE [b] ⁴¹ Schnürschuhe (5) DE [b] Schnürpumps DE [b] botín cordones ES [a] Fleece Moccasin Slippers EN [a] womens slippers EN [a] Damenslipper DE [a] Slipper (4) DE [en sentit de Schlüpfers, no de Hausschuh] [b] Schnürer DE	DE 4/6 (composició) DE 2/2 (derivació) EN 2/6 (composició) EN 1/2 (derivació) ES 1/6 (composició)
2	[SUBJECCIÓ] lexema multibase	[b] zapatos de cordones ES [b] chaussures à lacets FR [b] botines de piel con cordones ES [b] Vintage look heels with lacing EN [a] womens shoes with bur EN [b] Les escarpins (design lacé sur le dessus) FR [b] Laced Loafers EN [b] laced shoes EN	DE 0/3 EN 2/3 ES 2/3 FR 2/3

40. Hem consultat un total de vint-i-un llocs web: <http://www.footlux.com>, bilingüe EN, ES; <http://www.ciao.de>, multilingüe; <http://www.virtualshoemuseum.com>, monolingüe DE; <http://www.zalando.de>, multiling.; <http://www.schuhe-desmazieres.de>, multiling.; <http://www.laredoute.at/AT/de/home/index.aspx>, multiling.; <http://www.bonprix.de>, multiling.; <http://www.styleshoes.de>, monoling. DE; <http://www.yoox.com>, multiling.; <http://www.tobias-mayer.de>, multiling.; <http://www.neckermann.de>, monoling. DE; <http://www.topballerinas.com>, biling. ES, EN; <http://www.landsend.de/ix/schuhe>, triling. DE, EN (EUA) / EN (RU), FR; <http://www.shoemanic.com/de/Damenschuhe>, biling. DE, EN; <http://www.zappos.com>, monoling. EN; <http://www.schuhcorsten.com>, biling. DE, EN; <http://www.shoepassion.de>, biling. DE, EN; <http://www.siplec.com>, biling. EN, ES; <http://www.estiloshoes.com>, triling. DE, ES, EN; <http://www.schwab.de/Home/SchwabDe>, monoling. DE, i <http://www.die-welt-der-schuhe.de>, monoling. DE.

41. Tipus de sabata: es corda amb cordons, [b]; es corda amb altres sistemes de subjecció (sivella, etc.) o no es corda [a].

TAULA 3. (Continuació)

Línia	Mecanisme de formació	Tipus de sabata	Formes documentades
3	[FORMA] composició nominal	[a] Halbschuhe (3) DE [a] Hochfrontpumps DE [b] Halbschuhe DE	DE 1/1
4	[FORMA] lexema multibase	[a] Zapatos Planos ES [a] womens low shoes EN [a] Chaussures basses FR [a] mocassins à talon FR [a] zapatos con talón de aguja negro ES [sic!] [a] mocasín con tacón ES [a] moccasins with heel EN [a] Mokassin mit Absatz DE	DE 1/3 EN 2/3 ES 2/3 FR 2/3
5	[MATERIAL]	[a] Suede Moccasins EN	
6	[GÈNERE]	[a] womens mocassin EN [b] Herrenschuhe (2) DE [b] Zapatos para hombre ES	DE 1 (COMP)/2 EN 1 (COMP)/2 ES 1 (multibase)/2
7	[CONVERSIÓ]	[a] slip-ons / slip-on / Slip Ons EN [b] Derbies DE [b] Derbies, Derbis ES [b] Derbys / Derbies FR; Richelieux FR [b] Blucher Oxfords EN [b] Heels EN [a] casuals/casual EN Casual ES Lady Confort DE Lady Confort extra wide EN [a] sin molestias/sin preocupaciones ES [sic!]	DE 1/5 EN 4/5 ES 2(3?)/5 FR 1/5 Adj > N Npart > Ntot -nym- > N V > N PP > N
8	un APEL·LATIU és a la base de la motivació	[a] zapatos Carlos IX ES [b] zapatos estilo Oxford ES ⁴² [b] Oxford shoes EN	EN 1/3 ES 2/3

42. Malgrat que ABRIL i FONTOVA (2006) desaconsellen aquest tipus de construcció en les nomenclatures per a usos estadístics, en el cas del tipus textual «catàleg», val a dir que són molt útils per a bloquejar construccions en què el parlant pugui dubtar sobre la manera correcta d'establir concordança morfològica (*zapatos tipo retro* és una bona estratègia quan dubtem entre ¹*zapatos retros* i *zapatos retro*).

TAULA 3. (Continuació)

<i>Línia</i>	<i>Mecanisme de formació</i>	<i>Tipus de sabata</i>	<i>Formes documentades</i>
9	[SITUACIÓ/FINALITAT] composició nominal	[a] Daytime (2) EN [a] Day Flats EN College-Slipper [b] Oxfords Freizeit-Schuhe DE Freizeitschuhe DE Alltagsschuhe DE 7-Tage Slipper DE [a] Everyday Slip ons EN Outdoor-Schuhe DE Outdoor Slippers EN Komfortschuhe Damen DE College-Schuh Allwetter-Slipper DE City shoes EN Oxfords Dress Shoes EN [b] high-top dress shoes EN [b] Oxfords Casual Shoes EN [b] Oxfords loisirs chaussures FR [<i>sic</i> !]	DE 1/1 EN 1/1 <i>hora: day</i> <i>tipus d'activitat:</i> Freizeit <i>localització de</i> <i>l'activitat:</i> College, Outdoor, City <i>ocasió:</i> Alltag/everyday, 7- Tage, Komfort / casual, dress
10	[SITUACIÓ/FINALITAT] lexema multibase	Oxfords Elegante Schuhe DE Zapatos de confort de mujer ES Comfortable women's shoes EN Chaussures de ville FR Oxfords élégante FR	DE 1/2 EN 1/2 ES 1/2
11	[SITUACIÓ/FINALITAT] derivació	[a] Loafer / Loafers EN [a] Loafer (2) DE [b] Loafer mit Zierschnürung für Damen DE [a] Trotteur (3) DE [a] Trotteurs noir FR	DE 3 + 1/4 EN ES 0/4 base autòctona base manllevada
12	[INANALITZABLE]	[a] Mocasines (3) ES [a] moccasins EN [a] Moccasin EN [a] Mokassins (8) DE [a] Mocassins (5) FR	

Cal llegir de la manera següent les dades relacionals de la columna de la dreta: a partir d'un espectre variacional de formes de denominació en el conjunt de les llengües (p. ex., 6 patrons de composició en la línia 1), DE en té 4 de documentades, mentre que per EN i ES se n'han trobat 2 i 1, respectivament.

En DE estan ben documentats els tipus designatius de la línia 1 i la 9. És interessant de remarcar que per a la línia 9 no s'ha documentat la designació DE *Strassenschuh* (literalment, 'sabata de carrer') ni DE *Stadtschuh* (literalment 'sabata de ciutat') ni tampoc ES *zapato de ciudad*. Aquests tipus designatius en DE i en EN recorren a estereotips situacionals independentment del gènere (home, dona) i que, en la documentació legislativa que analitzaré més avall (apartat 4.3), en canvi, adquireixen valor de designació neutra per oposició a designacions motivades per altres estereotips també situacionals (DE *Strandschuh*, 'sabata de platja'; DE *Badeschuh*, 'sabata pel bany / per a banyar-se'; DE *Hausschuh*, 'sabata de casa'; etc.), però no tan intercanviables.

En el cas del castellà, destaquen els tipus 2, 4 i 7. En la línia 9 podem apreciar amb detall diferències entre llengües degudes a tries particulars de la base motivacional, depenent de quina sigui la situació concreta que s'escull per a la conceptualització (DE *Freizeit*, 'lleure'; *Alltag*, 'dia a dia'; DE *7-Tage, College*; EN *causal, daytime, dress, city, comfort*; FR *élégante*).

Malgrat que no hem pogut disposar de dades comparables per al català, ha quedat ben palès que la denominació de sabates a les pàgines web té un caràcter molt dinàmic, ja que presenta una base motivacional canviant, mitjançant el recurs al gràfic o la il·lustració, sobretot per oposició als noms de sabata gairebé fosilitzats dels diccionaris visuals, amb una concepció prefixada de les relacions hiper- i hiponímiques, independents de la imatge, tot i que els termes estiguin referenciats amb una imatge. És evident que les pràctiques designatives dinàmiques són més adequades que no pas les lexicalitzacions rígides per als reptes comunicatius de tipus textuals en la cruïlla entre el prospecte publicitari i el catàleg estacional.

La conceptualització que, en aquest tipus de text publicitari-comercial en suport digital, es fa de les sabates és un aiguabarreig de perspectivitzacions, entre les quals destaquen, a banda de les taxonomies basades en la [FORMA] i els [MATERIALS], les basades en la situació d'ús. Solament de manera molt puntual se'n troben d'altres, com ara les actitudinals,⁴³ que aquí s'han deixat de banda.

Un altre resultat força destacable d'aquesta primera incursió —per al català, solament amb caràcter prospectiu— a les pràctiques denominatives del tipus textual «lloc web» sobre sabates, és que no és possible d'associar el caràcter global del medi web amb males pràctiques designatives o de traducció i, a l'inrevés, tampoc no seria acceptable la preconcepció que el caràcter local d'una producció textual sigui garantia de bones pràctiques denominatives i de traducció. Trobem encerts i desencerts en ambdós àmbits: un exemple de bona adaptació a un espai multilin-

43. La *Charity-Schuh* ('sabata solidària') i les *vambes solidàries* (a *Plaers d'Avui* de l'1.3.2005).

güe, malgrat la forta globalització del lloc web en qüestió (Decathlon), el tenim en la tria lèxica CA *escarpí* per al calçat de neoprè.⁴⁴

Un exemple d'ús no normatiu en un text local —que, en canvi, ha de ser molt acurat en la resta de designacions—, el tenim en la presència del barbarisme *manoletines* en textos independents.⁴⁵

4.3. Consideracions de neologia i terminologia comparades basades en tipus textuais de l'àmbit legislatiu

De la mateixa manera que en l'àmbit de la indústria del calçat podem distingir un nucli dur tecnocientífic, un àmbit d'intersecció (on es genera la terminologia de taller) i un àmbit comercial (tan perifèric que pot incorporar fins i tot variants del llenguatge publicitari), també en l'àmbit del llenguatge jurídic podem distingir un nucli dur de terminologia altament estandarditzada (nomenclatura pròpiament dita), per una banda, i un conjunt de tipus textuais relacionats amb l'activitat legislativa i executiva de les institucions parlamentàries i de la jurisprudència europees que constitueixen un eix d'intersecció entre els usos més independents de la situació d'ús i els usos més de taller i/o d'aplicació de polítiques comercials, per una altra (els que han d'orientar el fabricant a l'hora d'etiquetar els seus productes, els que han d'orientar el tècnic aranzelari a l'hora de determinar les taxes, els que han d'orientar el tècnic judicial a l'hora de determinar l'abast de sentències antidumping, etc.). És un fet conegut que les nomenclatures estandarditzades no acostumen a servir per a les aplicacions pràctiques que acabo d'esmentar.⁴⁶

44. La definició de *escarpí* varia segons l'àrea temàtica. En l'àmbit de la indumentària general, la Neoloteca del TERMCAT defineix *escarpí* i el seu sinònim *Piky* (equivalents de ES *salvamedias*, *escarpín* i EN *stock foot protector*) per «peça de punt que cobreix la planta del peu, de manera que queda tapada per la sabata». En l'àrea temàtica d'esports aquàtics / submarinisme, la definició és «les dues peces de calçat de l'equip d'un submarinista o un pescador submarí, lleugers i de material flexible i aïllant, que cobreixen el peu i el turmell, utilitzades per a protegir-se del fred sota l'aigua». Aquesta definició és congruent amb l'ús que se'n fa a la pàgina comercial de Decathlon. En canvi, la designació *escarpí*, amb el significat que a la Neoloteca es considera sinònim complementari de *peüc* i que correspon al FR *chausson*, EN *booty*, *sole boot*, no és congruent amb l'ús en pàgines comercials.

45. El Cercaterm proposa *ballarina* com a equivalent de la ES *manoletina*. Tanmateix, fins i tot a l'hemeroteca de l'*Avui* hi hem trobat dues documentacions de *manoletina* (http://www.avui.cat/cat/notices/009/04/bruni_s_8217_imposa_a_cop_de_talons_57412.php i <http://paper.avui.cat/gent/detail.php?id=121399>).

46. En el document amb número Celex 31990R1735 d'EUR-Lex podem llegir: «La Comisión, con objeto de determinar el perjuicio sufrido por la industria comunitaria, ha examinado los productos comunitarios semejantes a los productos importados y sus competidores directos. Con este fin, intentó, en un primer momento, analizar la situación del mercado comunitario sirviéndose de los criterios con arreglo a los cuales se comercializa el calzado. En su fase de comercialización, el calzado se clasifica de acuerdo con criterios que toman principalmente en consideración a su usuario (hombres, mujeres, niños) y función (ciudad, deportes, actividades recreativas, etc.).»

El fenomen de la intercanviabilitat de designacions basades en la destinació o l'ús té una gran importància per a entendre com es conceptualitzen les sabates en àmbits no estrictament científicotècnics, però amb necessitats terminològiques molt precises i urgents:

La intercambiabilidad varía según las categorías. Es muy limitada en el caso de las pantuflas y oscila entre limitada y amplia, según los Estados miembros, por los factores climáticos, en el calzado restante (alpargatas y sandalias); por el contrario, existe una amplia intercambiabilidad entre las otras cuatro categorías, e incluso muy amplia entre el calzado con parte superior de cuero y el calzado con parte superior de materia sintética, que, además de ofrecer las mismas posibilidades de uso, se asemejan mucho en su aspecto, de suerte que, en la mayoría de los casos, un observador no experimentado no es capaz de distinguirlos.⁴⁷

4.3.1. Designacions multilingües per a DE *Straßenschuh* en els tipus textuais més estandarditzats (nomenclatures)

L'adaptació de la nomenclatura combinada⁴⁸ al català es va començar a fer l'any 1999. Una part es va encarregar a una empresa de traducció automàtica i la postedició, assumida per l'IDESCAT, es va fer amb l'assessorament del TERMCAT. La finalitat principal de l'adaptació és disposar de dades «comparables per a les negociacions comercials, per a finalitats aranzelàries i estadístiques».⁴⁹

La *Classificació catalana de productes per activitats 1996 Revisió 1 (CCPA-96 Rev.1) Adaptació de la CPA-2002*⁵⁰ és una adaptació de la classificació realitzada per l'Oficina Estadística de la Comunitat Europea. Es tracta d'una classificació de béns i serveis conceptualment híbrida, perquè sintetitza criteris de classificació per origen industrial amb criteris relacionats amb el resultat d'activitats de serveis. La classificació CPA-2002 és congruent amb els codis NACE, la nomenclatura estadística d'activitats econòmiques de la Comissió Europea (CE) que trobareu a les dues columnes de la dreta de la taula 4, de manera que la comparabilitat de les designacions queda assegurada.

Sin embargo, a efectos de la investigación del perjuicio fue imposible seguir por esta vía, dada la falta de correspondencia entre las estadísticas de venta y las estadísticas disponibles sobre la producción y las importaciones de los diferentes tipos de calzado.»

47. Número Celex 31990R1735 a EUR-Lex.

48. Elaborada el 1988 per la CE a partir d'un sistema harmonitzat de designacions de mercaderies de comerç exterior. Abans que la nomenclatura combinada entrés en vigor, el 1988, era vigent el codi NIME-XE (vegeu el Reglament del 1986, amb el número de codi Celex a EUR-Lex 31986R3840). Trobareu explicacions sobre la nomenclatura combinada a http://europa.eu/legislation_summaries/customs/l11003_es.htm.

49. ABRIL i FONTOVA (2006, p. 34).

50. Publicada per l'Institut d'Estadística de Catalunya, de la Generalitat de Catalunya, el 2007.

TAULA 4. Designacions multilingües per DE Straßenschuh en la nomenclatura combinada

	CATCCPA-96 Rev.1	CNPA 96 ⁵¹	32007R0294 (2006) 32006R0317 (2005) 32007R1165 (2007) ⁵²	32009R0036 (2008) 32010R0163 (2009)
1	19.30.12.10 Sandàlies amb la part superior (pala) de cautxú o de plàstic	19.30.12.10 Sandàlies con la parte superior (pala) de caucho o de plástico	19.30.12.10 Sandalias con la parte superior de caucho o de plástico DE 19.30.12.10 Sandalen mit Laufsohlen und Oberteil aus Kautschuk oder Kunststoff EN 19.30.12.10 Sandals with rubber or plastic outer soles and uppers (including thong-type sandals, flip flops)	15.20.12.10 Sandalias con la parte superior de caucho o de plástico DE 15.20.12.10 Sandalen mit Laufsohlen und Oberteil aus Kautschuk oder Kunststoff EN 15.20.12.10 Sandals with rubber or plastic outer soles and uppers (including thong-type sandals, flip flops)
2	19.30.12.31 Calçat de ciutat	Calzado de ciudad	Calzado	15.20.12.31 Calzado DE Strassenschuhe (Stiefel, Stiefelette, Halbschuhe) EN town footwear 15.20.13.51 EN town footwear (including boots and shoes)
3	19.30.32 Esclops... sandàlies amb sola i tires (per l'empenya i el dit gros)...	Calzado con piso de madera (zuecos) y sandalias con piso y tiras (por empeine y dedo gordo)... (CNPA 96)	Calzado con piso de madera 19.30.32.55 ...sandalias con piso y tiras (que pasan por el empeine y dedo gordo), DE Schuhe mit Ledersohlen und Oberteil aus Lederriemen, die über den Spann und um die große Zehe führen EN Sandals with leather outer soles and uppers; consisting of leather straps across the instep and around the big toe (including Indian sandals)	15.20.32.00 Zuecos, calzado especial diverso y n. c. o. p. 6403.20 + 6405.90 ⁵³ DE 15.20.32.00 Andere Schuhe 6403.20 + 6405.90 EN 15.20.32.00 Wooden footwear, miscellaneous special footwear and other footwear 6403.20 + 6405.90

51. Clasificación Nacional del Instituto Nacional de Estadística.

52. En els reglaments dels anys 2005, 2006 i 2007 el calçat ocupa les posicions 19.30. A partir del 2008, ocupa les posicions 15.20, però els díigits subsegüents són congruents en la major part dels casos.

53. La posició 6403.20 en la NC correspon a «Schuhe mit Laufsohlen aus Leder und Oberteil aus Lederriemen, die über den Spann und um die grosse Zehen führen».

Altres propostes de classificació estandarditzada del calçat (p. ex., la d'AECOC 2000) raonen la tria de trets classificatoris, expliciten la base de la conceptualització i rebutgen obertament (p. 17) la vaguetat i la falta d'objectivitat.

Ja hem vist que la intercanviabilitat de designacions basades en l'estereotip és pròpia de determinats tipus textuais. La designació CA *calçat de ciutat* es troba documentada, per exemple, en relació amb les sandàlies (concretament, al moment en què històricament comencen «a prendre protagonisme com a calçat de ciutat»).⁵⁴

Podríem esperar que la conceptualització del calçat en àmbits comercials on la sabata és objecte de consum i de consideracions sobre la seva història cultural fos ben diferent de la que s'empra per a usos estadístics, amb finalitats de classificació aranzelària o en la documentació que es genera en actuacions legislatives relacionades amb polítiques comercials, com ara sentències antidúmping, directives d'etiquetatge i altres normes, on la sabata és un eventual objecte de litigi. En aquests darrers àmbits no esperàriem trobar-hi conceptualitzacions basades en l'estereotip.

4.3.2. Designacions multilingües per a de *Straßenschuh* en els tipus textuais menys estandarditzats (documentació legislativa en situacions concretes d'ús)

Pel que fa a l'apreciació d'Abril i Fontova (2006) en el sentit que són més aconsellables les construccions en les quals es prescindeix d'expressions que aquests autors consideren innecessàries (el seu exemple extret del treball de postedició de l'adaptació de la nomenclatura combinada al català és que és preferible «motors... utilitzats», en lloc de «motors... del tipus dels utilitzats»), caldria afegir que, en el cas de les designacions de sabates, trobem tant l'expressió «de tipo» com «de uso», i que, de fet, ambdues són intercanviables, de manera que a vegades el tipus és l'ús, i a vegades l'ús és el tipus (31994L0011, DE *Haus- und Straßenschuhe der üblichen Art, mit flachem oder hohem Absatz*, ES *zapatos planos o de tacón de uso corriente en interiores o en el exterior*, EN *flat or high-heeled shoes for ordinary indoor or outdoor wear*, FR *les chaussures basses d'intérieur ou d'extérieur, des types courants sans talon ou à talon plat ou haut*, PT *sapatos de entrada baixa, de tipo corrente, rasos, de meio tacão ou de salto alto, de interior ou de exterior*).

Contràriament a l'expectativa inicial, en el cas de la substitució de la nomenclatura més estandarditzada per a designacions més arrelades a les situacions d'ús, en la documentació legislativa que hem consultat hem trobat designacions basades

54. «Els dits a l'aire». A: *La Fura: Informatiu de l'Alt i el Baix Penedès*, núm. 824 (5-11 juny 1998), p. 50.

també en estereotips. Per tal d'il·lustrar la intercanviabilitat de designacions de tipus estereotip, volem analitzar, un cop més, el mateix espai designatiu que ja ha estat objecte d'anàlisi en l'apartat 4.2. Per a tal fi, hem enregistat les equivalències que altres llengües comunitàries fan servir per a la designació DE *Straßenschuh* i/o *Stadtschuh*, dues de les designacions més emprades en els tipus textuals d'aquest apartat per al tipus de sabata caracteritzat en l'apartat 4.1. Els resultats es mostren aquí sota (entre parèntesis s'especifica el número d'ocurrències).

Per al ES s'han documentat les designacions: *zapatos* (1),⁵⁵ *calzado* (6),⁵⁶ *calzado de ciudad* (12),⁵⁷ *zapatos de ciudad* (1),⁵⁸ *calzado urbano* (3),⁵⁹ «*chasussure de ville*» (*calzado de calle*) (1),⁶⁰ *calzado de calle* (2), *zapato... de exterior* (1),⁶¹ *calzado de exterior* (3), *zapatos de interior no pueden utilizarse en el exterior y, en consecuencia, deben constituir un producto aparte* (2), *calzado... destinado al exterior* (2), *calzado para uso en el exterior* (4), *calzado para uso al aire libre* (10), *calzado destinado para uso al aire libre* (2), *calzado no deportivo... destinado... al aire libre* (2), *calzado clásico* (7), *calzado de vestir* (2),⁶² *caballero, de vestir* (1), *señora, de vestir* (1), *de vestir para caballero* (1), *de vestir para señora* (1).

Per al EN s'han documentat les designacions següents: *urban footwear* (4), *city trotters* (2), *town shoes* (1), *town footwear* (10), *men's town* (2), *women's town* (2), *formal footwear* (3), *outdoor footwear* (15), *outdoor shoes* (4), *shoes... used outside* (2), *intended for use outdoors* (2), *for ordinary outdoor wear* (1).

El més habitual és que els compostos estereotip activin una conceptualització per oposició; normalment, l'oposició que es pretén activar és present en el context (62006A0401, DE «[...] verweisen die Klägerinnen auf Straßenschuhe auf der einen und Wanderschuhe auf der anderen Seite», 'sabates de carrer, per una banda, i d'anar d'excursió, per l'altra'; 32009R1294, DE «Verlagerung vom klassischen Straßenschuh hin zum Freizeitschuh», 'desplaçament de sabata clàssica de carrer a

55. Document amb el número Celex 31998R0467 a EUR-Lex.

56. En tres dels casos (32010R0163, 32007R0294 i 32006R0317) equival a DE *Straßenschuhe* (*Stiefel, Steifeletten, Halbschuhe*), o sigui que ja es fa una mena d'adaptació nacional prèvia.

57. 32010R0163, 32007R1165, 32007R0294 i 32006R0317.

58. En realitat, són tres si, a més del 62006A0409 (epígraf 174), s'hi inclouen els dos altres casos (62006A0401 i l'epígraf 30 del 62006A0409) en què és equivalent del DE *Stadtschuh* i no del DE *Straßenschuh*.

59. El desplaçament de *zapatos de ciudad* per *urbano* es produeix en tres casos (62006A0401, 62006A0409 i 62006A0407).

60. En el 52009PC0655, la pràctica del traductor sembla indicar una dependència directa d'una llengua original.

61. Document 31997R2155.

62. Canviant la llengua inicial de les cerques es van obtenint cercles concèntrics successius que van concretant i variant l'estereotip; p. ex., si la cerca s'hagués fet a partir de *zapatos de vestir* (tres cops en el 62006A0409, epígrafs 164, 169 i 180, el resultat seria DE *elegante Schuhe*, ES *dress shoes*, FR *chassures habillées*, IT *calzature elegante*, PT *calçado / sapato de cerimónia*). També la cerca a partir de ES *zapato de calle clásico* ens portaria a DE *klassich[er] braun[er] Schuh*.

sabata pel lleure'). Textualment molt ben ancorada és l'oposició DE *Hausschuhe*, 'sabates d'estar per casa', en contraposició a la DE *Schuhe für den Straßengebrauch*, 'd'ús exterior', la trobem a 32005R1371 i a 52005PC0335. En el 31997R2155 es verbalitza com a DE *Pantoffeln und Straßenschuhe*. A voltes, aquesta oposició es destrueix perquè ambdós termes formen un grup per oposició amb una altra categoria (31997R2155 «(7) entweder als Hausschuhe oder als Straßenschuhe Verwendung finden und nicht zur Ausübung einer Sportart», 'ús interior o bé exterior, però en cap cas per a la pràctica d'algun esport'). Fins i tot hem pogut documentar un ús inclusiu (hiperònim) de DE *Straßenschuhe*, que inclou DE *Stiefel, Stiefeletten, Halbschuhe* ('botes, botins i sabates baixes') a 32010R0163.

Per al ES, la conceptualització del tipus de sabata més convencional sobre la base de la idea que hi ha un ús exterior es troba 25 vegades en total (14 de les quals són *al aire libre*), repartides en sis documents diferents, tot i que la distribució es concentra molt clarament en el document 31997R2155 (7 *exterior*, 14 *al aire libre*).

Per al EN l'estereotip verbalitzat mitjançant *outdoor* ocorre 21 vegades en total (cal tenir en compte que 3 dels exemples en ES no tenen equivalent en EN) i una sola vegada s'empra la construcció adverbial *outside* (en el document 32005R1371). Es concentren en el document 1997R2155 18 de les ocurrències comptabilitzades.

De manera que, mentre per al ES trobem una certa dispersió designativa, repartida entre *exterior* i *aire libre*, en el cas del EN s'empra de manera constant la designació *outdoor*. La dispersió en EN prové del fet que l'estereotip *town / urban / city* ocorre 21 vegades, mentre que la designació *formal* solament es troba 3 cops.

5. CONCLUSIONS

Una de les característiques que sovint s'esmenten en relació amb el lèxic dels llenguatges d'especialitat és la correlació entre *densitat i precisió designativa* i *grau d'especialització*. A mesura que disminueix el grau d'especialització,

el discurs va adquirint característiques que l'acosten al discurs no especialitzat: en el pla semàntic, variació conceptual, redundància, ambigüïtat, falta de precisió estricta; en el pla de l'expressió, un alt índex de sinonímia, però sobretot un ús molt alt de fórmules parafràstiques que expliquen analíticament el mateix concepte que en un nivell especialitzat seria designat inequívocament per un terme.⁶³

Doncs bé, les conclusions del present treball indiquen que, més enllà dels tipus de variació lèxica condicionats per un grau variable d'especialització mencionats a la citació anterior, caldria:

63. CABRÉ (1999, p. 171).

— Posar l'accent en la intercanviabilitat de les designacions basades en alguna relació d'estereotípia.

— La correlació entre un grau menor d'especialitat i l'ús de fórmules perifràstiques és contrastivament molt rellevant, perquè entronca amb un tret tipològic que és a la base de la distinció entre llengües i construccions sintètiques i llengües i construccions analítiques; però, per això mateix és difícil de correlacionar amb el grau d'especialitat. Mentre que els judicis sobre el grau de sinteticitat o d'analicitat són fàcils de fer a l'interior d'una llengua particular, són molt difícils de quantificar i de contrastar qualitativament a l'hora de comparar llengües de tipus estructurals diferents, com és el cas del català i el castellà, d'una banda, i de l'alemany, de l'altra. Pot passar, fins i tot, que la versió analítica d'una designació originalment sintètica faci perillar la interpretació correcta i es produeixi remotivació (a *Plaers d'AVUI* del 10.5.2009, p. 30, trobem *print* «d'animals» («col·lecció de calçat emprant 'print' d'animals»), designació que no és un equivalent encerrat de EN *animal print* o DE *Animalprint*, perquè és fàcil d'interpretar com a 'petjades/empremtes d'animal' en lloc d'estampat animal').⁶⁴

— Mentre que el terme tecnocientífic, per la seva pròpia naturalesa, té una socialització més aviat baixa (neologia tecnològica), la terminologia comercial, ben a l'inrevés, requereix una socialització màxima per a ser efectiva, naturalment; però també perquè sigui considerada més o menys estable (neologia de tipus elaboratiu i funcional).

— Dels quatre tipus de neologia que Dubuc (1985, p. 112-113) diferencia en el seu manual (neologia publicitària, tecnològica, social i funcional), el darrer tipus, la neologia funcional, és la més important en relació amb la textualització autòctona reeixida de tradicions discursives també autòctones o importades. La terminologia no solament ha de proveir designacions, sinó que les ha de dotar d'un potencial òptim d'inserció textual, de mecanismes per a compensar la sobre caracterització pròpia dels termes aïllats de context. Per a l'elaboració pacient, però eficient, del lèxic d'una llengua cal que la neologia funcional trobi la manera d'autogenerar-se i d'autoregular-se recorrent a la formació de mots seriada.

64. A l'Optimot es recullen vuit adaptacions de EN *print* al català, provinents de vuit àmbits temàtics diferents (audiovisuals, dret/administració, economia/empresa, electrònica/informàtica/telecomunicacions, geografia, indústria/energia, societat de la informació / Internet, veterinària), però no es fa cap referència a l'àmbit de la indumentària.

6. BIBLIOGRAFIA

6.1. *Bibliografia lingüística*

- ABRIL ESPAÑOL, Joan; FONTOVA HUGAS, Glòria (2006). «El paper de l'estadística en la normalització de la terminologia catalana. El cas de la nomenclatura combinada» [en línia]. *Llengua i Ús* [Barcelona], núm. 35, p. 33-42. <<http://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/viewFile/128242/178021>> [Consulta: 10 maig 2010].
- ALBRECHT, Jörn (2003). «Können Diskurstraditionen auf dem Wege der Übersetzung Sprachwandel auslösen?». A: ASCHENBERG, Heidi; RAYMUND, Wilhelm (ed.). *Romanische Sprachgeschichte und Diskurstraditionen*. Tübingen: Narr, p. 37-53.
- BLANK, Andreas (2000). «Pour une approche cognitive du changement sémantique lexical: aspect sémasiologique». A: *Théories contemporaines du changement sémantique*. Lovaina: Peeters, p. 59-74. (Mémoires de la Société de Linguistique de Paris. Nouvelle Série; IX)
- CABRÉ, M. Teresa (1999). *La terminología: Representación y comunicación*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- Circular informativa de les xarxes de normalització lingüística* [en línia], núm. 9 (31 maig 2000). <<http://web.udl.es/arees/slt/dinamitzacio/docs/cir2000-9.htm>> [Consulta: 10 maig 2010].
- CONSORCI DE PROMOCIÓ COMERCIAL DE CATALUNYA (ed.). *Els canvis de la indústria de la moda i el tèxtil als EUA, Europa i el Japó*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Innovació, Universitats i Empresa. COPCA, 2007.
- COSERIU, Eugenio (1976). *El sistema verbal románico*. Compilació i redacció de Hansbert Bertsch. Traducció de Carlos Opazo Velásquez. Mèxic; Madrid: Siglo XXI, 1996, p. 34-36.
- DEMELLO, Margo (2009). *Feet and footwear: A cultural encyclopedia*. Califòrnia: Greenwood Press.
- DESIGN MUSEUM (2009). *Fifty shoes that changed the world*. Londres: Conran Octopus. Nova York: Octopus Books.
- «Els dits a l'aire». *La Fura: Informatiu de l'Alt i el Baix Penedès*, núm. 824 (5-11 juny 1998), p. 50.
- DUBUC, Robert (1985). *Manuel pratique de terminologie*. 2a ed., rev. i augm. Quebec: Linguatex.
- FRANQUESA I BONET, Ester (2008). *La terminologia: un mirall del món*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA. *Optimot* [en línia]. Barcelona. <<http://www20.gencat.cat/portal/site/Llengcat/template.PAGE/menuitem.0ee0bcc77434e6b0a2fd1210b0c0e1a0/?vgnnextoid=947501713ef61110VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=947501713ef61110VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>> [Consulta: 10 maig 2010].
- GÓMEZ GONZÁLEZ-JOVER, Adelina (2005). *Terminografía, lenguajes profesionales y mediación interlingüística: Aplicaciones metodológicas al léxico especializado del sector industrial del calzado y de las industrias afines*. Alacant: Universitat d'Alacant.

- GRADDOL, David (1997). *The future of English*. Londres: British Council.
- HÄBLER, Gerda (2000). «Les séries de textes dans l'histoire de la linguistique». A: ANGLEBERT, Annick; PIERRARD, Michel; ROSIER, Laurence; RAEMDONCK, Dan van (ed.). *Actes du XXIIe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes* (Bruselles, 23-29 juliol 1998). Vol. I: *L'histoire de la linguistique, médiatrice de théories*. Tübingen: Niemeyer, p. 97-104.
- HÄBLER, Gerda (2008). «Les idéologues et leurs sources: textes de référence et séries de textes dans la constitution d'un paradigme notionnel». A: PABST, Ilona; TRABANT, Jürgen (ed.) *Actes du Colloque International Idéologie – Grammaire générale* (Castell de Hohenfing, 29 març - 2 abril 2001). Berlín: Freie Universität. Fachbereich Philosophie und Geisteswissenschaften, 2007, p. 60-87. <http://www.geisteswissenschaften.fuberlin.de/v/diskursformation/Actes_du_colloque/index.html> [Consulta: 10 maig 2010].
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2007). *Classificació catalana de productes per activitats 1996 Revisió 1 (CCPA-96 Rev.1) Adaptació de la CPA-2002*
- JANICH, Nina; GREULE, Albrecht (ed.) (2002). *Sprachkulturen in Europa: Ein internationale Handbuch*. Tübingen: Narr.
- KOCH, Peter (2005). «Taxonomie et relations associatives». A: MURGUÍA, Adolfo (ed.). *Sens et références = Sinn und Referenz*. Tübingen: Narr: Francke: Attempto, p. 19-192. (Mélanges Georges Kleiber)
- MARÍ, Isidor (1991). «La terminologia i la planificació lingüística» [en línia]. A: *Revista de Llengua i Dret* [Barcelona], núm. 15 (juny 1991). <http://www10.gencat.net/eapc_rld/revistes/Revista_prova/article_prova_1/ca> [Consulta: 10 maig 2010].
- (1996). «Socioterminologia i planificació lingüística» [en línia]. A: *Jornada Panllatina de Terminologia: Perspectives i camps d'aplicació* (Barcelona, 14 desembre 1995). Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada. <<http://www.realiter.net/spip.php?article736>> [Consulta: 10 maig 2010].
- METZELTIN, Miguel (2004). *Las lenguas románicas estándar: Historia de su formación y de su uso*. Oviedo: Academia de la Llingua Asturiana.
- O'KEEFE, Linda (1997). *Schuhe*. Colònia: Könemann.
- O'KEEFE, Linda; PATTISON, Angela; CAWTHORNE, Nigel (1998). *Schuhe: Moden und Designs im 20. Jahrhundert*. Bassermann: Niedernhausen.
- PEACOCK, John (2005). *Shoes: The complete sourcebook*. Londres: Thames & Hudson.
- PRATT, Lucy; WOLLEY, Linda (1999). *Shoes*. Londres: Victoria & Albert Museum.
- RIELLO, Giorgio (2006). *Shoes: A history from sandals to sneakers*. Oxford: Berg.
- ROSSI, William A. (1994). *The complete footwear dictionary*. Florida: Krieger Publishing Company.
- SINNER, Carsten (2008). «El problema de la recreación de los compuestos alemanes en las lenguas iberorrománicas: a propósito del término *Laienlinguistik* en la transmisión intercultural del saber». A: TABARES PLASENCIA, Encarnación [et al.] (ed.). *Análisis lingüístico contrastivo de textos especializados en español y alemán*. Berlín: Frank & Timme, p. 155.

- TEBÉ SORIANO, Carles (2005). *La representació conceptual en terminologia: l'atribució temàtica en els bancs de dades terminològiques* [en línia]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada. <http://www.tdr.cesca.es/TESIS_UPF/AVAILABLE/TDX-0329106-105835/tct1de2.pdf> [Consulta: 10 maig 2010].
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Neoloteca* [en línia]. Barcelona: TERMCAT. <<http://www.termcat.cat/neoloteca>> [Consulta: 10 maig 2010].
- SERVEIS LINGÜÍSTICS DE LA UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS. *Borsí de consultes* [en línia]. Palma. <http://www.uib.cat/ca/infosobre/serveis/generals/slg/gt/borsi/imatge_personal.htm> [Consulta: 10 maig 2010].
- WALFORD, Jonathan (2007). *The seductive shoe: Four centuries of fashion footwear*. Nova York: Thames & Hudson.
- Wikipedia [en línia]. <<http://de.wikipedia.org>> [Consulta: 10 maig 2010].

6.2. Dictionaris i vocabularis

- ALCARAZ VARÓ, Enrique; MATEO MARTÍNEZ, José; GÓMEZ GONZÁLEZ-JOVER, Adelina; VARGAS SIERRA, Chelo (2006). *Diccionario de términos de calzado e industrias afines*. Barcelona: Ariel.
- «Calzado». A: *Vocabulario UNE-EN ISO 19952*. Madrid: AENOR, 2005.
- «Calçat». A: *Vocabulario UNE-EN ISO 19952*. Madrid: AENOR, 2008.
- Clave: *Diccionario de uso del español actual*. Madrid: SM, 1996.
- CORBEIL, Jean-Claude; ARCHAMBAULT, Ariane (2004). *Diccionario visual multilingue: español, inglés, francés, alemán, italiano*. Barcelona: Larousse.
- DuDE58 = *Duden: Das Bildwörterbuch*. Mannheim [et al.]: Dudenverlag, 1958.
- DuEN60 = *Duden: Das Bildwörterbuch*. Mannheim [et al.]: Dudenverlag, 1960.
- DuDE05 = *Duden: Das Bildwörterbuch*. 6a ed. Mannheim [et al.]: Dudenverlag, 2005.
- DuDE92 = *Duden: Das Bildwörterbuch*. 4a ed. Mannheim [et al.]: Dudenverlag, 1992.
- DuDE99 = *Duden: Das Bildwörterbuch*. 5a ed. Mannheim [et al.]: Dudenverlag, 1999.
- DuDE-ES93 = *Duden-Oxford: Bildwörterbuch Deutsch und Spanisch*. 2a ed. Mannheim [et al.]: Bibliographisches Institut, 1993.
- DuCA94 = *Diccionari visual Duden*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994.
- OxES-EN95 = *Oxford-Duden: Bildwörterbuch Spanisch und Englisch*. Mannheim: Bibliographisches Institut, 1995.
- QASTHOFF, Uwe (2007). *Deutsches Neologismenwörterbuch: Neue Wörter und Wortbedeutungen in der Gegenwartssprache*. Berlín; Nova York: Walter de Gruyter.
- REBMANN, Gerhard; HERTEL, Karl (2006). *Langenscheidt Schiele & Schön Praxiswörterbuch Bekleidung und Mode: Englisch Deutsch Französisch Italienisch Spanisch*. 2a ed. Berlín; Munic; Viena; Zuric; Nova York: Langenscheidt.
- RIBAS DESPUIG, Àngels. *Vocabulari del calçat i la marroquineria*. Blanes: Consorci per a la Normalització Lingüística. Oficina de Català de Blanes.
- SCHULZ, Hans; BASLER, Otto; STRAUSS, Gerhard (1997). *Deutsches Fremdwörterbuch*. 2a ed. Berlín: Walter de Gruyter.

La norma UNE de traducció aplicada a la traducció de normes

ELISABETH CASADEMONT

MARTA SABATER

TERMCAT, Centre de Terminologia
Barcelona

Resum

Les normes espanyoles UNE (algunes de les quals provenen, al seu torn, de normes internacionals ISO o de normes europees EN) són documents d'aplicació voluntària que estableixen especificacions tècniques i regulen procediments d'àmbits d'especialitat determinats, i solen tenir molta difusió i rellevància en certs àmbits tècnics i industrials. En l'elaboració de la versió catalana de les normes UNE se segueix el procediment establert en la norma UNE-EN 15038, *Serveis de traducció. Requisits per a la prestació del servei*, que és la concreció de la norma UNE-ISO 9001, *Sistemes de gestió de la qualitat. Requisits en l'àmbit de la traducció*. Aquesta norma estableix quines pautes cal seguir en tot procés de traducció per a garantir la qualitat del procés i del text final; més concretament, requereix la intervenció d'un traductor, d'un revisor i, opcionalment, d'un especialista de l'àmbit de què tracta el text. A partir de la traducció que s'ha fet recentment de la norma UNE-ISO 1087-1, *Treball terminològic. Vocabulari. Part 1: Teoria i aplicació*, en aquest text s'exposa en detall el procés de traducció que se segueix en l'elaboració de la versió en català d'aquestes normes i, per mitjà d'exemples concrets, mostra les limitacions terminològiques que imposa el text de partida.

PARAULES CLAU: normalització comercial, normalització industrial, normes EN, normes ISO, normes terminològiques, normes UNE, serveis de traducció, traducció de textos oficials.

Abstract: *The UNE translation standard applied to the translation of standards*

The Spanish UNE standards (some of which come, in turn, from the international ISO standards or European EN standards) are documents of voluntary application that establish technical specifications and regulate procedures from certain specialised spheres,

and tend to enjoy major dissemination and relevance in certain technical and industrial areas. The drafting of the Catalan version of the UNE standards follows the procedure established in the UNE-EN 15038, *Translation Services. Service requirements*, which is the expression of the UNE-ISO 9001, *Quality management systems. Requirements* in the sphere of translation. This standard establishes the steps to be followed in any translation process to guarantee the quality of the process and the final text; more specifically, it requires the participation of a translator, a reviewer and, optionally, a specialist in the subject matter of the text. On the basis of the recent translation of the UNE-ISO 1087-1, *Terminology work. Vocabulary. Part 1: Theory and application*, this text expounds, in detail, the process of translation followed in the drafting of the Catalan version of these standards and, by means of specific examples, shows the terminological limitations imposed by the original text.

KEY WORDS: commercial standardisation, industrial standardisation, EN standards, ISO standards, terminology standards, UNE standards, translation services, translation of official texts.

INTRODUCCIÓ

El TERMCAT, Centre de Terminologia, s'encarrega de fer la traducció oficial al català de les normes UNE. En aquesta línia, recentment ha elaborat la versió catalana de dues normes de molta importància en l'àmbit de la traducció i la terminologia: la norma UNE-EN 15038:2006, *Serveis de traducció. Requisits per a la prestació del servei* i la norma UNE-ISO 1087-1:2009, *Treball terminològic. Vocabulari. Part 1: Teoria i aplicació*.

1. IMPORTÀNCIA I CARACTERÍSTIQUES DE LES NORMES

Les normes són documents d'aplicació voluntària que recullen les especificacions tècniques o la terminologia pròpia d'un àmbit concret. Són una eina bàsica per al desenvolupament industrial i comercial d'un país, ja que estableixen una guia perquè les empreses puguin millorar la qualitat en el seu sistema de gestió, en el disseny i la fabricació de productes, en la prestació de serveis, etc. Alhora, també tenen una gran utilitat per als consumidors i usuaris, ja que els permeten saber el grau mínim de qualitat i de seguretat que poden exigir en els productes i serveis que utilitzen.

Atesa la importància i la utilitat de les normes, se n'elaboren en els àmbits més diversos. Hi ha normes, per exemple, que regulen la composició i les característiques de les matèries primeres (fusta, teixits, plàstics, etc.), la producció industrial (eines, electrodomèstics, contenidors, maquinària, etc.), els productes de consum (calçat, ribots, joguines, mobiliari d'oficina, etc.), els serveis (hoteleria, traducció,

depuració d'aigües, serveis de neteja, etc.) o la gestió del coneixement i la documentació. Així, la normalització en tots aquests àmbits facilita els intercanvis de béns i serveis entre països. De fet, l'Organització Mundial del Comerç (OMC) recomana el seguiment d'aquestes normes precisament per facilitar les relacions comercials, ja que d'aquesta manera s'eliminen els obstacles i els problemes que hi podria haver en cas de divergència entre les pràctiques de cada estat. La vida dels consumidors i les relacions comercials internacionals serien més complicades si, per exemple, la potència del corrent elèctric, les mides dels DVD o la composició de la benzina fossin diferents en cada país.

Cal que les normes, que són el resultat del consens entre les diverses parts interessades i implicades en l'activitat de què tracten, tinguin l'aprovació d'un organisme oficial reconegut. En l'àmbit internacional, aquests organismes són la Comissió Electrotècnica Internacional (CEI), que s'ocupa de les normes internacionals sobre electrotècnica i electrònica, i l'Organització Internacional per a la Normalització (ISO), que és l'entitat responsable de les normes de la resta de sectors. A més a més, tant la CEI com l'ISO s'encarreguen de l'elaboració de normes sobre les tecnologies de la informació. D'altra banda, els organismes que aproven les normes en l'àmbit europeu són el Comitè Europeu de Normalització Electrotècnica (CENELEC), que té competència en el cas de les normes europees d'electrotècnica i electrònica, i el Comitè Europeu de Normalització (CEN), que aprova les normes europees de la resta de sectors. I finalment, hi ha els organismes estatals, que elaboren normes estatals i són, alhora, els membres que representen cada un dels països en les organitzacions internacionals i europees. A l'Estat espanyol, aquest organisme és AENOR, l'Associació Espanyola de Normalització i Certificació.

Tots aquests organismes estan formats per comitès tècnics de cada un dels àmbits en què sorgeix la necessitat d'elaborar normes. Per exemple, alguns dels comitès tècnics d'AENOR s'ocupen d'aprovar i adoptar normes sobre reciclatge, indústria nuclear, seguretat d'emmagatzematge i manipulació de productes, sistemes de diagnòsi *in vitro* i laboratori clínic, meteorologia i climatologia o gestió de serveis de l'entorn turístic. És en el marc d'aquests comitès tècnics, doncs, on es reuneixen les parts interessades a participar en l'elaboració dels textos normatius. En conseqüència, el text final que conformarà la norma serà fruit del debat i l'acord entre tots els membres del comitè. En l'àmbit estatal, el comitè tècnic d'AENOR dedicat a la terminologia és el CT191, del qual el TERMCAT és membre des del 2009. Recentment, aquest comitè ha elaborat la versió castellana de les dues parts de la norma ISO 1087, de treball terminològic: la part 1, sobre teoria i aplicació, i la part 2, sobre aplicacions informàtiques. Alhora, el CT191 és un dels membres del comitè tècnic d'ISO TC37, que és el que s'ocupa de l'àmbit de la terminologia internacionalment.

Les normes s'identifiquen per mitjà d'un codi i d'un títol. El codi de la norma està format per una o diverses sigles i un número. Pel que fa a la sigla, identifica

l'organisme o organismes que aproven o adopten la norma. Així, les normes de la Comissió Electrotècnica Internacional duen la sigla IEC (de l'anglès *International Electrotechnical Commission*); les de l'Organització Internacional d'Estandardització, la sigla ISO (de l'anglès *International Organization for Standardization*); les del Comitè Europeu de Normalització Electrotècnica i del Comitè Europeu de Normalització, la sigla EN, i les d'AENOR, la sigla UNE (del castellà *una norma española*). AENOR, com a organisme de normalització estatal, pot elaborar normes pròpies UNE, en castellà, que seran d'aplicació a tot l'Estat, però també pot traduir al castellà normes internacionals ISO o IEC o normes europees EN. De fet, AENOR té l'obligació, com a organisme europeu de normalització, de traduir les normes europees i adoptar-les en l'àmbit estatal. La sigla del codi d'una norma, doncs, reflecteix els diversos organismes que l'han adoptada. Vegeu, per exemple, la norma de qualitat més coneguda, la norma UNE-EN ISO 9001:2008, *Sistemes de gestió de la qualitat. Requisits*, o la norma de què tracta aquest text, la norma UNE-ISO 1087-1:2009, *Treball terminològic. Vocabulari. Part 1: Teoria i aplicació*. D'altra banda, pel que fa al número que segueix la sigla, cal tenir en compte que les famílies de normes, és a dir, el conjunt de normes que versen sobre temes d'un mateix àmbit, han de tenir un número de la mateixa sèrie. Per exemple, el conjunt de normes sobre els sistemes de gestió de la qualitat són les normes de la sèrie 900X, i les de gestió ambiental, les de la sèrie 140XX. Finalment, darrere del codi numèric i seguit de dos punts s'indica l'any en què s'ha aprovat la norma.

2. LES NORMES UNE EN CATALÀ

El TERMCAT elabora la versió catalana oficial de normes UNE des del 2005, any en què el TERMCAT i AENOR van signar un conveni que havia de fer possible disposar d'una traducció oficial al català de les normes UNE. Inicialment, aquest acord preveia la traducció de normes UNE terminològiques, és a dir, aquelles que es presenten en forma de recull terminològic. Tanmateix, aquest conveni es va ampliar el 2008 i actualment es tradueixen tant normes terminològiques com normes d'especificacions tècniques. Aquest acord entre aquestes dues institucions ha permès que per primera vegada AENOR publiqui normes oficials en una llengua diferent de la castellana. Algunes de les normes oficials publicades fins ara en català són les següents:

- UNE-EN ISO 8388:2004, *Gèneres de punt. Tipus. Vocabulari*.
- UNE-EN ISO 9000:2005, *Sistemes de gestió de la qualitat. Principis bàsics i vocabulari*.
- UNE-ISO 14050:2005, *Gestió ambiental. Vocabulari*.
- UNE-EN ISO 14539:2003, *Robots de manipulació. Manipulació d'objectes amb prensors amb pinça. Vocabulari i presentació de característiques*.

- UNE 16573:2005, *Eines per al treball de la fusta. Ribots metàl·lics. Nomenclatura i especificacions tècniques.*
- UNE-ISO 23081-1:2008, *Informació i documentació. Processos de gestió documental. Metadades de gestió documental. Part 1: Principis.*
- UNE 157653:2008, *Criteris generals per a l'elaboració de projectes de protecció contra incendis en edificis i en establiments.*
- UNE 166000:2006, *Gestió de l'R+D+I. Termes i definicions de les activitats d'R+D+I.*
- UNE 202008:2008 IN, *Guia per a la revisió periòdica de les instal·lacions elèctriques en habitatges.*

3. LA NORMA DE SERVEIS DE TRADUCCIÓ

Una de les normes UNE traduïdes al català que cal destacar, tant per la seva importància intrínseca com pel procés de traducció de normes, és la norma UNE-EN 15038:2006, *Serveis de traducció. Requisits per a la prestació del servei.* Aquesta norma europea especifica per als serveis de traducció els requisits que cal complir per a prestar un servei de qualitat d'acord amb el que s'indica a la norma UNE-EN ISO 9001:2008, *Sistemes de gestió de la qualitat. Requisits.* La norma de serveis de traducció defineix tant els requisits del procés central de la traducció com tots els altres aspectes relacionats amb la prestació del servei, com ara l'assegurament de la qualitat o la traçabilitat. D'aquesta manera, s'estableixen quines pautes cal seguir per garantir la qualitat de tot el procés i del text final. A més a més, tal com passa amb la norma de qualitat, també permet que tots els proveïdors de serveis de traducció que ho vulguin (les normes són d'aplicació voluntària) es puguin certificar d'acord amb aquesta norma.

La norma de serveis de traducció detalla tots els requisits que ha de complir un proveïdor de serveis de traducció des que un client s'hi posa en contacte per a un encàrrec de traducció fins que s'ha acabat el període mínim d'arxivament de tota la documentació generada. Centrant-nos en el procés de traducció, aquesta norma enumera les competències professionals que ha de tenir un traductor: competència traductora, és a dir, «l'aptitud per a traduir textos al nivell que es requereix»; competència lingüística i textual, és a dir, «la capacitat de comprendre la llengua de partida i el domini de la llengua d'arribada», així com «el coneixement de les convencions textuales per a una gamma tan àmplia com sigui possible de textos en llenguatge estàndard i especialitzat i, alhora, la facultat d'aplicar aquest coneixement en la producció de textos»; competència en recerca, adquisició i tractament de la informació, és a dir, «la capacitat d'adquirir el coneixement lingüístic i especialitzat addicional necessari per a comprendre el text de partida i produir el text final» així com «experiència en l'ús d'eines de recerca»; competència cultural,

pel que fa a la cultura de partida i a la cultura d'arribada, i, finalment, competència tecnològica, per a l'ús dels recursos tècnics necessaris.

El traductor és la persona que s'encarrega de reproduir per escrit, en la llengua d'arribada, la informació que hi ha en el text de partida. La norma de serveis de traducció, però, preveu una segona figura que es considera del tot imprescindible: el revisor. El revisor, que ha de tenir les mateixes competències que el traductor, s'encarrega de fer la revisió de la traducció. D'acord amb la norma UNE-EN 15038:2006, s'entén per *revisió* «l'examen d'una traducció per a comprovar-ne l'adequació a la finalitat prevista, comparació del text de partida i el text final, i recomanació de les mesures correctives pertinents». És imprescindible, doncs, que per a un mateix text el revisor sigui una persona diferent del traductor.

Finalment, en el procés de traducció la norma també preveu la participació d'una tercera figura, si bé en aquest cas, a diferència de les figures del traductor i el revisor, és opcional i intervindrà si així ho han acordat el client i el proveïdor de serveis de traducció. Es tracta del revisor especialista, és a dir, un expert de l'àmbit temàtic en qüestió en la llengua d'arribada que s'encarregarà de comprovar l'adequació del text a la finalitat prevista i a les convencions de l'àmbit a què pertany.

4. LA TRADUCCIÓ DE NORMES UNE

Tot aquest procés és el que s'aplica al TERMCAT en la traducció al català de les normes UNE, si bé amb dues particularitats. D'una banda, la figura del revisor especialista no és opcional, sinó que s'ha establert com a obligatòria. Els especialistes es consideren una figura imprescindible en totes les línies d'actuació del TERMCAT i la seva intervenció en la traducció de normes és fonamental, atès el grau d'especialització dels textos normatius i l'elevat volum de terminologia que contenen. A més a més, de l'altra, en tot aquest procés intervé el Consell Supervisor,¹ que és l'òrgan que s'ocupa de la normalització de la terminologia catalana. El Consell Supervisor és qui finalment ratifica la versió final en català de les normes. Per a qualsevol norma, els membres del Consell reben la traducció al català del text normatiu, juntament amb un informe que ha elaborat el traductor i que el revisor ha completat si ho ha cregut convenient. En aquest informe es descriuen les principals decisions de traducció adoptades i els motius pels quals s'ha optat per una solució i no per una altra, i s'exposen els casos terminològics més complexos, els quals es posen en relleu perquè els membres del Consell puguin valorar la solució adoptada per l'equip de traducció i, si cal, puguin decidir esmenar-la.

L'esquema següent mostra el procés de traducció que se segueix en l'elaboració de la versió catalana de les normes UNE:

1. El Consell Supervisor és format per membres de l'Institut d'Estudis Catalans, membres del TERMCAT i especialistes dels principals àmbits del coneixement.

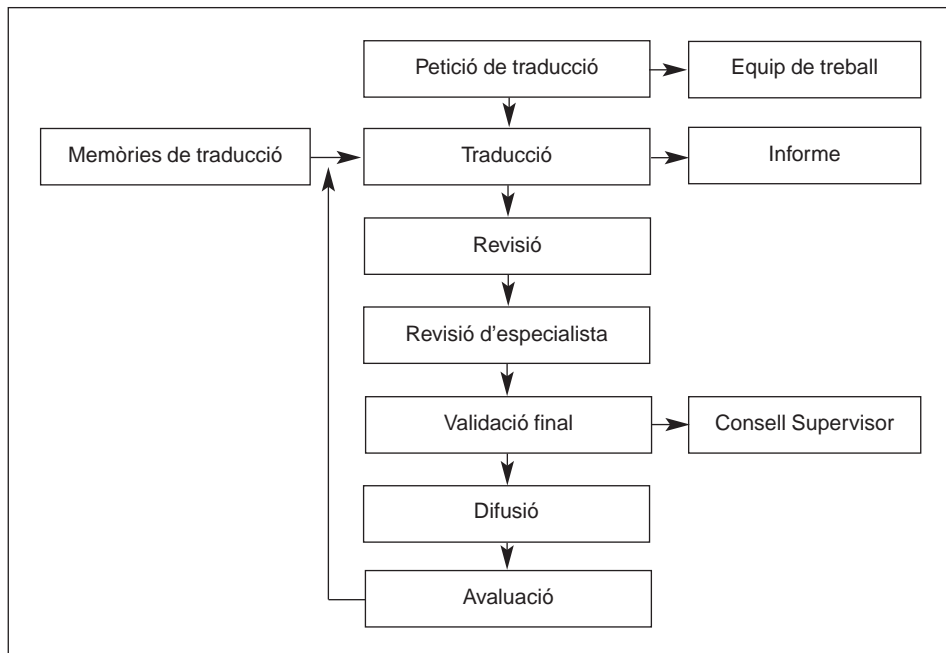

FIGURA 1. Procés de traducció en l'elaboració de la versió catalana de les normes UNE

La selecció de les normes UNE que es tradueixen al català es fa tenint en compte criteris d'actualitat, de difusió, de rellevància i de representativitat, o bé a petició d'organismes externs. Per exemple, les diverses normes de l'àmbit de l'arxivística i la documentació s'han traduït al català a petició de la Subdirecció General d'Arxius de la Generalitat de Catalunya. A més a més, també hi ha hagut casos en què aquesta petició externa ha vingut precisament del comitè tècnic d'AENOR que n'ha elaborat la versió castellana; la norma de serveis de traducció, per exemple, es va traduir al català a petició del comitè tècnic d'AENOR AEN/CTN 174 *Serveis de traducció*. A partir d'aquí, en primer lloc, es notifica a AENOR l'interès per a traduir aquella norma al català i, un cop el TERMCAT rep els textos originals, es crea l'equip de traducció, format per un traductor, un revisor i un revisor especialista. Per a les normes que es tradueixen per petició externa, la revisió d'especialista la duren a terme els especialistes que han mostrat l'interès d'elaborar la versió catalana oficial.

Quant al procés de traducció, el text original de partida sempre és la norma UNE castellana. Ara bé, en el cas que es tracti d'una norma europea o internacional, se sol consultar, a més a més, la versió anglesa i, sovint, també la francesa. El fet de tenir tantes versions de partida pot facilitar la traducció en algun cas —per exemple, quan la

traducció castellana no acaba de ser del tot clara o adequada—, però en d'altres també ho fa més complex, ja que implica tenir en compte diversos textos alhora.

A banda dels textos de partida, en qualsevol traducció també cal tenir en compte la terminologia utilitzada en altres normes relacionades per a garantir la utilització d'una solució unificada, homogènia i coherent. Per exemple, la terminologia de les normes dels sistemes de gestió de la qualitat es repeteix en altres normes sobre la gestió de la qualitat específica d'un àmbit.

Per a garantir l'ús unificat i homogeni de la terminologia, la traducció de les normes d'especificacions tècniques s'elabora mitjançant l'ús d'eines de traducció assistida. L'ús d'aquestes eines permet la creació de memòries de traducció que s'utilitzen en la traducció d'altres normes posteriors. D'altra banda, per a la traducció de les normes que són reculls terminològics, el TERMCAT utilitza un gestor de terminologia, una eina informàtica desenvolupada per a elaborar reculls terminològics. D'aquesta manera, la terminologia de les normes es recull en una base de dades i, un cop publicada la norma, es difon pel Cercaterm, el servei de consultes en línia del TERMCAT.

5. LA NORMA DE TREBALL TERMINOLÒGIC

Una de les normes UNE de la qual recentment s'ha elaborat la versió oficial catalana seguint aquest procés de traducció és la norma UNE-ISO 1087-1:2009, *Treball terminològic. Vocabulari. Part 1: Teoria i aplicació*. Tal com es pot extreure del codi alfabètic (UNE-ISO), es tracta d'una norma aprovada inicialment per l'ISO (publicada l'octubre de l'any 2000 en anglès i francès) i adoptada més tard per AENOR, que en va publicar la versió castellana el febrer del 2009. La versió catalana d'aquesta norma ha estat ratificada pel Consell Supervisor el gener del 2010 i ha sortit publicada el juny del 2010.

Com ja s'ha comentat, les normes es poden traduir al català per iniciativa del TERMCAT o bé a petició d'un organisme extern. En aquest cas, el TERMCAT ha dut a terme l'elaboració de la versió catalana de la norma UNE-ISO 1087-1 per iniciativa pròpia, atesa la temàtica de la norma, ja que recull la terminologia específica del treball terminològic. Per aquest motiu, els revisors especialistes d'aquesta norma han estat terminòlegs del TERMCAT.

La norma inclou un total de noranta-tres termes, que apareixen agrupats en els blocs temàtics següents: llengua i realitat (*àrea temàtica, llengua d'especialitat*, etc.), conceptes (*extensió, comprensió, mapa conceptual*, etc.), definicions (*definició per comprensió, definició per extensió*, etc.), denominacions (*manlleu, neologisme, terme principal, terme admissible, equivalència*, etc.), elements del treball terminològic (*buidatge terminològic, corpus, context*, etc.), productes terminològics (*recull terminològic, diccionari terminològic, lèxic*, etc.) i informació terminològica

(*article terminològic, nota, indicador d'àrea temàtica*, etc.). Els articles d'aquesta norma estan formats per un codi numèric, una denominació catalana (acompanyada de vegades d'un sinònim complementari), una definició i, en alguns casos, inclouen notes que generalment aporten informació de tipus conceptual. A més a més, la norma inclou un annex amb els equivalents en les llengües de partida i un altre annex amb diversos mapes conceptuals que mostren les relacions semàntiques que mantenen entre si els diversos termes continguts en la norma.

6. EL TREBALL TERMINOLÒGIC EN LA TRADUCCIÓ DE NORMES UNE

Com es pot suposar, doncs, l'elaboració de la versió catalana d'aquesta norma ha comportat la realització d'un treball de recerca terminològica. De fet, atès el grau d'especialització de les normes i el volum de terminologia que contenen, ja sigui en format de reculls terminològics o no, la traducció al català de qualsevol norma UNE sempre va acompanyada de la recerca de la terminologia pròpia de l'àmbit. A continuació s'exposaran les particularitats del treball terminològic que comporta la traducció de normes a partir d'exemples concrets, extrets principalment de la norma UNE-ISO 1087-1:2009, *Treball terminològic. Vocabulari. Part 1: Teoria i aplicació*. La particularitat més important d'aquest tipus de treball terminològic és que, com que forma part de la traducció d'un text normatiu, està subjecte a algunes limitacions:

— En primer lloc, la nomenclatura del text de partida no es pot ampliar ni reduir. Així, encara que en la norma sobre el treball terminològic es puguin trobar a faltar termes que semblarien pertinents en una norma d'aquesta temàtica (com ara *calc* o *marca de ponderació*) o bé encara que es consideri que alguns termes que únicament apareixen en la nota d'altres termes haurien de tenir entrada pròpia (*homònim* o *quasisinònim*, per exemple, que consten a les notes dels termes *homonímia* i *sinonímia*, respectivament), aquests termes no es poden donar d'alta. Alhora, tampoc no es poden eliminar entrades, encara que es pugui pensar que alguns termes no són rellevants en una norma sobre el treball terminològic (com pot passar amb les formes *nom propi* o *polisèmia*).

— Tampoc no es pot ampliar el contingut de la norma amb dades terminològiques que no constin en el text de partida, per exemple la categoria lèxica dels termes que s'hi recullen.

— El text de partida fins i tot pot imposar restriccions tipogràfiques. A la introducció de la norma UNE-ISO 1087-1, per exemple, s'exposen les convencions de format que s'apliquen a les notes d'aquesta norma (els conceptes apareixen entre cometes simples, les característiques es mostren subratllades, etc.), de manera que en la versió catalana també s'han d'aplicar aquestes convencions, pel fet que s'expliciten en el text, que té caràcter normatiu.

— Finalment, i com és lògic tenint en compte que el treball terminològic es desenvolupa onomasiològicament, les definicions de la versió catalana han de fer referència al mateix concepte que les de la versió castellana. Per tant, en la redacció de les definicions únicament es poden fer canvis estilístics o metodològics. Així, per exemple, mentre que en la versió castellana es defineixen els termes *definición por intensión* i *definición por extensión* amb dos descriptors diferents,

es definición por intensión

Definición que describe la intensión de un concepto indicando el concepto superordinado así como las características distintivas.

es definición por extensión

Descripción de un concepto enumerando todos los conceptos subordinados que corresponden a un criterio de subdivisión.

en la versió catalana s'han unificat i s'utilitza el substantiu *definició* en tots dos casos, ja que, d'acord amb la metodologia del treball terminològic, és recomanable utilitzar com a descriptor de la definició de termes sintagmàtics el nucli de la denominació.

ca definició per comprensió

Definició que descriu la comprensió d'un concepte, tot indicant-ne el concepte superordinat i les característiques distintives.

ca definició per extensió

Definició d'un concepte per mitjà de l'enumeració de tots els conceptes subordinats corresponents a un criteri de subdivisió.

Tot i aquestes restriccions, que, d'altra banda, no són gaire diferents de les que pot presentar qualsevol altre tipus de traducció, el cert és que el treball terminològic que es desenvolupa en la traducció de normes presenta un marge d'actuació més ampli pel que fa a la consignació de les denominacions catalanes. Les denominacions catalanes, doncs, no són un calc de les denominacions castellanes, sinó que són fruit d'una recerca terminològica realitzada des de la llengua catalana, tenint en compte en les solucions adoptades criteris lingüístics, terminològics i d'ús. D'aquesta manera, és del tot justificable que les denominacions del text de partida i les del text d'arribada presentin certes diferències:

— Hi poden haver, per exemple, articles terminològics amb una sola denominació catalana que en la versió castellana inclouen una forma preferent i un sinònim complementari:

es **diccionario terminológico** (diccionario técnico)
ca **recull terminològic**

es **terminología** (ciencia de la terminología)
ca **terminologia**

— Al contrari, també hi poden haver casos amb una sola denominació castellana que en la versió catalana tenen dues denominacions:

es **designación**
ca **denominació** (designació)

es **vaciado terminológico**
ca **buidatge terminològic** (extracció terminològica)

es **entrada**
ca **entrada** (lema)

es **ficha terminológica**
ca **article terminològic** (fitxa terminològica)

— Altres solucions adoptades en català es poden allunyar formalment de les denominacions de la norma en castellà per a aconseguir la màxima adequació semàntica de les formes catalanes, o bé per a respectar termes normatius o decisions prèvies del Consell Supervisor.

es **denominación**
ca **nom propi**
 Denominació verbal d'un concepte individual².

es **glosario**
ca **lèxic**³
 Recull terminològic que conté una llista de denominacions d'una àrea temàtica i els seus equivalents en una o més llengües.

es **listado de términos**
ca **llista de termes**⁴
 Llista de denominacions que resulten de la identificació de termes.

2. Un *concepte individual* és, segons la norma, un concepte que correspon a un sol objecte.

3. El substantiu *glossari* significa «col·lecció de glosses o explicacions dels mots i passatges obscurs o difícils d'un autor o d'una obra», d'acord amb el diccionari normatiu, de manera que no seria adequat per a fer referència a un recull terminològic que no conté definicions.

4. El substantiu *l·listat* també es recull en el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, però amb un significat força restrictiu: «Resultat d'operacions efectuades per un ordinador, escrit en paper per una impressora».

es **marca gramatical**

ca **indicador de categoria lèxica** (indicador de categoria gramatical)⁵

Informació continguda en un article terminològic que identifica els trets gramaticals d'un terme.

— Finalment, es poden homogeneïtzar les denominacions catalanes per a establir un paral·lelisme formal entre diversos termes relacionats.

es **marca gramatical**

es **marca temàtica**

es **identificador de lengua**

es **identificador de país**

ca **indicador de categoria lèxica**

ca **indicador d'àrea temàtica**

ca **indicador de llengua**

ca **indicador de país**

També pot ser necessari adaptar els exemples que apareixen a les notes, bé per a fer-los més propers als lectors del text final,

es **acrónimo**

Abreviación formada por la unión de elementos de dos o más términos que integran una denominación compleja y que se pronuncian como una palabra.

NOTA: Ejemplos de acrónimos: Fundéu (Fundación del Español Urgente), Mercosur (Mercado Común del Sur), púlsar (*pulsating star*), CORDE (Corpus diacrónico del español).

ca **acrònim**

Abreviació formada per les primeres lletres dels elements que constitueixen la forma completa d'una denominació, que es pronuncia de manera sil·làbica.

NOTA: Són exemples d'acrònims: INCAVI (Institut Català de la Vinya i del Vi), MACBA (Museu d'Art Contemporani de Barcelona), IEC (Institut d'Estudis Catalans).

bé perquè siguin vàlids en la llengua d'arribada.

5. En el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, la denominació *categoria lèxica* és la forma prioritària per a fer referència a aquest concepte, a la qual remet l'entrada *categoria gramatical*.

es homonimia

Relación entre designación y concepto en una lengua, en la cual una designación representa dos o más conceptos no relacionados entre sí.

NOTA: Ejemplo de homonimia: delfín

1 Cetáceo piscívoro.

2 Sucesor, designado o probable, de un político o de una personalidad.

ca homonímia

Relació entre denominació i concepte en una llengua, en què dues o més denominacions formalment idèntiques representen dos o més conceptes que no tenen cap relació semàntica entre si.

NOTA: Exemple d'homonímia: pols

Pol 1: Batec arterial que es percep palpant una artèria superficial, especialment en el punt d'unió de la mà amb l'avantbraç.

Pol 2: Conjunt de partícules diminutes, de terra seca i d'altres materials, que poden ésser alçades i emportades pel vent.

De tots aquests canvis descrits fins ara, els que es consideren més rellevants es fan constar en l'informe de la traducció que es presenta al Consell Supervisor. En aquest informe el traductor també comenta tots els casos terminològics que han presentat alguna dificultat de traducció, de manera que a l'hora de ratificar la versió catalana el Consell Supervisor tingui el màxim d'informació sobre la terminologia que conté la norma. En el cas de la norma UNE-ISO 1087-1, per exemple, a l'informe es van explicar les dificultats d'establir les denominacions catalanes per a fer referència, d'una banda, a una base de dades amb informació terminològica i, de l'altra, a un banc de dades amb informació terminològica, i es van exposar els arguments a favor de les formes utilitzades en la traducció. Finalment, es va optar per la denominació *base de dades terminològica* per al primer cas i *banc de dades terminològic* per al segon, perquè són denominacions formalment paral·leles, si bé la denominació més habitual per al banc de dades és *banc de dades terminològiques*.

Quan el problema de traducció consisteix en el fet que no es disposa d'una denominació catalana clarament establerta per a fer referència a un concepte determinat, es presenta al Consell Supervisor un dossier de normalització dedicat exclusivament a aquell cas, de la mateixa manera que es fa amb la resta de termes que normalitza el Consell Supervisor. En aquest dossier s'elabora una fitxa completa del terme (amb els equivalents documentats en les altres llengües, definicions complementàries i contextos d'ús) i s'exposen els arguments a favor i en contra de cadascuna de les possibilitats denominatives. Es tenen en compte criteris lingüístics, terminològics i d'ús, i es considera l'opinió d'un mínim de cinc especialistes

de l'àmbit. A partir de la informació recollida en aquest dossier, el Consell Supervisor pren una decisió i fixa la forma catalana que considera més adequada per a designar el concepte estudiat; el terme resultant d'aquest procés es considera un terme normalitzat. En la ratificació de la versió catalana de la norma UNE-ISO 1087-1 no va ser necessari que cap terme passés per aquest procés, mentre que a partir de la traducció de la norma UNE-EN 15038. *Serveis de traducció. Requisits per a la prestació del servei* es van normalitzar, entre d'altres, els termes *configuració local* i *revisió d'especialista*.

configuració local f

- es* configuració regional
- es* convenciones locales
- es* parámetros regionales
- fr* paramètres de lieu
- fr* paramètres régionaux
- en* locale
- de* Locale

Conjunt de convencions pròpies d'una llengua i d'una àrea geogràfica que s'han de tenir en compte a l'hora de localitzar un programa o configurar un sistema operatiu o un maquinari, per a garantir un funcionament del sistema adaptat a les necessitats específiques de l'usuari.

NOTA: La configuració local comprèn, entre altres elements, l'alfabet, el format de la data i l'hora, les convencions monetàries i numèriques i certes icones.

revisió d'especialista f

- es* corrección de concepto
- es* corrección de contenido
- fr* relecture-expertise
- it* revisione specialistica
- en* review
- de* fächliche Prüfung

Revisió d'una traducció que duu a terme un expert en la matèria de què tracta el text sense tenir en compte el text de partida, a fi de garantir l'adequació a les convencions de l'àmbit.

NOTA: Segons la norma UNE-EN 15038:2006, l'expert que fa la revisió d'especialista no pot ser el traductor del text.

Les solucions adoptades pel Consell Supervisor s'incorporen en la versió final del text i, alhora, es difonen per mitjà dels canals habituals de difusió dels termes normalitzats: principalment la Neoloteca (el recull de termes normalitzats en línia) i el Cercaterm (el servei de consultes en línia del TERMCAT).

7. CONCLUSIONS

Com es pot observar, doncs, el procés de traducció que estableix la norma UNE-EN 15038:2006, *Serveis de traducció. Requisits per a la prestació del servei* ajuda a garantir la qualitat del text final des d'una perspectiva lingüística i terminològica. Pel que fa a la qualitat lingüística, la intervenció del traductor i del revisor assegura que el text final sigui correcte i s'ajusti a la normativa i a les convencions pròpies del català. Quant a la qualitat terminològica, les competències del traductor i el revisor en l'ús d'eines de recerca i la seva capacitat per a utilitzar amb eficàcia les fonts d'informació garanteixen un ús precís de la terminologia documentada en obres de referència. Per als casos terminològics que el traductor i el revisor no poden solucionar, el revisor especialista aporta el coneixement de la terminologia de l'àmbit tant des d'un punt de vista conceptual com pel que fa a l'ús real que se'n fa.

Els bons resultats d'aquest procés s'han pogut comprovar en la traducció oficial de les normes al català, entre les quals hi ha la norma UNE-EN 15038:2006, *Serveis de traducció. Requisits de la prestació del servei* i la norma UNE-EN ISO 1087-1:2009, *Treball terminològic. Vocabulari. Part 1: Teoria i aplicació*. Ateses la rellevància i la importància intrínseca de les normes, és una gran fita poder disposar d'aquests textos normatius en català. Concretament, la publicació de la primera part de la norma de treball terminològic suposa un pas endavant en l'àmbit de la terminologia, que es complementarà el 2011 amb l'elaboració de la versió catalana de la segona part d'aquesta norma, que s'ocupa de les aplicacions informàtiques en el treball terminològic.

8. BIBLIOGRAFIA

- ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE NORMALIZACIÓN Y CERTIFICACIÓN [en línia]. Madrid: AENOR. <www.aenor.es> [Consulta: 29 abril 2010].
- (2006). UNE-EN ISO 9001:2000, *Sistemas de gestión de la calidad. Requisitos*. Madrid: AENOR.
- (2009). UNE-EN ISO 9001:2008, *Sistemas de gestión de la calidad. Requisitos*. Madrid: AENOR.
- (2009). UNE-EN 15038:2006, *Serveis de traducció. Requisits per a la prestació del servei*. Madrid: AENOR.
- (2009). UNE-ISO 1087-1:2009, *Trabajos terminológicos. Vocabulario. Parte 1: Teoría y aplicación*. Madrid: AENOR.
- (2009). UNE-ISO 1087-2:2009, *Trabajos terminológicos. Vocabulario. Parte 2: Aplicaciones informáticas*. Madrid: AENOR.
- BOVER, Jordi; COLOMER, Rosa (2007). «Primeres normes UNE en català». *Llengua i Ús* [Barcelona], núm. 38, p. 33-37.

- CEN, EUROPEAN COMMITTEE FOR STANDARDIZATION [en línia]. Brussel·les: CEN. <<http://www.cen.eu>> [Consulta: 29 abril 2010].
- CENELEC, EUROPEAN COMMITTEE FOR ELECTROTECHNICAL STANDARDIZATION [en línia]. Brussel·les: CENELEC. <<http://www.cenelec.eu>> [Consulta: 29 abril 2010].
- IEC, COMMISSION ELECTROTECHNIQUE INTERNATIONALE [en línia]. Ginebra: IEC. <<http://www.iec.ch>> [Consulta: 29 abril 2010].
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007). *Diccionari de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana.
- ISO, INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION [en línia]. Ginebra: ISO. <<http://www.iso.org>> [Consulta: 29 abril 2010].
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Cercaterm* [en línia]. Barcelona: TERMCAT. <<http://www.TERMCAT.cat>> [Consulta: 29 abril 2010].
- *Neoloteca* [en línia]. Barcelona: TERMCAT. <<http://www.TERMCAT.cat>> [Consulta: 29 abril 2010].

Eusebi COROMINA i Josep M. MESTRES (cur.)

Aspectes de terminologia, neologia i traducció

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2010, p. 103-118

DOI: 10.2436/15.2503.02.13

Terminologia neològica del transport aeri

EUSEBI COROMINA

Universitat de Vic

Resum

El transport aeri ha conegut en els últims cinc anys una gran activitat i una profunda transformació que han comportat la presència als mitjans de comunicació de notícies i reportatges sobre el sector aeronàutic, habitualment en les seccions d'economia. Sobre aquests textos periodístics i sobre els textos publicats pels llocs web de les companyies Ryanair i Easyjet, s'ha establert un corpus del qual s'ha fet un buidatge a fi d'establir una recopilació de la neologia denominativa en l'àmbit del transport aeri. Aquesta recopilació serveix alhora per a determinar les regles més productives i freqüents en la neologia lèxica del sector, tant que recorre als recursos propis de la llengua com als manlleus o als calcs. Per bé que no pretén ser un repertori prescriptiu sinó descriptiu de la neologia lèxica d'un àmbit en expansió, pot contribuir a resoldre certes llacunes denominatives dels diccionaris generals i dels especialitzats i, alhora, pot afavorir la comunicació i la continuïtat de l'idioma en àmbits d'especialitat. Aquest recull presenta les entrades convenientment contextualitzades, amb indicació de les variacions en la forma o també amb indicació dels casos de sinonímia.

PARAULES CLAU: manlleus, neologia, transport aeri.

Abstract: *Neological terminology in air transport*

In the last five years, air transport has achieved a high level of activity and a far-reaching transformation which have led to the media presence of news items and reports on the aeronautical sector, usually in the economy sections. These journalistic texts and the texts published by the website of the Ryanair and Easyjet companies were used to compile a language corpus from which neologisms in the sphere of air travel were culled. This compilation also serves to determine the most productive and frequent rules in the sector's lexical neology, both those generated by the language's own resources and loans or calques; while it does not purport to be a prescriptive, but rather a descriptive, reper-

toire of the lexical neology in an expanding sphere, it may help to clear up certain denominative gaps in general and specialised dictionaries and, at the same time, may foster communication and the continuity of the language in specialised areas. This compilation presents the entries duly contextualised, indicating variations in form or else cases in which there are synonyms.

KEY WORDS: loans, neology, air transport.

INTRODUCCIÓ

En els darrers deu anys, el transport aeri ha conegut una gran activitat i també canvis i transformacions importants. Aquest moviment ha tingut en aquest període un ressò notable als mitjans de comunicació, en forma de notícies, de reportatges o bé d'espais d'opinió. Hom coincideix a assenyalar que, com a resultat dels atemptats de l'11 de setembre de 2001 als EUA, comesos a partir del segrest de quatre avions de línia regular, el sector del transport aeri va començar a patir un període de crisi. En un primer moment, hi va haver una baixada temporal del nombre de passatgers. A continuació, es va desencadenar un seguit de fallides de línies aèries i d'altres es van fusionar o bé es van agrupar en aliances aèries.

Paral·lelament a aquests fets, van aparèixer i es van desenvolupar les companyies de baix cost, d'una gran incidència en el nostre territori, que han propiciat un cert desenvolupament de les agències de viatges i del turisme d'avió. Hi ha hagut, alhora, conflictes laborals de pilots o de treballadors dels serveis de terra, com el que va paraitzar l'aeroport del Prat (Barcelona) el 28 de juliol de 2006, o bé episodis reals o temuts de terrorisme aeri. Mentrestant, començava una discussió política, que encara dura, sobre el model de gestió de l'aeroport de Barcelona.

Tots aquests moviments s'han reflectit en els mitjans de comunicació per mitjà de nombrosos espais que han vehiculat textos de l'àmbit del transport aeri. A fi d'avaluar-ne la repercussió en l'estat de la terminologia d'aquest sector socioeconòmic, especialment per a detectar-ne les unitats lèxiques neològiques i els recursos més productius, calia un treball d'extracció i categorització dels neologismes utilitzats.

1. EL CORPUS

La documentació dels neologismes es va fer mitjançant el buidatge de textos de dos periòdics redactats directament en català, els diaris *Avui* i *El Punt*, i parcialment del setmanari *Presència* i d'*El Periòdico* (en la seva versió diària traduïda al català). El període de la documentació abraça del 2006 a principi del 2010, per mitjà del buidatge de notícies, reportatges i articles d'opinió de les versions impreses en

paper i també mitjançant les cerques que ofereixen en les seves hemeroteques en línia. Tot i que són publicacions periòdiques d'informació general, la majoria dels textos seleccionats tracten d'un tema que podríem qualificar d'«específic», que solen aparèixer en seccions d'un certa especialització temàtica com són les d'economia o les de política.

Per a completar el corpus textual de partida, s'han utilitzat també els textos que dues companyies aèries de baix cost ofereixen en català. Es tracta dels llocs web de Ryanair i d'Easyjet, que presenten un nombre considerable d'informació en línia relacionada amb el transport aeri, molt superior a la d'altres línies aèries que també en publiquen en català, com Spanair, Clickair o Iberia. Finalment, també s'hi ha incorporat informació escrita provinent del lloc web del Comitè de Desenvolupament de Rutes Aèries de Barcelona (CDRA), constituït per AENA, la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Barcelona i la Cambra de Comerç de Barcelona, que té per objectiu promoure el desenvolupament de noves rutes intercontinentals des de l'aeroport del Prat.

2. LES FITXES DE CONTEXT

El resultat de la cerca dels neologismes s'ha registrat en fitxes de buidatge de context, com les següents, en què es recull la denominació (tal com apareix en la publicació), la categoria gramatical, un segment de context, la font (amb identificació de la data) i, finalment, la indicació de la inclusió o exclusió de la unitat recollida respecte d'uns determinats corpus lexicogràfics especificats més endavant:

aeroport d'enllaç <i>m</i>	C
«La unió servirà per reforçar la posició de Madrid com el principal <u>aeroport d'enllaç</u> entre Europa i Amèrica Llatina.»	
<i>El Punt</i> (1) 15 16.06.2009	DIEC No GDLC No DCVB No TERM No

aeroport de connexió <i>m</i>	C
«L'aeroport del Prat ha de tenir una gran oferta dels vols anomenats domèstics però ha d'apostar pels vols intercontinentals amb l'objectiu final d'esdevenir un <u>aeroport de connexió</u> .»	
<i>El Punt</i> (1) 8 18.06.2009	DIEC No GDLC No DCVB No TERM Sí

hub <i>m</i>	C
«El Prat pot arribar a ser un <u>hub</u> si té prou trànsit de passatgers per ser rendible.»	
<i>Avui</i> 13.11.2009	DIEC No GDLC No DCVB No TERM No

3. DETECCIÓ DELS NEOLOGISMES

Com en tot treball sobre detecció neològica, el primer problema que es presenta és determinar si una paraula o un significat són o no són nous. Els tres criteris clàssics de detecció de neologismes¹ no sempre ofereixen el mateix grau d'objectivitat o fiabilitat. Segons el *criteri temporal*, com es pot determinar que un mot ha aparegut en un període recent? Què cal entendre per període recent? De quants anys podem parlar? Pel que fa al *criteri psicolingüístic*, és evident que hi ha nombroses unitats lèxiques que són veritables neologismes i que, en canvi, els parlants no les perceben com a tals paraules noves. Finalment, el *criteri lexicogràfic*

1. Alain REY, «Néologisme: un pseudo-concept?», *Cahiers de Lexicologie*, núm. 28, p. 3-17.

—el fet que una unitat estigui documentada o no en un determinat corpus lexicogràfic— sí que pot aportar pistes sobre la neologicitat d'un mot. És amb aquest últim criteri, desenvolupat per l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada (IULA) de la Universitat Pompeu Fabra i pel seu Observatori de Neologia (l'OBNEO), que s'ha inspirat el treball i que ha servit de filtre dels termes susceptibles de ser considerats neologismes.

Així, s'ha considerat que una unitat lèxica és neològica si no apareix, en principi, en tres diccionaris de referència, un de normatiu i dos de descriptius (constitueixen el corpus lexicogràfic d'exclusió):

— DIEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: IEC, 2007.

— GDLC = *Gran diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998.

— DCVB = ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. *Diccionari català-valencià-balear*. 2a ed. Palma de Mallorca: Moll, 1980.

Però, a aquests filtres, se n'hi ha afegit un altre. Aquest quart filtre constitueix, contràriament, un corpus lexicogràfic d'inclusió. És a dir, s'ha comprovat que els candidats a unitats neològiques fossin inclosos al Cercaterm, el servei de consultes del TERMCAT en línia, que documenta neologismes avalats per especialistes (el Cercaterm dona accés, d'altra banda, a una base de dades, la Neoloteca, que conté els neologismes terminològics aprovats pel Consell Supervisor del TERMCAT).

Amb l'aplicació del criteri lexicogràfic, doncs, han estat considerades unitats neològiques els mots pertanyents a l'organització conceptual de l'àmbit del transport aeri que:

1) No apareixen en cap dels quatre corpus lexicogràfics, com és el cas d'*aerolínia*, *companyia aèria*, *aerolínia de bandera*, *aliança [aèria]*, *multihub* (manlleu no adaptat), *autohandling* (manlleu no adaptat), *carrer de rodament*, etcètera.

2) Només apareixen en el Cercaterm, com és el cas de *flota [aèria]*, *aeroport de connexió*, *bitllet obert*, *autofacturació*, *línia aèria*, *equipatge de mà*, *ruta [aèria]*, *serveis de terra*, etcètera; i, en un cas, que apareix també al GDLC (recordem que és un diccionari no normatiu), com és l'adjectiu *aeroportuari -ària*.

3) Apareixen, a més del Cercaterm, al DIEC i al GDLC, però no al DCVB. Es tracta només de tres casos: *pont aeri*, *en línia*, *línia aèria*.

4. EL REPERTORI NEOLÒGIC

En total, s'han filtrat noranta-set neologismes:

A

aerolínia
aerolínia de bandera
aerolínia de preus baixos
aeroport de connexió
aeroport d'enllaç
aeroport domèstic
aeroport intercontinental
aeroportuari -ària
aliança [aèria]
arc detector de metalls
autobús llançadora
autofacturació
autohandling

B

baix cost
bitllet obert

C

carrer de rodament
centre de connexions
check-in
[classe] *business*
classe de negocis
classe preferent
classe turista
companyia aèria
companyia aèria de bandera
companyia de bandera
companyia de vols barats
companyia de vols de baix cost
curt radi

D

DEG
desembarcar
distribuïdor de vols internacionals
drets especials de gir

E

EEE

embarcament
embarcar
en línia
en xarxa
equipatge de mà
escàner amb imatges corporals
escàner corporal
espai econòmic europeu
espai Schengen

F

facturació
facturar
finger
finguer
flota

H

handling
hub

I

informació avançada dels passatgers
interconnexió de vols

L

llarg recorregut
llarg radi
línia aèria
línia aèria de baix cost
llançadora
low cost

M

mitjà radi
multihub

N

navegació [aèria]

O

operador aeri

P

passarel·la
 personal de terra
 pont aeri
 porta d'embarcament
 pre-embarcar [*sic*]
 preu baix
 prioritat d'embarcament
priority boarding
 punt a punt

Q

quiosc d'autoservei

R

radi curt
 radi llarg, [vol de]
 radi mitjà, [vol de]
 recorregut curt
 recorregut mitjà
 ruta [aèria]
 ruta domèstica
 ruta intercontinental
 ruta transatlàntica
 ruta transoceànica

S

servei d'assistència a terra
 serveis de terra
slot
speedy boarding

T

targeta d'embarcament
 targeta d'embarcament en línia
 targeta d'embarcament per prioritat
 treballador de terra

V

vol d'enllaç
 vol domèstic
 vol intercontinental
 vol transatlàntic
 vol transoceànic
 vol xàrter

X

xàrter

Z

zona Schengen

5. DISTRIBUCIÓ DEL LÈXIC

Els textos periodístics i els publicats per les companyies aèries analitzats posen de manifest i confirmen que els llenguatges d'especialitat comparteixen amb la llengua estàndard o comuna un nombre determinat d'unitats lèxiques, que, en aquest estudi, no s'han filtrat com a neologismes. Així, comparteixen en l'àrea del transport aeri mots com *avió*, *aeroport*, *ala*, *seient*, *cinturó*, etcètera.

Els neologismes, però, apareixen i augmenten a mesura que les unitats lèxiques s'aparten de la zona compartida amb la llengua comuna i s'acosten a la zona d'ultraespecialització de l'àrea temàtica. Així, se'n troben ja a la zona denominada de *transició a la llengua comuna* (per exemple: *embarcar*, *embarcament*, *transoceànic -a*, etc.), a la zona denominada *central d'especialització* (per exemple: *aerolínia*, *terminal*, *escala*, *vol*, *xàrter*, *equipatge de mà*, *pont aeri*, *flota*, *low cost* [manlleu no adaptat], etcètera) i, finalment i sobretot, a la *zona d'ultraespecialització* (per exemple: *hub*, *handling* [manlleus no adaptats], *serveis de terra*, *slot* [manlleu no adaptat], *carrer de rodament*, etcètera).

Així, els llenguatges d'especialitat presenten un lèxic ultraspecialitzat, un lèxic especialitzat, un lèxic de transició al de la llengua comuna i un lèxic coincident amb el de la llengua comuna, tal com mostra aquest esquema, inspirat en l'esquema recollit per la doctora M. Teresa Cabré² i que, alhora, provenia de Guy Rondeau:³

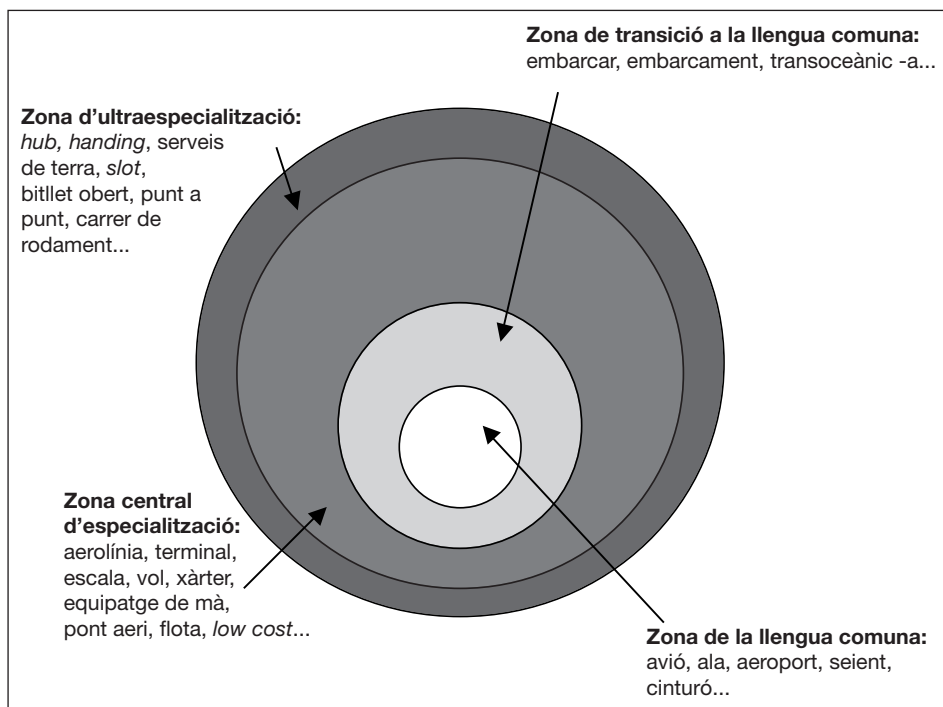

FIGURA 1. Distribució del lèxic del transport aeri

6. LA VARIACIÓ TERMINOLÒGICA

Fet el buidatge, hom pot observar diversos casos de variació, és a dir, de conjunts d'unitats heterogènies per a un mateix concepte. En són una mostra les denominacions genèriques *aerolínia*, *companyia aèria*⁴ o *línia aèria*, al costat de denominacions particulars com ara *aerolínia de bandera*, *companyia [aèria] de bandera*,

2. M. Teresa CABRÉ, *La terminologia: La teoria, els mètodes, les aplicacions*, Barcelona, Empúries, 1992, p. 135.

3. Guy RONDEAU, *Introduction à la terminologie*, Chicoutimi (Quebec), Gaëtan Morin.

4. Tot i que aquest sintagma no apareix en cap dels corpus lexicogràfics que han servit de filtre, l'Observatori de Neologia (IULA-UPF) el recull en la seva base de dades (data del 2003); <http://obneo.iula.upf.edu/bobneo/index.php> (consulta: 4 gener 2010).

o bé el grup format per *aerolínia de baix cost*, *aerolínia de preus baixos*, *companyia [aèria] de baix cost*, *companyia low cost*, *companyia de vols de baix cost* i *companyia de vols barats*.

Per bé que la normalització terminològica tendeix a restringir la diversitat denominativa amb vista a fixar les formes més adequades per als conceptes de les àrees tècnica, científica, socioeconòmica, professional o de les humanitats i amb vista a facilitar la precisió i l'adequació comunicativa, sempre s'admetrà i serà inevitable una certa variació controlada, tal com fa el TERMCAT en el cas, per exemple, de la denominació que s'ha recollit de *classe de negocis* (sintagma que, en l'àmbit del transport, és considerat secundari respecte de *classe preferent*, per a fer referència a 'la classe intermèdia entre la classe turista i la primera classe, originàriament específica del transport aeri'). En el buidatge, però, encara s'ha trobat una tercera forma per a aquest mateix concepte, que és majoritària en els usos periodístics: es tracta dels manlleus *business* o *classe business*, desestimats pel TERMCAT.

Hi ha un cas especial de variació, en què concorren diverses variants denominatives per a uns mateixos conceptes, probablement deguda a una inseguretat en el domini de l'àrea temàtica o bé de l'idioma. Aquestes variants denominatives es refereixen a la distància en quilòmetres que pot assolir un vol o un trajecte. En aquest sentit, hi concorren denominacions com ara *vol de llarg radi / mitjà radi / curt radi*, o bé *vol de radi llarg / radi mitjà / radi curt*; i encara *llarg recorregut / recorregut curt / recorregut mitjà*. Pel context en què apareixen aquestes denominacions, en la major part dels casos no és possible determinar amb exactitud la distància a què fan referència cadascuna. Això no obstant, hi ha un seguit d'unitats, també amb diversitat denominativa, que poden ajudar a concretar, en part, aquestes distàncies. Així, s'hi troben, referits a vols, a rutes o a aeroports sintagmes com *aeroport / vol / ruta domèstic -a*; *aeroport / vol / ruta intercontinental*; *vol / ruta transoceànic -a*; *vol / ruta transatlàntic -a*.

No cal dir que, en la comunicació periodística d'informació general, tot i que els textos seleccionats pertanyen a seccions reservades a activitats o a àmbits específics (economia o política), la variació lèxica i terminològica sempre hi és superior que en les publicacions pròpiament especialitzades, atès que el control lexicosemàntic o terminològic que s'exerceix sobre aquestes publicacions és més gran que el que s'exerceix sobre la premsa d'informació general, en part perquè el públic al qual s'adreça no és forçosament especialista o versat en aquests temes.

Aquest control més feble sobre el producte lingüístic que s'observa en la premsa periòdica no hauria de ser excusa, però, perquè s'hi utilitzin equivocadament termes que, de fet, ja han estat normalitzats i publicats. És el cas de l'ús inadequat, en un diari, del terme *autobús llançadora* (o *llançadora*, simplement, que és el 'vehicle de transport que va i ve regularment i intensivament per una mateixa ruta') en lloc del que caldria: *autobús de pista* ('autobús destinat al transport de passatgers entre la terminal d'un aeroport i l'avió').

7. ELS TERMES NORMALITZATS

Dels noranta-set termes recollits, dinou són unitats terminològiques ja normalitzades i difoses pel TERMCAT (representen, doncs, el 19,6 % de tots els neologismes recollits): *aeroport de connexió* [EN, *hub*], *aeroportuari -ària, autofacturació* [EN, *self check-in*], *bitllet obert, classe de negocis, classe preferent, classe turista, embarcament, embarcar, desembarcar, en línia* [EN, *on-line*], *equipatge de mà, facturació* [EN, *check-in*], *llançadora* [EN, *shuttle*], *passarel·la* [EN, *finger*], *pont aeri, porta d'embarcament, ruta [aèria] i serveis de terra* [EN, *handling*]. Són termes que han rebut el vistiplau del Consell Supervisor del TERMCAT,⁵ i que apareixen en la Neoloteca o en el Cercaterm, o bé han estat publicats dins l'obra del mateix TERMCAT titulada *La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2004*.⁶ La resta de termes extrets del corpus no han estat normalitzats.

Cal recordar que un terme normalitzat es correspon amb la solució considerada preferida en el procés de fixació, unificació o estandardització, exercit per l'autoritat lingüística, que, en el cas del català, són l'IEC i el TERMCAT, que en constitueixen les institucions codificadores. Tal com assenyalen F. Xavier Vila, Marina Nogué i Ignasi Vila a *Estudis d'implantació terminològica*, «una terminologia socialment realista s'interessarà, amb tota probabilitat, per com s'estableix l'autoritat lingüística en una comunitat, i quina relació hi ha entre les institucions codificadores i les pràctiques lingüístiques». ⁷ És per això que en les polítiques de normalització terminològica és imprescindible poder avaluar-ne els resultats en els usos lingüístics efectius després d'una etapa de difusió de les solucions terminològiques promogudes, és a dir, és imprescindible seguir-ne i conèixer-ne l'estat d'implantació.

Pel que fa a l'àmbit del transport aeri, ja s'ha remarcat que dinou termes codificats i difosos per l'autoritat lingüística són utilitzats per la premsa, afirmació que caldria matisar. Si bé és cert que aquestes dinou unitats codificades són emprades pels diaris i pels webs de les dues línies aèries ja esmentades, també ho és que quatre d'aquests conceptes són denominats en la major part dels casos per la forma anglesa, en detriment de la normalitzada. Així, hi abunden *hub, business, finger i handling* (en comptes de *aeroport de connexió, classe preferent / de negocis, passarel·la i serveis de terra*). A més, hi ha un cas d'unitat terminològica ja codificada que no és utilitzada en cap dels textos analitzats si no és a través de la forma anglesa. Es tracta del manlleu *slot*, que correspon a la forma catalana normalitzada *torn de vol*, que designa la 'porció d'espai i temps que s'assigna a una companyia aèria perquè

5. Organisme integrat per tres membres de l'IEC, dos del TERMCAT i per dos especialistes designats per l'IEC i el TERMCAT.

6. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i TERMCAT, Centre de Terminologia, 2006.

7. F. Xavier VILA, Marina NOGUÉ i Ignasi VILA, *Estudis d'implantació terminològica: Una aproximació en l'àmbit dels esports*, Vic i Barcelona, Eumo i TERMCAT, Centre de Terminologia, 2007, p. 26.

una aeronau pugui efectuar les operacions d'enlairament i aterratge en un aeroport determinat⁷.

És probable que les lleis de la llegibilitat lingüística que se solen aplicar en la premsa⁸ hagin afavorit l'ús dels termes simples *hub*, *slot*, *handling* o [*classe*] *business*, més breus que els equivalents catalans, formats per sintagmes travats. No cal dir que, a aquesta possible causa, se n'hi poden ajuntar d'altres, com ara el descoïxement de les formes catalanes proposades —que, d'altra banda, són més transparents des del punt de vista semàntic— i el fet que en la comunicació de massa s'hi introduïssin primerament en anglès.

8. ELS MANLLEUS

Quant a l'origen dels neologismes detectats, destaca el recurs al *manlleu*, amb catorze unitats, totes provinents de l'anglès, parcialment o totalment: *autohandling* (manlleu no adaptat), *classe business* (adjectiu no adaptat), *check-in* (manlleu no adaptat), *finger* (manlleu no adaptat), *finguer*, *handling*, *hub* (manlleu no adaptat), *low cost* (manlleu no adaptat), *multihub* (manlleu no adaptat), *priority boarding* (manlleu no adaptat), *slot* (manlleu no adaptat), *speedy boarding* (manlleu no adaptat), *vol xàrter*, *xàrter*.

D'aquestes catorze formes manllevades, només dues s'utilitzen sempre en la forma adaptada oficialment al català (*xàrter* i *vol xàrter*), i una hi ha estat adaptada lliurement pel diari *Avui* (*finguer*); aquest manlleu, que també apareix sense adaptar (*finger*) a l'*Avui* o a *El Punt*, és recollit per la Neoloteca amb la denominació *passarel·la*, forma trobada també en el corpus seleccionat. Cinc més d'aquests manlleus no normalitzats, com ja s'ha assenyalat, conviuen amb les formes codificades ([*classe*] *business*: *classe preferent* o *classe de negocis*; *check-in*: *facturació*; *handling*: *serveis de terra*; *hub*: *aeroport de connexió*). De *low cost* o de *baix cost*, que conviuen amb *preu baix* i *barat -a*, encara no hi ha hagut cap resolució pel que fa a normalització. Les denominacions *low cost* o *baix cost* s'apliquen avui a tota mena d'empreses (hotels, hospitals o clíniques, companyies aèries, etc.) que es basen en la pràctica de preus més baixos que la mitjana del mercat, gràcies a una política rigorosa de costos molt baixos, a una planificació molt a l'avançada de l'activitat i a una automatització o supressió de prestacions habituals dutes a terme per empleats.

9. LA DERIVACIÓ

Cal observar que dos dels catorze manlleus anglesos han estat formats també per derivació, amb prefixos d'origen culte: *autohandling* i *multihub*.

8. Vegeu François RICHAUDEAU, *Le langage efficace*, París, CEPL, 1973 i Eusebi COROMINA, *El 9 Nou / El 9 TV, Manual de redacció i estil*, Vic, Premsa d'Osona, 2008.

De fet, només hi ha dos casos més de prefixació pròpiament dita en tots els neologismes detectats. Es tracta de *autofacturació* i *pre-embarcar* [sic]. Hi ha un cas especial de neologisme format per prefixació (culta) i alhora per sufixació sobre una arrel o base patrimonial: és l'adjectiu *aeroportuari -ària*.

10. LA POLISÈMIA

Hi ha mots que, en origen, havien estat formats per derivació, però que com a termes de l'àmbit del transport aeri hi penetren recurrent a la polisèmia, amb extensió o ampliació de significat de les formes ja existents: són *embarcar*, *desembarcar*, *embarcament*. La neologia semàntica, en què uns termes aporten significats nous a mots ja existents i, tot i ser significats diferents, mantenen una analogia o una relació de semblança amb el significat de referència, es presenta força productiva en el transport aeri (en total, onze casos). S'hi poden afegir, a més dels tres anteriors, *flota*, *navegació [aèria]*, *companyia*, *facturació*, *facturar*, *aliança [aèria]*, l'adjectiu *domèstic -a* i *ruta [aèria]*.

Pel que fa a *facturar*, el DIEC i el GDLC en recullen l'accepció referida al transport aeri; en canvi, el DCVB i el Cercaterm només inclouen aquest verb en l'àmbit de l'empresa i la comptabilitat. Contràriament, el Cercaterm inclou el nom *facturació (check-in)* dins l'àmbit del transport aeri, i els altres tres diccionaris, no.

Una cosa semblant els passa també a *embarcar*, *desembarcar* i *embarcament*, que el DIEC, el GDLC i el DCVB només els apliquen explícitament al transport per aigua; i, en canvi, el Cercaterm en recull l'accepció referida al transport aeri.

Quant a *domèstic -a*, aplicat als vols, a les rutes o als aeroports, sembla que estem davant un calc de l'anglès. En aquest sentit, al *domestic flight*, per exemple, hi correspondria pròpiament el *vol interior* (o *nacional*).⁹

11. LA COMPOSICIÓ

S'hi ha detectat un únic neologisme format per composició, en aquest cas híbrida, per mitjà d'un prefixoide culte i un lexema patronímic: *aerolínia*. Curiosament, aquest neologisme, recollit en la base de dades de l'Observatori de Neologia i datat el 1994,¹⁰ encara no ha estat objecte de normalització tot i l'extensió d'ús. La introducció d'aquest terme en l'àmbit del transport aeri pot haver estat induïda per la denominació anglesa *airline* i possiblement també per la marca Aerolíneas Argentinas, companyia fundada el 1950.

9. Recomanació recollida en el portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, <http://esadir.cat> (consulta: 3 gener 2010).

10. Trobat a la base de dades de l'Observatori de Neologia (IULA-UPF), <http://obneo.iula.upf.edu/bobneo/index.php> (consulta: 4 gener 2010).

12. LA SINTAGMACIÓ

Però el gruix dels neologismes estan formats per sintagmació. En total, setanta-quatre, que constitueixen el 76 % de tots els neologismes recollits. Les unitats lèxiques sintagmàtiques, formades per una estructura lexicalitzada, i que en la majoria dels casos s'escriuen amb els components separats, no solen tenir una entrada pròpia en els diccionaris generals (apareixen en la microestructura del diccionari, sovint com a subentrades o bé en qualitat d'exemples). En terminologia, en canvi, els sintagmes travats —procediment molt productiu en neologia— reben el mateix tractament que els termes formats a partir d'un únic lexema i, per tant, tenen entrades pròpies en els reculls terminològics.

aerolínia de bandera	informació avançada dels passatgers
aerolínia de preus baixos	interconnexió de vols
aeroport d'enllaç	llarg radi
aeroport de connexió	llarg recorregut
aeroport domèstic	línia aèria
aeroport intercontinental	línia aèria de baix cost
aliança [aèria]	<i>low cost</i>
arc detector de metalls	mitjà radi
autobús llançadora	navegació [aèria]
baix cost	operador aeri
bitllet obert	personal de terra
carrer de rodament	pont aeri
centre de connexions	porta d'embarcament
[classe] <i>business</i>	preu baix
classe de negocis	prioritat d'embarcament
classe preferent	<i>priority boarding</i>
classe turista	punt a punt
companyia aèria	quiosc d'autoservei
companyia aèria de bandera	radi curt
companyia de bandera	radi llarg
companyia de vols barats	radi mitjà
companyia de vols de baix cost	recorregut curt
curt radi	recorregut mitjà
distribuïdor de vols internacionals	ruta [aèria]
drets especials de gir	ruta domèstica
en línia	ruta intercontinental
en xarxa	ruta transatlàntica
equipatge de mà	ruta transoceànica
escàner amb imatges corporals	servei d'assistència a terra
escàner corporal	serveis de terra
espai econòmic europeu	<i>speedy boarding</i>
espai Schengen	targeta d'embarcament

targeta d'embarcament en línia	vol intercontinental
targeta d'embarcament per prioritat	vol transatlàntic
treballador de terra	vol transoceànic
vol d'enllaç	vol xàrter
vol domèstic	zona Schengen

Els cinc patrons morfosintàctics d'aquests neologismes formats per sintagma-ció són els següents:¹¹

- SN SP: *arc detector de metalls, serveis de terra, targeta d'embarcament, punt a punt.*
- A N: *baix cost, curt radi.*
- N A: *pont aeri, escàner corporal.*
- Prep SN: *en xarxa, en línia.*
- N N: *espai Schengen / zona Schengen.*

Dels sintagmes travats, sembla que *operador aeri* ha estat format per analogia amb un sintagma ja normalitzat en l'àrea del turisme, com és *operador turístic* (Neoloteca). De manera semblant, el sintagma *punt a punt*, normalitzat (Neoloteca) en el terme *connexió punt a punt* (de l'àmbit de la telemàtica), funciona com a locució adverbial i adjectiva neològica en el transport aeri en casos com *vol punt a punt* o bé *operar punt a punt* en la frase: «Són *low cost* que operen *punt a punt* i no en xarxa» (*Avui*). I així, hi ha també *en xarxa*, probablement manllevat al sintagma neològic normalitzat *treball en xarxa* (Cercaterm; de l'àrea temàtica de les telecomunicacions). S'ha detectat, doncs, en el corpus *companyia en xarxa, aeroport en xarxa*, o bé *actuar en xarxa* en la frase «Hi ha companyies que *actuen en xarxa* per alimentar una determinada terminal per fer vols intercontinentals» (*Avui*).

Amb els sintagmes *aerolínia de bandera* o *companyia [aèria] de bandera*, hom fa referència a les companyies amb participació de l'estat i que, sovint, porten la representació del país en el nom o el logotip. A principi dels anys noranta gairebé era impossible volar per Europa si no era amb companyies aèries de bandera. *Avui*, la major part han estat privatitzades. Malgrat que aquesta denominació ja fa temps que s'utilitza (l'OBNEO certifica *aerolínia de bandera* el 2004),¹² no la recull cap altre repertori lexicogràfic.

Quant a *informació avançada dels passatgers*, la companyia Ryanair, en el seu web, l'explica o defineix així: «Qualsevol informació (passaport o document na-

11. Classificació feta a partir de dues obres fonamentals en la detecció i el mesurament dels neologismes: OBSERVATORI DE NEOLOGIA (IULA-UPF), *Llengua catalana i neologia*, Barcelona, Meteora, 2004, i M. Teresa CABRÉ i Rosa ESTOPÀ, *Les paraules noves: Criteris per detectar i mesurar els neologismes*, Vic, Eumo, 2009.

12. Trobat a la base de dades de l'Observatori de Neologia, <http://obneo.iula.upf.edu/bobneo/index.php> (consulta: 3 gener 2010).

cional d'identitat emès per la UE o l'EEE) detallada que tinguem sobre els passatgers i els arranjaments de vol es podran revelar a les autoritats governamentals de qualsevol país de l'itinerari. Aquesta informació es coneix com a *informació avançada dels passatgers*.»¹³

Finalment, caldria comentar els dos neologismes formats per *siglació* trobats al corpus, els quals hi apareixen amb la sigla i també amb la denominació desplegada. En un cas, EEE (espai econòmic europeu) fa referència als vint-i-set països del continent que formen part de la Unió Europea juntament amb els de l'Associació Europea de Lliure Comerç (els de l'Associació poden participar en el mercat interior de la UE sense haver d'adherir-s'hi), tots els quals comparteixen normativa en matèria de navegació aèria. En el segon cas, DEG (drets especials de gir) fa referència a un tipus particular de moneda fixada pel Fons Monetari Internacional a manera de denominador comú segons una cistella de les principals monedes usades en el comerç i les finances internacionals (actualment el dòlar dels EUA, el ien, l'euro i la lliura esterlina). Les companyies aèries solen fixar el valor de la indemnització als passatgers (pèrdua, deteriorament o retard de l'equipatge facturat) mitjançant el DEG.

13. LA PRESENTACIÓ DE LES ENTRADES

En el repertori final, les entrades segueixen l'ordenació alfabètica contínua.¹⁴ En els articles, els termes apareixen escrits tal com es presentaven en el corpus (quant a cursiva o rodona, a majúscules o minúscules o l'ús de guionets). Els casos de sinonímia es fan constar en cada entrada i tots els sinònims tenen entrada pròpia. Pel que fa a les variants (ortogràfiques o morfològiques), es presenten a continuació de l'entrada principal i no tenen entrada pròpia dins el recull.

A més de contenir la categoria gramatical dels termes, les entrades reproduïxen un o més contextos del neologisme, fet que n'il·lustra amb transparència el significat. El context va seguit de la font de procedència. Les mostres següents il·lustren l'organització de les entrades:

handling m

Iberia justifica el canvi com una fórmula de guanyar espai a la bodega de l'avió i d'alleujar l'esquena dels operaris que s'encarreguen de fer el *handling* a l'aeroport.

El Periódico, 3.2.2010

Sin.: *servei d'assistència a terra, serveis de terra*

13. Vegeu <http://www.ryanair.com/ca/condicions-generals-del-viatge> (consulta: 2 febrer 2010).

14. En aquest ordre, no es tenen en compte els espais en blanc o els caràcters no alfabètics que es troben en els components dels sintagmes.

servei d'assistència a terra *m*

La pèrdua de la llicència del servei d'assistència a terra (*handling*) del Prat és una prova més del poc interès d'Iberia pel mercat català.

Avui, 1.8.2006

Sin.: *handling, serveis de terra*

serveis de terra *m*

O'Leary vol assegurar-se «un negoci de 25 milions d'euros anuals» i està discutint amb el Prat i Aena com abaratir el cost dels «serveis de terra» i agilitzar-los: es vol estalviar, per exemple, els autobusos llançadora i les passarel·les.

El Punt, 21.11.2009

Sin.: *handling, servei d'assistència a terra*

finger (també **fínguer**) *m*

El conseller va explicar: «No sembla clar que es pugui accedir a la petició d'alguna companyia d'embarcar a peu i no a través dels *ingers*.»

El Punt, 25.3.2009

Sin.: *passarel·la*

passarel·la *f*

Està discutint com abaratir el cost dels serveis de terra i agilitzar-los: es vol estalviar, per exemple, els autobusos llançadora i les passarel·les si Barcelona permet que els passatgers caminin per la pista fins a l'avió.

Avui, 20.11.2009

Sin.: *finger*

L'objectiu del treball no ha estat l'elaboració d'un repertori prescriptiu, sinó contribuir a l'elaboració d'un repertori descriptiu de la neologia lèxica d'un àmbit en expansió, que pot contribuir a resoldre llacunes denominatives dels diccionaris generals —descriptius o prescriptius— i també dels especialitzats, i alhora contribuir a l'enfortiment de l'ús social de la llengua en la comunicació especialitzada.

Eusebi COROMINA i Josep M. MESTRES (cur.)

Aspectes de terminologia, neologia i traducció

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2010, p. 119-131

DOI: 10.2436/15.2503.02.14

La fixació i la difusió de la terminologia tipogràfica

JOSEP M. MESTRES

SCATERM, Institut d'Estudis Catalans

Barcelona

ESTHER MONZÓ

Univesitat Jaume I

Castelló

Resum

En aquesta comunicació es presenta el projecte de redacció d'un glossari terminològic multilingüe sobre arts gràfiques en què els termes i llurs significats més rellevants estiguin situats en el context natural d'un discurs sobre les parts i la confecció del llibre, amb l'afegit d'il·lustracions que complementin les informacions escrites. La correcta selecció dels termes del glossari multilingüe i, especialment, la dels termes que es definiran marginalment en el text redactat serà essencial perquè els usuaris puguin trobar les equivalències dels termes contemporanis de les arts gràfiques i permetre consultar la definició i la posada en context dels termes més bàsics i habituals de l'edició de publicacions actual.

PARAULES CLAU: arts gràfiques, glossaris multilingües, terminologia, tipografia.

Abstract: *The fixing and dissemination of typographic terminology*

This communication presents the project for the drafting of a multilingual terminology glossary on graphic arts in which the terms and their most relevant meanings are located in the natural context of a discourse on the parts and preparation of the book, with an addendum of illustrations that complement the written information. The proper selection of the terms of the multilingual glossary, and particularly that of the terms that will be defined marginally in the written text, will be essential for users to be able to

find the equivalents of the contemporary terms in graphic arts and render it possible to query the definition and the context of the most basic and usual terms in current publications.

KEY WORDS: graphic arts, multilingual glossaries, terminology, typography.

1. L'ORTOTIPOGRAFIA DELS TEXTOS EN GENERAL

Arran de l'adveniment de la informàtica, a mitjan segle xx, i especialment de l'aparició de les aplicacions informàtiques específiques de processament de textos i d'autoedició, des de la darrera dècada del segle passat, els aspectes tipogràfics i d'edició de textos han experimentat una autèntica revolució i generalització, la qual ha comportat també una vulgarització —en el sentit etimològic no connotat de 'practicat pel comú de les persones'— igualment generalitzada, amb la consegüent pèrdua de qualitat dels textos produïts per aquesta nova legió de professionals poc preparats tipogràficament dedicats al disseny, a la composició i a la maquetació de textos amb vista a l'edició.

La formació inadequada o, en alguns casos, la manca absoluta de coneixements sobre tipografia causen veritables estralls en els textos que es publiquen actualment. La desaparició dels revisors de proves de les editorials i les impremtes ha agreujat el problema, ja que els correctors en general també mostren, en més o menys mesura, aquestes mancances i no són capaços d'identificar moltes incorreccions tipogràfiques que s'esmunyen en els textos fotocompostos, amb la qual cosa difícilment es pot evitar que arribin al carrer o a la Xarxa textos realment deficients des d'aquest punt de vista.

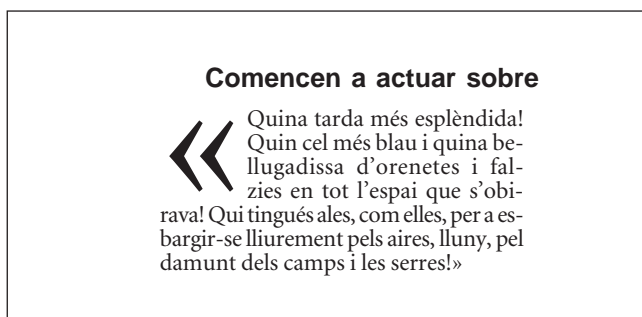

FIGURA 1. Una «lletra» capitular que no fa honor al seu nom¹

1. *El Punt* (7 setembre 2009).

En la figura 1, no cal tenir gaires coneixements tipogràfics per a veure que les cometes baixes no són cap «lletra», ni capitular ni de cap altra mena. Si tenim en compte que, en una pàgina de diari com aquesta, una caplletra és bastant ostensible visualment, costa d'entendre que hagi pogut passar tots els filtres de qualitat de la publicació sense que ningú no se n'hagi adonat.

En aquest cas, la solució tipogràfica és posar les cometes i la cu inicial amb el mateix cos, com podem veure en la mostra de sota.

«**Q**uina tarda més esplèndida!

Tanmateix, els entesos en tipografia saben que no n'hi ha prou de compondre la primera lletra del text en majúscula, fet no gaire conegut —aparentment— en el diari de la figura 2, en què s'ha compost l'apòstrof que segueix la caplletra amb el cos del text general i no amb el de la caplletra.

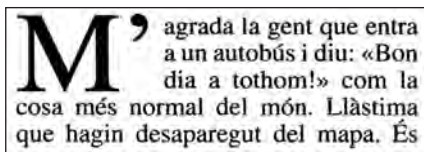

FIGURA 2. De vegades, no n'hi ha prou amb la caplletra tota sola²

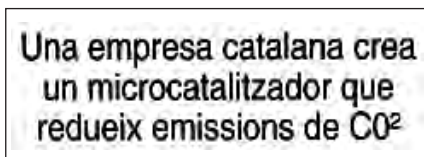
Efectivament, el cos de la caplletra s'encomana als signes ortotipogràfics que la precedeixen i la segueixen. Així, unes quantes pàgines més endavant del mateix exemplar d'aquest diari recull correctament la caplletra i l'apòstrof que la segueix (figura 3). (No entrarem a comentar que la paraula de què fa part la caplletra s'hauria de compondre, preferiblement, en versaleta o en caixa alta.³)

2. *El Punt* (16 abril 2010), p. 14.

3. És a dir, en majúscula.

FIGURA 3. Una caplletra com Déu mana⁴

Un altre aspecte interessant de comentar és la representació de les abreviacions científicotècniques en els mitjans de comunicació, que de vegades és bastant deficient. Vegem-ne una mostra en la figura 4.

FIGURA 4. No saber química no ens estalvia saber tipografia⁵

En aquesta figura, corresponent al titular d'una notícia composta a doble columna, la incorrecció pertany a l'àmbit científicotècnic: sembla incompreensible que, tant com s'ha parlat dels gasos que provoquen l'efecte d'hivernacle en l'atmosfera terrestre, sobretot els clorofluorocarburs (CFC) i l'anhidrid carbònic (CO₂), encara hi hagi professionals dels mitjans de comunicació que no sàpiguen com se simbolitza la molècula d'aquest darrer compost i que les fórmules de les molècules poden portar subíndexs, però no superíndexs. Tanmateix, des del punt de vista tipogràfic, encara és més greu confondre una O (majúscula) amb un zero; ja que cal tenir en compte que aquesta mateixa grafia errònia apareix també dins el cos de l'article que és encapçalat amb aquest titular.

En aquest cas, la solució tipogràfica és ben senzilla de trobar si es consulta qualsevol obra especialitzada: «CO₂».

La desconexió de la terminologia i, sobretot, dels conceptes tipogràfics que s'hi amaguen és de vegades tan abassegadora que s'evidencien fàcilment per la pràctica que podem veure en tota mena de textos publicats, els quals acaben semblant més treballs d'escola, que no pas treballs professionals d'impremta (les mostres que podem veure en les figures de 5 a 8 han estat triades a l'atzar d'obres de la nostra biblioteca). Hem d'advertir, però, que la responsabilitat d'aquestes deficiències no s'ha d'atribuir als autors del text, sinó a l'editorial que el publica, que no ha posat els mitjans ni els controls necessaris perquè això no passi.

4. *El Punt* (16 abril 2010), p. 48.

5. *El Punt* (18 abril 2009).

1. Mètode de recerca

Aquest treball podem situar-lo en el marc de la recerca dialectal, concretament en l'estudi de la variació diatòpica de la llengua, és a dir, l'estudi del dialecte segons l'espai. Dels diferents mètodes que s'usen en aquest camp, el nostre estudi hem d'encabir-lo en l'anomenat *mètode geogràfic*, i dins del mètode geogràfic el que es coneix com a *geolingüística* (estudi d'uns aspectes lingüístics, ús de les preposicions *per* i *per a* i ús dels verbs *ser* i *estar*, en determinades poblacions, en aquest cas poblacions de les comarques del Segrià i del Pla d'Urgell, per descriure quina distribució geogràfica hi ha). Bàsicament, el procediment que hem seguit és: ús d'una preenquesta, creació d'una enquesta, selecció de localitats, selecció d'informants, obtenció de les dades i estudi lingüístic a partir de les dades obtingudes.

1.1. PREENQUESTA

A l'hora d'iniciar un estudi d'aquest tipus és interessant saber quina mena de realitat dialectal tenim del tema que volem analitzar, és a dir, quin és l'estat de la qüestió. Una

FIGURA 5. Falta de domini dels recursos tipogràfics i de la disposició dels elements de la pàgina: els títols⁶

Amb relació a la figura 5, hem de dir que els programaris actuals de tractament o processament de textos faciliten enormement la presentació dels nostres documents d'una manera aparentment professional. Sovint, però, les solucions que proposen aquests programaris (que no pertanyen a la nostra cultura tipogràfica, no ho oblidéssim pas) són massa simplificadores o fins i tot inadequades.

En el cas dels títols d'apartat, hom confon de vegades el tipus de lletra de l'enunciat del títol amb el del número que identifica l'apartat, i aquesta confusió ha estat abonada totalment per aquests programaris. Generalment, en tipografia s'accepta que el tipus de lletra dels títols i subtítols d'apartat variï segons el nivell de jerarquia en què es troben. Aquest recurs gràfic, si es combina adequadament, permet als lectors de reconèixer el nivell de l'apartat en què es troben simplement pel tipus de lletra emprat, que sempre hauria d'anar de més vistent a menys vistent (per exemple, negreta rodona → regular cursiva → regular rodona).

6. Josep M. BOLADERAS, *Les preposicions 'per' i 'per a' i els verbs 'ser' i 'estar' en català nord-occidental*, Lleida, Pagès, 2007, p. 147.

Doncs bé, en la figura 5 podem observar un títol de primer nivell compost en regular cursiva i un títol de segon nivell compost en versaleta regular; fins aquí, tot bé. Ara, no podem estar d'acord amb el fet que el número d'apartat es compoingui una vegada en cursiva i l'altra en rodona. Atès que el text general és compost en rodona, la numeració també ho hauria de ser.

I una qüestió afegida: per anar bé, després del punt que separa el número d'apartat del títol corresponent hi hauria d'haver un espai fix més gros que un espai de la barra espiadora del teclat (per exemple, un quadratí⁷).

Com a detalls positius de disposició del text, en canvi, podem destacar d'aquest fragment el fet que s'hagin utilitzat el punt i l'espai com a separadors entre el número i el títol de l'apartat, i també que hi hagi més espai entre paràgraf de text i títol que entre títol i títol, i títol i paràgraf de text. Igualment, és una bona decisió entrar la primera línia de cada paràgraf, la qual cosa permet no haver de deixar cap línia en blanc entre paràgraf i paràgraf, amb l'estalvi d'espai consegüent.

Finalment, voldríem fixar-nos en un detall de bona aplicació dels recursos ortotipogràfics: l'ús de la cursiva en l'expressió «l'anomenat *mètode geogràfic*». Efectivament, quan emprem un verb de dicció (com ara *anomenar*, *dir*, *conèixer* [*per*]), la cosa anomenada o dita s'ha de destacar, tant si és un mot com si és una frase, mitjançant la lletra cursiva —preferentment— o bé les cometes —si volem destacar sobretot que es tracta d'una citació. Més endavant, tornarem a aquesta qüestió.

En la figura 6 podem observar diverses deficiències ortotipogràfiques. En primer lloc, sembla que els editors desconeixen que el títol d'apartat pot anar centrat o bé fer caixa⁹ per l'esquerra (com hem vist en la figura 5), ja que està entrat com

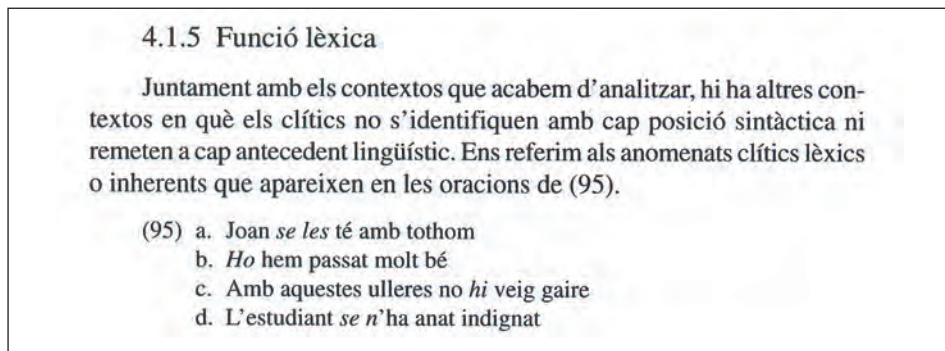

FIGURA 6. Falta de domini dels recursos tipogràfics i de la disposició dels elements de la pàgina: apartats i lletres⁸

7. Un *quadratí* és l'espai que ocupa una ema majúscula del mateix cos que el text.

8. Júlia TODOLÍ, *Els pronoms personals*, València, Universitat de València, 1998, p. 92.

9. L'expressió *fer caixa* es refereix al fet d'alinear-se verticalment per l'esquerra (com és el cas) o per la dreta amb l'element de referència.

si fos un paràgraf més, la qual cosa és absurda i no facilita precisament la lectura del text.

D'altra banda, el sagnat del paràgraf és exagerat: entre un i dos quadratins és més que suficient. Aquesta entrada tan ostensiva que podem veure és deguda, segurament al fet que, determinats programes de tractament de textos tenen establerta una tabulació per defecte cada 1,25 cm, i durant la maquetació del llibre no s'ha corregit aquest «immens» i innecessari espai.

L'autora d'aquest treball ha optat per numerar els exemples i distingir-los dels números d'apartat posant el número d'exemple entre parèntesis. És un bon procediment, però potser seria preferible que els emmarqués amb claudàtors, ja que podria ser que alguna vegada hagi d'aparèixer la referència en l'exemple dins un parèntesi del text, amb la qual cosa es podria produir un contacte de parèntesi amb parèntesi, que no és gaire elegant i fins pot ser confusionari.

El que ja no és admissible és que les lletres que designen les diferents frases de cada exemple s'hagin compost en rodona. És imprescindible que aquestes lletres s'escriuïn en cursiva, per a evitar confusions quan hi fem referència dins el text.

Per acabar-ho d'adobar, si ens fixem en el que diu el text del primer paràgraf, veiem que hi ha un verb de dicció («anomenats») que anuncia una cosa que després no destaca; en aquest cas concret, encara és més necessària la remarca, ja que són dues coses les anomenades: «clítics lèxics» i «[clítics] inherents». La frase s'hauria d'haver compost de la manera següent: «Ens referim als anomenats *clítics lèxics* o *inherents* [...]», o, encara millor, «Ens referim als anomenats *clítics lèxics* o *clítics inherents* [...]».

No hi ha res a dir, en canvi, pel que fa a l'ús de l'espai tot sol com a separador entre el número d'apartat i el títol corresponent, sempre que sigui un blanc fix ostensible (cal reconèixer que aquí és poc generós). Tampoc no és censurable que el títol s'hagi compost amb el mateix tipus que el text general del document; destaca poc, però si és del gust de l'autora, no hi ha res a dir.

El fragment de la figura 7 pertany a la mateixa obra que el de la figura 5; per tant, constatarem només els problemes que són diferents dels que ja hem comentat.

En primer lloc, si l'autor ha decidit de sagnar paràgrafs, aquesta decisió s'ha d'aplicar també als paràgrafs encapçalats per una lletra o un altre element enumerador. Per tant, és incorrecte que aquests paràgrafs precedits d'una lletra enumeradora comencin al marge esquerre, en comptes d'anar entrats com els altres paràgrafs. A més, el parèntesi de tancament que fa de separador (juntament amb l'espai) respecte al text que segueix hauria d'anar en rodona, i no en cursiva. Aquest és un altre defecte de segons quins programes de tractament de textos.

- b) Fixació.
- c) Permanència en un estat; qualitat adquirida (vista com a dependent); permanència en un lloc, en una feina.
- d) Residència.
- e) Estat transitori (reversible) d'un subjecte animat.
Ser
- f) Identitat.
- g) Simple atribució de qualitats (si no hi ha la intenció de c i e).
- h) Simple constatació o comprovació d'una qualitat (fins i tot accidental) d'un inanimat.
- i) Simple constatació de la presència en un lloc.
- Solà assenyala que s'ha de revisar la teoria que atribueix a *estar* el significat que veiem a *d*, i que el significat «permanència en un lloc, en una feina» també es pot expressar amb *ser*, potser amb alguna limitació.
- [99] *Truca més tard: serà / estarà aquí fins a les set de la tarda.*

FIGURA 7. Falta de domini dels recursos tipogràfics i de la disposició dels elements de la pàgina: els paràgrafs¹⁰

En canvi, hem de lloar l'ús de la cursiva per a les lletres que designen els apartats, i també el fet que mantingui la cursiva d'aquesta lletra designadora dins el text (i, especialment, que no hi afegixi el parèntesi separador al darrere, absolutament inútil i inadequat).

Un altre aspecte criticable és no separar amb una mica d'espai vertical els exemples del text seguit i que el número de l'exemple faci caixa per l'esquerra amb el text general. També és bescantable que l'exemple, en doblar ratlla, no continuï just a sota de la te de «Truca». Com a cosa positiva dels exemples, en canvi, podem destacar l'ús dels claudàtors —preferibles als parèntesis, pel que hem dit més amunt.

L'última mostra d'aquest apartat (figura 8) ja no és un text seguit, sinó un element il·lustratiu del text; concretament, una taula de dades.

La primera cosa que crida l'atenció és que, tot i que porta número (cosa imprescindible per a poder-nos-hi referir des de dins el text seguit), no té títol, amb la qual cosa no sabem, d'entrada, de què es tracta, és a dir, quina informació recull. A més, torna a passar que un element encapçalador com és un títol (en aquest cas, de taula) no està centrat ni fa caixa per l'esquerra; sinó que està entrat —incorrectament— com si fos un començament de paràgraf.

10. Josep M. BOLADERAS, 2007, p. 110.

Taula 1

		casat						solter						vidu					
		ser		estar		haver-se o altres		ser		estar		quedar (-se)		ser		estar		quedar (-se)	
		+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-
Llardecans	Llar/ h		Q1 1																
	Llar/ d		1				Q1		Q1					1					
Aitona	Ait/ h1	Q1		Q1		Q1		Q1 en	Q1					Q1 ja					
	Ait/ h2				Q1				Q1					Q1					
	Ait/ h3		Q1						Q1					Q1					
	Altres				1									1					
Alcanó	Alc/ h		1	Q1	Q1 ja				Q1 en					Q1					Q1
	Alc/ d1							Q1						Q1					
	Alc/ d2							Q1						Q1					
Montoliu de Lletida	Mon/ h				Q1		Q1		Q1 1					Q1					Q1
	Mon/ d	Q1 1	Q1 ja 3											Q2	Q2				Q1

FIGURA 8. Falta de domini dels recursos tipogràfics i de la disposició dels elements de la pàgina: les taules¹¹

En segon lloc, en tota taula s'ha de poder distingir sempre la informació coneguda (els encapçalaments de columna, generalment) de la informació nova, és a dir, la que volem oferir als lectors. Doncs bé, per a diferenciar una classe d'informació de l'altra, es fan servir recursos tipogràfics com ara tipus de lletra diferents i un cos més petit que el text del contingut de la taula. A més, l'ús que es fa del gruix del filet per a separar columnes i tancar la taula no sembla gaire adequat.

2. LA TIPOGRAFIA CIENTIFICOTÈCNICA

La traducció d'obres d'especialitat al català o a altres llengües, imprescindible per a l'intercanvi de coneixement en aquest món globalitzat, requereix poder disposar de bones eines multilingües —electròniques i en paper— que facilitin aquesta tasca tan necessària; eines de què encara curtegem. Igualment, cal un bon domini de l'ortotipografia científicotècnica per a reeixir en aquestes traduccions. Malauradament, sembla que encara hi ha editors que no hi donen prou importància.

11. Josep M. BOLADERAS, 2007, p. 211.

b) *Gravedad terrestre*, en la superficie de la Tierra que suponemos esférica $r = R_T$

$$g_0 = G \cdot \frac{M_T}{R_T^2}$$

sustituyendo valores se encuentra un valor aproximado $g_0 = 9,8 \text{ m/s}^2$.

c) Intensidad de la gravedad g en función de la distancia r al centro de la Tierra

$$g = g_0 \cdot \frac{R_T^2}{r^2}$$

• Intensidad de la gravedad en función de la altura h sobre la superficie de la Tierra

$$g_h = g_0 \left(1 - \frac{2h}{R_T} \right)$$

FIGURA 9. Incorreccions tipogràfiques i de disposició de les fórmules en un manual diccionari de física¹²

En la figura 9 podem veure un fragment d'un manual diccionari de física que no és cap model d'ortotipografia científicotècnica ni d'ortotipografia general.

D'antuvi, la paraula *terrestre* sembla que hagi patit un terratrèmol, ja que cada lletra està a una altura diferent respecte de la línia base de les minúscules. Així mateix, la primera rodoneta que encapçala els tipus d'intensitat és incompleta (aquest defecte pot ser degut a la impressió deficient d'aquest full concret o a una mala insolació de les planxes abans d'imprimir).

Si mirem les tres fórmules en paràgraf a part, cada fórmula està entrada d'una manera diferent (de fet, han d'anar sempre centrades) i a una distància vertical també diferent dels paràgrafs precedent i següent.

Finalment, si ens fixem en els símbols emprats, no n'hi ha cap en cursiva, malgrat que, si més no, haurien d'anar en aquest tipus de lletra els símbols de les magnituds (la T no, perquè significa '[de la] Terra') i els de les constants de la física. A més, el símbol de la gravetat en la superfície terrestre, « g_0 », hauria de ser « g_0 » (és a dir, «ge subzero»), per a distingir-lo del símbol de la intensitat de la gravetat que s'ha de calcular, « g ».¹³

Les tres fórmules (deixem de banda les que apareixen dins de text seguit, que també s'haurien de corregir) s'haurien d'haver compost, respectivament, de la manera següent:

12. Eduardo A. ARBONÉS, *Manual-diccionario de física*, Barcelona, Fausí, 1987, p. 94.

13. Fixem-nos que, segons la Unió Internacional de Química Pura i Aplicada, el símbol de la gravetat s'escriu g (amb lletra de pal) i no g .

$$g_0 = G \cdot \frac{M_T}{R_T^2}$$

$$g_h = g_0 \cdot \frac{R_T^2}{r^2}$$

$$g_h = g_0 \left(1 - \frac{2h}{R_T} \right)$$

Un tercer i darrer aspecte important per a la llengua catalana és que no es vagi perdent, de mica en mica, la terminologia i la fraseologia tipogràfiques en la nostra llengua, basada en la rica terminologia de la tipografia tradicional que hem heretat de tants bons tipògrafs com hi ha hagut: no perdem de vista que les dues primeres impremtes que hi va haver als Països Catalans es van instal·lar l'any 1473 a les ciutats de Barcelona i València, les quals foren precedides a l'Estat espanyol només d'una altra, inaugurada un any abans.¹⁴

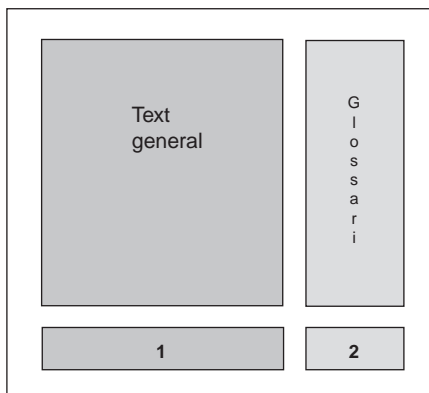
3. LA FIXACIÓ I LA DIFUSIÓ DELS TERMES TIPOGRÀFICS

A la vista de tots aquests despropòsits tipogràfics, fa quatre anys que bressolem un projecte que pugui combinar aquests tres eixos i donar resposta a les necessitats que hem palesat en els mots anteriors: la preservació de la terminologia i la fraseologia pròpies de la tipografia tradicional i de l'actual, la traducció més adequada de cada terme i expressió, i la compleció de la formació dels professionals que tenen com a àmbit de treball la confecció i la publicació de textos escrits. I quina millor manera de difondre la terminologia que dins el seu context?

Tanmateix, volem fer una obra «diferent» (si és que hi pot haver res que no hagi estat inventat ja): la nostra voluntat és també acostar les persones interessades en aquestes arts —les arts gràfiques— als procediments, les tècniques, les eines i els conceptes que s'hi manegen, i tot això ho volem fer amb un llenguatge planer que no estalviarà termes especialitzats —els que siguin imprescindibles per a la bona comprensió del discurs tipogràfic—, però procurarà fer-los comprensibles en l'indret mateix on apareguin per primera vegada en el llibre; de tal manera que els lectors no hauran de recórrer sistemàticament a un diccionari de definicions per a entendre els conceptes que s'hi aniran desgranant suaument, com si volguéssim tan sols desenvolupar un discurs agradable sobre tots els elements i tots els detalls que

14. La primera impremta de l'Estat espanyol s'instal·là a Segòvia el 1472 (vegeu José MARTÍNEZ DE SOUSA, *Diccionario de bibliología i ciencias afines*, 3a ed., Gijón, Trea, p. 502).

cal tenir en compte a l'hora de confegir un llibre, és a dir, la màgia de fer unes pàgines impreses relligades per a l'ús i gaudi de totes les persones, siguin professionals o no, relacionades amb l'edició de textos. En la figura 10 podem veure la disposició dels diferents elements de la pàgina bàsica del manual que hem concebut.

1. Notes al text general 2. Notes al glossari

FIGURA 10. Diagramació aproximada de la pàgina de l'obra projectada

I encara hi ha una altra pretensió dels autors d'aquesta futura obra sobre tipografia: presentar tota aquesta informació amb una il·lustració profusa i diàfana que faci més assequibles els termes que seran el canemàs de tota l'obra, especialment els que poden costar més d'entendre únicament amb una definició o una explicació aproximades.

4. UN HOMENATGE MERESCUT

Finalment, hem de dir que no pretenem fer un diccionari de tipografia, sinó un manual bàsic de les arts gràfiques amb un vocabulari multilingüe final. No cal dir que, amb la nostra obra, volem retre també un petit homenatge a Miquel Joseph i Mayol (figura 11), autor del llibre *Com es fa un llibre. Diccionari de les arts gràfiques*, publicat per primera vegada l'any 1971 i reeditat diversos cops fins al 1991 (figura 12). Es tracta, fins ara, de l'única obra moderna sobre tipografia publicada en català.

Per tant, aquest projecte vol combinar la fixació terminològica, en català i en relació amb les altres llengües de cultura més properes, amb la difusió de la nostra terminologia de les arts gràfiques entre els professionals i els profans. També vo-

FIGURA 11. Miquel Joseph i Mayol¹⁵
(Granollers, 1903 - Ciutat de Panamà, 1983)

FIGURA 12. Coberta de la primera edició
de l'única obra de tipografia en català
publicada durant el segle XX

lem que sigui una eina útil per als traductors i els correctors de textos en general, gràcies a les equivalències que hi haurà —sempre que sigui possible— en sis idiomes: anglès, alemany, espanyol, francès, italià i portuguès.

I tota aquesta informació estarà disposada d'una manera agradable a la vista i a la lectura, en què es combinarà la informació escrita amb la il·lustració, a fi de demostrar també que *l'art de fer un llibre* requereix complir dues premisses: la *llegibilitat* i el *bon gust*.

Això és el que esperem demostrar en unes tres-cents pàgines ben editades. Si hi reeixim, amigues i amics lectors, sereu les primeres i els primers de saber-ho.

15. La fotografia ha estat manllevada del treball de Josep GRAU, «Miquel Joseph i Mayol: vida i obra d'un granollerí singular», a *Ponències: Anuari del Centre d'Estudis de Granollers*, Granollers, Centre d'Estudis de Granollers, 2006 [2007], p. 93. Agraïm a l'Associació Cultural de Granollers que ens hagi permès de reproduir-la aquí.

Eusebi COROMINA i Josep M. MESTRES (cur.)

Aspectes de terminologia, neologia i traducció

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2010, p. 133-151

DOI: 10.2436/15.2503.02.15

Mecanismes d'actualització del lèxic: com poden influir en la implantació de la terminologia en català?

M. AMOR MONTANÉ

Grup IULATERM, Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra

Resum

Aquest treball estudia la implantació de la terminologia en l'àmbit de la informàtica i les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), en escenaris de comunicació especialitzada. El TERMCAT emprava diversos mecanismes d'actualització de la terminologia per a denominar els nous conceptes que apareixen en el món real. Entre la llarga llista de termes normalitzats en l'àmbit de la informàtica i les TIC, s'hi troben tant termes creats a partir dels recursos propis de formació de paraules de la llengua catalana com termes que recorren als mecanismes de manlleu. S'han seleccionat deu termes normalitzats que han estat formats amb recursos propis de la llengua catalana i se n'ha estudiat la implantació pel que fa a dos aspectes: d'una banda, el càlcul del grau d'implantació a partir de la concurrència amb altres formes alternatives i, de l'altra, la comparació del grau d'implantació d'aquests deu termes amb el d'altres termes normalitzats creats a partir de mecanismes de manlleu. Aquesta anàlisi doble hauria de permetre comprovar si el fet que les noves propostes estiguin formades a partir dels recursos propis és un factor que pot influenciar la implantació de la terminologia en català.

PARAULES CLAU: actualització del lèxic, implantació terminològica, informàtica, manlleus, normalització terminològica, tecnologies de la informació i la comunicació, terminologia.

Abstract: *Mechanisms for updating vocabulary: how can they impact the implantation of Catalan terminology?*

This work addresses implantation of terminology in the sphere of IT in specialised communication scenarios. The TERMCAT uses different mechanisms for updating ter-

minology to name the concepts that appear in the real world. The long list of normalised terms in the sphere of IT includes so many terms created from Catalan language's own resources for word-forming and terms that resort to loan mechanisms. Ten normalised terms formed with Catalan language's own resources were selected and their implantation studied with regard to: on the one hand, the calculation of the degree of implantation from concurrence with other alternative forms and, on the other, comparison of the degree of implantation of these ten terms with other normalised terms created from loan mechanisms. This twofold analysis must render it possible to check if the fact that the new proposals have been generated from Catalan language's own resources is a factor that may impact the implantation of Catalan terminology.

KEY WORDS: update of vocabulary, terminology implantation, loans, terminology normalisation, IT, terminology.

1. INTRODUCCIÓ¹

La normalització terminològica en llengua catalana va començar el 1985 amb la creació del centre de terminologia TERMCAT, en el marc de la política lingüística impulsada a Catalunya. El Consell Supervisor, l'òrgan específic del centre que s'encarrega de la tasca normalitzadora, va començar a funcionar el 1986 i des de llavors ha aprovat més de sis mil termes.

Més de vint anys després de l'inici de la seva tasca i amb un gruix important de terminologia difosa, creiem que és el moment de dur a terme estudis sobre la implantació dels termes normalitzats pel Consell Supervisor del TERMCAT en diferents àrees d'especialitat. Ja n'existeixen alguns (Vila *et al.*, 2007), i en aquest treball ens proposem d'estudiar la implantació d'aquests termes en l'àmbit de la informàtica i les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC).

En el marc del francès del Quebec, tant l'inici de la normalització terminològica com els primers estudis sobre la seva implantació, són molt anteriors a la feina realitzada a Catalunya, i per aquest motiu són un referent en ambdós sentits. En aquesta línia, existeixen algunes metodologies d'anàlisi (Martin, 1998; Auger, 1999; Quirion, 2003) que hem pres com a base del nostre treball, i també la premissa sobre l'existència d'un conjunt de variables que influencien la implantació terminològica, tant positivament com negativament (Quirion, 2003, p. 176). Diversos experiments que hem dut a terme en l'àmbit de la informàtica i les TIC han demostrat que la terminologia catalana normalitzada no s'implanta en l'ús de la llengua de manera homogènia, la qual cosa també ens condueix a corroborar aquesta premissa.

En el context de la llengua catalana, creiem que els criteris que té en compte el TERMCAT per a normalitzar la terminologia, així com altres consideracions

1. Aquest treball ha estat realitzat en el marc del projecte de recerca APLE, finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència (FFI2009-12188-C05-01 [subprograma FILO]).

lingüístiques, terminològiques i sociolingüístiques, podrien ser aquestes variables d'implantació de les quals parla Quirion, i que nosaltres anomenem genèricament *factors d'implantació*.

L'objectiu final de la tesi doctoral que estem redactant sota la direcció de M. Teresa Cabré és identificar un conjunt de factors que poden influenciar la implantació de la terminologia catalana normalitzada. En aquest estudi ens centrem a analitzar-ne alguns, relacionats bàsicament amb l'estructura formal de les unitats de l'àmbit de la informàtica i les TIC.

2. HIPÒTESIS

Presentem a continuació les dues hipòtesis sobre les quals es fonamenta el nostre estudi, juntament amb el raonament que ens duu a formular-les.

a) *Primera hipòtesi*. D'acord amb el que estableixen els criteris de normalització del TERMCAT (2006b), els criteris de tria de neònims en situacions de normalització lingüística de Rondeau (1984) i les observacions i recomanacions d'Auger (1999), s'implantarien més i millor en l'ús lingüístic els termes breus, perquè resulten més fàcils d'utilitzar, encara que siguin menys descriptius i, per tant, semànticament menys transparents que les formes més llargues, sovint associades a termes sintagmàtics. Així, és probable que els termes monolèxics presentin graus d'implantació majors que els polilèxics.

b) *Segona hipòtesi*. D'acord amb el que hem pogut observar en estudis previs d'anàlisi de la implantació de les unitats terminològiques en llengua catalana (Montané, 2007; Vila *et al.*, 2007), s'implantarien més i millor en l'ús lingüístic els termes formats per mecanismes de manlleu, ja que sembla que els usuaris els perceben com a més naturals pel fet que acostumen a ser la primera opció denominativa utilitzada. Els termes formats a partir de mecanismes d'actualització del lèxic propis de la llengua catalana no presentarien, per tant, una implantació tan àmplia.

Per avaluar la primera hipòtesi, recorrem als criteris per a prioritzar una denominació en relació amb la seva estructura que trobem en tres obres emmarcades en la normalització terminològica. Per a la segona hipòtesi, recollim algunes tendències observades en estudis d'implantació previs.

Amb referència a la primera hipòtesi, comentem en primer lloc els criteris que aplica el TERMCAT. Quan es decideix elevar un cas a la consideració del Consell Supervisor, s'elabora un dossier en què es raona la necessitat de normalització i en què s'exposen i es prenen en consideració els diversos aspectes que cal tenir en compte a l'hora de formular una proposta terminològica, amb l'objectiu de seleccionar «quina és l'alternativa denominativa més aconsellable des del punt de vista lingüístic i, alhora, més viable des del punt de vista de l'ús» (TERMCAT,

2006b, p. 56). D'acord amb els objectius que perseguim en aquest estudi, presentem a continuació alguns dels aspectes que, segons el TERMCAT, s'han de considerar necessàriament en les argumentacions exposades en els dossiers de normalització:

— Des del punt de vista semàntic, els termes han de ser transparents i precisos (TERMCAT, 2006b, p. 63): «Un dels criteris que té un pes més general en la cerca de denominacions catalanes és el de la transparència semàntica: els termes han de resultar, sempre que sigui possible, deduïbles. [...] Les designacions dels conceptes intenten acostar-se a una ideal precisió semàntica que facilita a l'usuari de la terminologia la identificació exacta dels termes».

Tanmateix, cal tenir en compte que la cerca excessiva de transparència i precisió a vegades pot conduir a la creació de formes descriptives que resulten massa llargues i, per tant, poc viables des del punt de vista de l'ús, la qual cosa és un altre dels aspectes que destaquem entre els criteris de normalització del TERMCAT:

— Des del punt de vista estructural, els termes han de ser breus (TERMCAT, 2006b, p. 74): «Es pot relacionar amb aquest aspecte [eufonia] també la voluntat de brevetat!, perquè és una tendència acusada la preferència per les formes sintètiques».

En la mateixa línia, Rondeau (1984) també exposa un conjunt de criteris per a la creació neològica. En recuperem dos, que són els equivalents dels dos que acabem de presentar:

— Brevetat i simplicitat (Rondeau, 1984, p. 134): «On a observé que les termes de forme syntagmatique font partie du “style” des Lsp. Mais il faut se souvenir que plus un néonyme sera simple, plus il aura de chances d'être accepté et de survivre».

— Motivació (Rondeau, 1984, p. 135): «Voilà une qualité désirable, mais qu'il faut éviter de rechercher à tout prix».

Cal esmentar, en aquest cas, que el mateix autor constata que l'aplicació dels criteris no garanteix necessàriament una acceptació general —és a dir, l'ús— dels neònims.

Finalment, recollim les recomanacions que fa Auger (1999) com a conclusió del seu treball en el marc de la normalització de la terminologia d'espècies marines. Com en els casos anteriors, només exposem la que resulta rellevant per al nostre estudi:

— Simplicitat. Auger (1999, p. 118) observa que «les noms simples officiels s'implantent plus facilement et mieux que les noms complexes officiels, ce qui démontre un nette tendance à la simplification lexicale». La recomanació lligada a aquesta constatació és la següent (p. 121): «Privilegier les noms simples aux noms complexes».

En resum, veiem que les tres obres consultades (i en podríem citar altres amb arguments similars, com ara Quirion, 2004) recullen l'aspecte de la simplicitat o la

brevetat de les denominacions com a element important per a assegurar-ne la implantació en l'ús. Pel que fa al criteri de la motivació i la transparència semàntiques, el trobem en els dos primers casos, en què es presenta com un aspecte a tenir en compte, però dependent de la facilitat d'implantació dels termes entre els usuaris, cosa que, com apunta explícitament el TERMCAT, sol estar condicionada per la brevetat de la denominació.

Els criteris estructurals i semàntics que acabem de presentar tenen a veure amb la formació dels termes, però hi ha un altre aspecte, previ fins i tot, que cal tenir en compte: el mecanisme per mitjà del qual s'han format. La segona hipòtesi d'aquest estudi planteja una preferència entre els usuaris pels termes creats a partir de mecanismes de manlleu, per davant d'altres termes formats amb mecanismes propis de la llengua catalana.

Existeix un ampli repertori de recursos que serveixen per a l'actualització del lèxic català (vegeu 4.3.a); no obstant això, sembla que no tots són igualment productius i tampoc no sembla que tinguin la mateixa acceptació entre els usuaris de la llengua, almenys en l'àmbit d'especialitat que ens ocupa, on trobem termes creats a partir dels recursos propis, però sobretot termes que recorren als mecanismes de manlleu. En alguns estudis d'implantació que s'han dut a terme en l'àmbit dels esports (Vila *et al.*, 2007) i en el de la informàtica i les TIC (Montané, 2007) ja s'ha apuntat aquesta idea. Un dels objectius d'aquest treball, lligat a la nostra segona hipòtesi, és precisament confirmar aquesta preferència pels termes manllevats.

3. CORPUS DE TREBALL

Per al nostre estudi hem constituït un corpus de textos reals procedents del web sobre informàtica i TIC en llengua catalana. Hem assegurat la pertinença dels textos a l'àmbit mitjançant la revisió manual de cadascun dels documents que han acabat conformant el corpus textual, constituït finalment per 5.230.130 paraules repartides en 565 textos, que inclouen tesis, manuals, documents oficials, instruccions d'ús, articles i treballs d'investigació, informes, documents acadèmics, etcètera.

Un cop confeccionat el corpus textual, hi hem cercat les unitats terminològiques que han de ser objecte d'anàlisi, les quals constitueixen el corpus terminològic. Hem pres com a referència la llista de termes normalitzats de l'àmbit de la informàtica i les TIC de la Neoloteca, la base de dades de terminologia normalitzada en línia del TERMCAT.² Hem buscat en el corpus textual tant el terme normalitzat com la resta de variants normalitzades que incorporen les fitxes de la Neoloteca (sinònims,

2. Informació extreta el juliol del 2008 (<http://www.TERMCAT.cat/neoloteca/>).

sinònims complementaris, sigles i abreviacions) i també la forma desestimada,³ si escau. Mitjançant diversos mecanismes d'exploració de corpus manuals i sobretot automàtics, també hem intentat de cercar en els textos les unitats terminològiques que constitueixen variants denominatives alternatives de les formes normalitzades. L'objectiu és recollir, per a cada unitat normalitzada, totes les denominacions possibles que s'utilitzen per a fer-hi referència, siguin normalitzades o no.

Aquest conjunt de denominacions que comparteixen el mateix sentit expressat pel terme normalitzat oficialment pel Consell Supervisor del TERMCAT, l'anomenem *cas normalitzat*. En la pràctica, doncs, és constituït per totes les formes normalitzades (extretes de la Neoloteca), les formes no normalitzades (que hem localitzat en el corpus textual) i les formes desestimades, en cas que n'hi hagi. A continuació representem gràficament el procés de constitució del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS:⁴

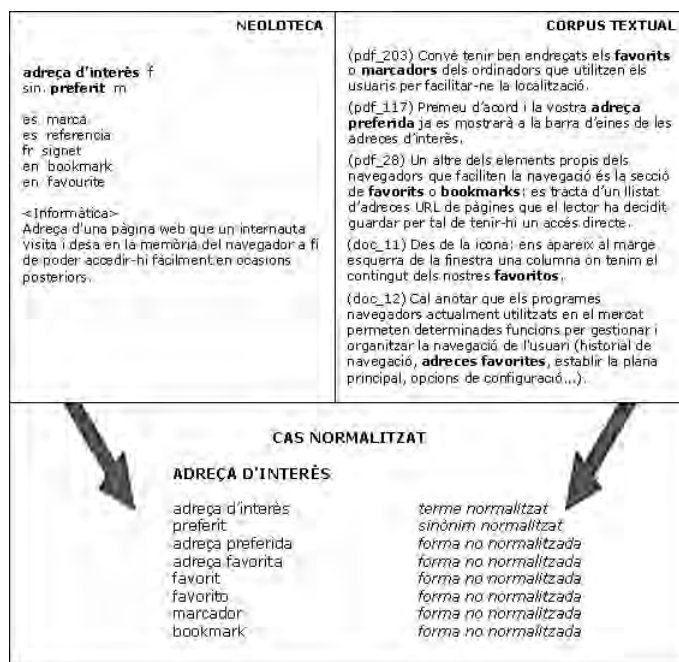

FIGURA 1. Exemple de constitució del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS

3. Una *forma desestimada* és una denominació que ha estat considerada en el procés de normalització, però que el Consell Supervisor del TERMCAT ha acabat descartant explícitament com a forma vàlida per a fer referència a un sentit.

4. Prenem el terme normalitzat que considera principal el Consell Supervisor del TERMCAT com a forma de referència per a identificar cada cas normalitzat. Per aquest motiu, la diferenciem tipogràficament amb lletra versaleta.

4. METODOLOGIA

D'acord amb les hipòtesis plantejades en aquest estudi, hem utilitzat una metodologia d'anàlisi i classificació de les unitats terminològiques basada en dos aspectes que correlacionem: un càlcul de la implantació i una anàlisi lingüística des del punt de vista de l'estructura i la formació de les unitats.⁵ Resumim a continuació com es desenvolupen aquests dos plans.

4.1. Càlcul de la implantació

a) Obtenció de la freqüència absoluta en el corpus textual

Hem calculat la freqüència absoluta de totes les unitats, tant de les normalitzades com de les no normalitzades. Per a fer-ho, hem utilitzat l'eina ESTEN,⁶ que ens permet de realitzar de manera automàtica un recompte de totes les ocurrences de cada unitat en el corpus i consultar-ne els contextos d'aparició. En la taula 1, presentem un exemple de la freqüència absoluta dels termes que constitueixen el cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS:

TAULA 1. Freqüències absolutes del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS

<i>Tipus de terme</i>	<i>Terme</i>	<i>Freqüència absoluta</i>
Terme normalitzat	<i>adreça d'interès</i>	154
Sinònim normalitzat	<i>preferit</i>	110
Forma no normalitzada	<i>adreça preferida</i>	3
Forma no normalitzada	<i>adreça favorita</i>	1
Forma no normalitzada	<i>favorit</i>	65
Forma no normalitzada	<i>favorito</i>	50
Forma no normalitzada	<i>marcador</i>	409
Forma no normalitzada	<i>bookmark</i>	24

5. Aquests dos aspectes només són una part de la metodologia més àmplia que hem establert per a l'anàlisi de la implantació de la terminologia catalana normalitzada. Consulteu Montané i Cabré (2010) per obtenir-ne una descripció més detallada.

6. ESTEN (<http://esten.iula.upf.edu>) és una eina de seguiment de la terminologia normalitzada desenvolupada pel grup de recerca IULATERM, de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada (IULA), en col·laboració amb el TERMCAT, que ha estat finançada per la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.

b) Càlcul del coeficient d'implantació

Un cop recollida la freqüència absoluta d'aparició dels termes normalitzats i dels concurrents en el corpus, cal cercar una mesura que permeti estandarditzar els resultats, de manera que siguin comparables. Per a fer-ho, hem utilitzat el coeficient d'implantació de Quirion (2003, p. 122) i l'hem adaptat al nostre estudi. És un índex que estableix, per a cada cas, una relació entre el nombre d'ocurrències d'un terme del cas i el nombre total d'ocurrències de tots els termes del cas. Esquemàticament (figura 2), el coeficient d'implantació es calcula de la manera següent:

$$\frac{\text{nombre d'ocurrències d'un terme X del cas Y}}{\text{nombre d'ocurrències de tots els termes del cas Y}} = \text{coeficient d'implantació del terme X}$$

FIGURA 2. Càlcul del coeficient d'implantació

D'acord amb aquest índex, un terme que s'usa sistemàticament per a fer referència a un cas té un coeficient d'implantació 1, és a dir, sempre que s'hi fa referència, s'utilitza aquest terme. En l'altre extrem, un terme amb coeficient 0 implica que no s'utilitza mai per a referir-se al cas en qüestió. Vegem a continuació (figura 3 i taula 2) un exemple del càlcul d'implantació de les unitats del cas ADREÇA D'INTERÈS:

$$\frac{110 \text{ ocurrències de } \textit{preferit} \text{ del cas ADREÇA D'INTERÈS}}{816 \text{ ocurrències del cas ADREÇA D'INTERÈS}} = 0,14 \text{ CI de } \textit{preferit}$$

FIGURA 3. Càlcul del coeficient d'implantació del terme *preferit*

TAULA 2. Coeficients d'implantació del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS

Tipus de terme	Terme	Freqüència absoluta	Coefficient d'implantació
Terme normalitzat	<i>adreça d'interès</i>	154	0,19
Sinònim normalitzat	<i>preferit</i>	110	0,14
Forma no normalitzada	<i>adreça preferida</i>	3	0
Forma no normalitzada	<i>adreça favorita</i>	1	0
Forma no normalitzada	<i>favorit</i>	65	0,08
Forma no normalitzada	<i>favorito</i>	50	0,06
Forma no normalitzada	<i>marcador</i>	409	0,5
Forma no normalitzada	<i>bookmark</i>	24	0,03

Com que el coeficient d'implantació és un valor que varia entre 0 i 1, en aquest estudi, per a establir uns barems d'implantació, hem de considerar que tenen un grau d'implantació alt els termes que se situen entre el 0,75 i l'1, i un grau baix els que tenen un coeficient entre el 0 i el 0,25. Els valors intermedis obtenen un grau d'implantació mitjà. En la figura 4, resumim gràficament aquesta classificació:

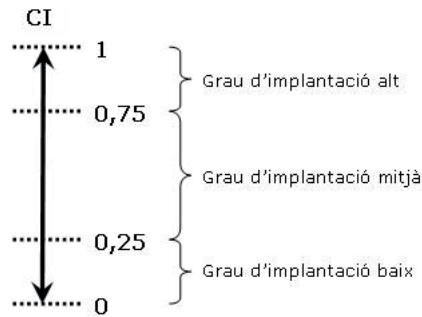

FIGURA 4. Graus d'implantació d'acord amb el coeficient d'implantació (CI)

4.3. Anàlisi lingüística

a) Estructura

En primer lloc, assenyalem de quin tipus d'unitat lèxica es tracta pel que fa a l'estructura: monolèxica o polilèxica. Fem servir aquestes dues denominacions d'acord amb Cabré i Estopà (2005, p. 69-70):⁷

Unitat monolèxica: unitat lèxica formada per una sola unitat lèxica. Les unitats monolèxiques poden ser simples o construïdes, formades per un únic lexema o per diversos lexemes. [...]

Unitat sintagmàtica o unitat polilèxica: unitat complexa d'estructura sintàctica, que en funció del grau de lexicalització, pot correspondre a una unitat lèxica o a una unitat fraseològica.

Com a exemple, presentem l'estructura de les unitats del cas ADREÇA D'INTERES (taula 3):

7. La traducció catalana és nostra.

TAULA 3. Estructures del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS

<i>Tipus de terme</i>	<i>Terme</i>	<i>Estructura</i>
Terme normalitzat	<i>adreça d'interès</i>	polilèxica
Sinònim normalitzat	<i>preferit</i>	monolèxica
Forma no normalitzada	<i>adreça preferida</i>	polilèxica
Forma no normalitzada	<i>adreça favorita</i>	polilèxica
Forma no normalitzada	<i>favorit</i>	monolèxica
Forma no normalitzada	<i>favorito</i>	monolèxica
Forma no normalitzada	<i>marcador</i>	monolèxica
Forma no normalitzada	<i>bookmark</i>	monolèxica

b) *Mecanisme de formació*

A continuació assenyalarem el mecanisme d'actualització del lèxic que s'ha utilitzat per a crear cada unitat terminològica que forma part d'un cas normalitzat. Ens basem en la classificació següent, adaptada a partir de les propostes de l'Observatori de Neologia (2004b) i del projecte TEXTERM III (2010) per als mecanismes propis i de Loubier (2003) per als mecanismes de manlleu:

- terme simple
- mecanismes de derivació
- mecanismes de composició
- mecanismes de reducció
- mecanismes funcionals
- mecanismes de sintagmació
- mecanismes de resemantització
- mecanismes de manlleu.

El terme simple no és una unitat construïda, sinó que és constituïda per un únic morfema lèxic autònom.

Els mecanismes de derivació consisteixen en l'adjunció d'un o diversos afixos a una base lèxica per a formar un terme nou. N'hi ha tres casos específics: prefixació, sufixació i parasíntesi.

Els mecanismes de composició consisteixen en la combinació de dos lexemes o més, que formen un terme nou per mitjà d'un procés morfològic. Podem distingir-hi tres casos: composició patrimonial, composició culta i composició híbrida.

Els mecanismes de reducció consisteixen en l'escurçament d'una unitat en al-

guna de les seves parts. Comprèn tres mecanismes diferents: siglació, acronímia i escurçament.

Els mecanismes funcionals inclouen dos processos de formació: el que es basa en el canvi de categoria d'un mot existent (conversió sintàctica) i el que consisteix en la fixació d'una de les formes flexives d'un lexema com un mot nou (lexicalització).

Els mecanismes de sintagmació consisteixen en la fixació d'una estructura sintàctica, que es lexicalitza. Distingim la sintagmació pròpiament dita de la sintagmació híbrida, que fa referència a la lexicalització d'una estructura algun element de la qual és un manlleu.

Els mecanismes de resemantització inclouen els processos de formació de paraules basats en la modificació del sentit d'una unitat ja existent, que dona com a resultat una nova unitat amb la mateixa forma, però amb sentit diferent. Les fonts que de manera habitual serveixen de punt de partida per a l'aplicació d'aquest mecanisme són el lèxic general i els termes que ja s'usen en àrees especialitzades. En aquest sentit, es poden produir diferents processos:

- ús d'un terme en diverses àrees temàtiques,
- banalització d'un terme o
- terminologització d'una paraula del lèxic general.

També considerem que han estat formades per resemantització les paraules construïdes a partir de noms propis que passen a noms comuns, ja que, en perdre les característiques de nom propi, se'ls modifica el significat.

Cal especificar que en els casos en què es produeix una resemantització per influència d'una llengua estrangera, considerem que les unitats resultants són calcs lingüístics, i no unitats construïdes per resemantització, com veurem més endavant.⁸

Per a establir una tipologia dels mecanismes d'actualització del lèxic que manllevin formes d'altres llengües i les incorporin a la pròpia, hem pres com a referència l'estudi de Loubier (2003) sobre el tractament dels manlleus en situacions de planificació lingüística, realitzat en el context del francès del Quebec. Loubier estableix una tipologia de manlleus exhaustiva que utilitza com a eina de classificació i d'anàlisi, amb la mirada posada en el marc de la normalització i la implantació (Loubier, 2003, p. 22):

On observe, en effet, que certaines catégories d'emprunts s'intègrent plus facilement à la langue française que d'autres. Aussi faut-il pouvoir les reconnaître avant d'être en mesure d'évaluer la capacité d'intégration des emprunts et, en définitive, leur acceptabilité.

8. Hem d'aclarir que, seguint Loubier (2003), hem classificat els calcs lingüístics entre els mecanismes de manlleu, contràriament al que estableixen les metodologies de l'Observatori de Neologia (2004b) i de TEXTERM III (2010).

Hem pres de Loubier (2003) la distinció bàsica entre manlleu morfosemàntic i manlleu semàntic, que respon a la voluntat de diferenciar entre el manlleu de forma i sentit i el manlleu de sentit exclusivament.

Els manlleus morfosemàntics són els manlleus que prenen una unitat d'una altra llengua íntegrament, és a dir, la forma i el sentit. Distingim el manlleu morfosemàntic integral sense adaptació del manlleu morfosemàntic integral amb adaptació, que presenta una adaptació ortogràfica o fonològica d'acord amb les regles de la llengua manlleadora.

Els manlleus semàntics són unitats que només prenen el sentit d'una unitat lèxica d'una altra llengua. Aquest tipus de manlleus se solen anomenar calcs lingüístics, denominació que evidencia el procés de traducció que acostuma a comportar el fet de manllevar només el sentit d'una unitat lèxica estrangera. Així doncs, i sempre seguint Loubier (2003, p. 27), els manlleus semàntics (que, en endavant, anomenarem *calcs lingüístics*) són el resultat d'una transferència de sentit d'una unitat d'una altra llengua, la forma de la qual se substitueix per una forma ja existent o una forma nova en la llengua manlleadora.

Les unitats que formen part del cas ADREÇA D'INTERÈS, per exemple, han estat creades a partir dels mecanismes d'actualització del lèxic següents (taula 4):

TAULA 4. *Mecanismes d'actualització del lèxic del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS*

<i>Tipus de terme</i>	<i>Terme</i>	<i>Mecanisme de formació</i>
Terme normalitzat	<i>adreça d'interès</i>	sintagmació
Sinònim normalitzat	<i>preferit</i>	calc lingüístic
Forma no normalitzada	<i>adreça preferida</i>	calc lingüístic
Forma no normalitzada	<i>adreça favorita</i>	calc lingüístic
Forma no normalitzada	<i>favorit</i>	calc lingüístic
Forma no normalitzada	<i>favorito</i>	manlleu morfosemàntic integral sense adaptació
Forma no normalitzada	<i>marcador</i>	calc lingüístic
Forma no normalitzada	<i>bookmark</i>	manlleu morfosemàntic integral sense adaptació

5. ANÀLISI DELS RESULTATS

Un cop descrita la metodologia i un cop classificades les unitats, entre tots els casos normalitzats que hem documentat en el corpus textual, n'hem escollit deu, el terme normalitzat dels quals és creat amb mecanismes d'actualització del lèxic propis de la llengua catalana, i uns altres divuit, el terme normalitzat dels quals és format a partir de mecanismes de manlleu.

En aquest estudi ens centrarem a observar des del punt de vista qualitatiu el comportament quant a la implantació exclusivament dels termes normalitzats i deixarem de banda, de moment, l'estudi de la resta de formes concurrents. Això no obstant, hem de recordar que aquestes unitats també són importants, perquè és a partir de la concurrència amb altres denominacions que sovint es defineixen les possibilitats d'implantació d'una unitat donada, en el nostre cas, del terme normalitzat, com veurem més endavant.

Els termes normalitzats creats a partir de mecanismes propis de la llengua catalana presenten les característiques següents (taula 5), d'acord amb els dos plans d'anàlisi descrits.⁹

TAULA 5. *Característiques dels termes normalitzats creats per mecanismes propis*

<i>Terme normalitzat</i>	<i>Freqüència absoluta</i>	<i>Coefficient d'implantació</i>	<i>Mecanisme de formació</i>	<i>Estructura</i>
<i>administrador -a de webs</i>	1	0,03	sintagmació híbrida	polilèxica
<i>adreça d'interès</i>	154	0,19	sintagmació	polilèxica
<i>integració automàtica</i>	0	0	sintagmació	polilèxica
<i>maquinari</i>	771	0,78	sufixació	monolèxica
<i>organitzador personal</i>	11	0,05	sintagmació	polilèxica
<i>programa d'aprenentatge</i>	9	0,07	sintagmació	polilèxica
<i>programa de control</i>	20	0,16	sintagmació	polilèxica
<i>programari</i>	8.201	0,76	sufixació	monolèxica
<i>programari de prova</i>	11	0,17	sintagmació	polilèxica
<i>servidor intermediari</i>	113	0,39	sintagmació	polilèxica

9. Senyalem amb lletra negreta les unitats que obtenen graus d'implantació alts, segons la classificació dels coeficients d'implantació establerta.

A continuació presentem les característiques dels termes normalitzats creats a partir de mecanismes de manlleu (taula 6).

TAULA 6. *Característiques dels termes normalitzats creats per mecanismes de manlleu*

<i>Terme normalitzat</i>	<i>Freqüència absoluta</i>	<i>Coefficient d'implantació</i>	<i>Mecanisme de formació</i>	<i>Estructura</i>
<i>byte</i>	717	0,99	manlleu no adaptat	monolèxica
<i>doble clic</i>	253	0,95	manlleu adaptat	polilèxica
<i>hipertext</i>	226	0,83	manlleu adaptat	monolèxica
<i>internauta</i>	180	0,9	manlleu adaptat	monolèxica
<i>píxel</i>	87	0,77	manlleu adaptat	monolèxica
<i>bàner</i>	1	0,02	manlleu adaptat	monolèxica
<i>còdec</i>	28	0,67	manlleu adaptat	monolèxica
<i>CD-ROM</i>	275	0,98	manlleu no adaptat	monolèxica
<i>amfitrió</i>	2	0,01	calc lingüístic	monolèxica
<i>bucle</i>	101	0,85	calc lingüístic	monolèxica
<i>cuc</i>	36	0,8	calc lingüístic	monolèxica
<i>bústia electrònica</i>	16	0,17	calc lingüístic	polilèxica
<i>al·lotjament</i>	91	0,77	calc lingüístic	monolèxica
<i>cavall de Troia</i>	9	0,21	calc lingüístic	polilèxica
<i>consulta</i>	867	0,94	calc lingüístic	monolèxica
<i>adreça electrònica</i>	158	0,2	calc lingüístic	polilèxica
<i>agent</i>	206	0,67	calc lingüístic	monolèxica
<i>aranya</i>	44	0,86	calc lingüístic	monolèxica

Si ens fixem en la taula 5, podem fer a primera vista dues observacions: en primer lloc, veiem que només dos termes normalitzats creats a partir de mecanismes propis presenten graus d'implantació alts, la major part els tenen baixos i només un presenta un grau mitjà; en segon lloc, observem que els dos termes que podem considerar òptimament implantats han estat creats per sufixació i, per tant, són monolèxics, mentre que la resta són sintagmes lexicalitzats.

En la taula 6 observem la situació inversa: la major part dels termes normalitzats s'implanten satisfactòriament en la llengua i la resta presenten o bé graus baixos o bé graus mitjans. Cal ressaltar el fet que més de la meitat dels termes amb graus d'implantació baixos són unitats sintagmàtiques, mentre que tots els termes (menys un) que s'implanten en l'ús són monolèxics. Així doncs, en vista dels resultats, d'entrada sembla que podem afirmar que:

- a) els termes creats a partir de mecanismes de manlleu s'implanten amb més facilitat que els creats a partir de mecanismes propis de la llengua catalana;
- b) els termes monolèxics s'implanten amb més facilitat que els polilèxics.

Sembla que la segona observació és un aspecte que s'imposa sobre la primera, ja que veiem que s'implanten els termes monolèxics formats per mecanismes propis (com ara *maquinari* i *programari*, formats per sufixació) i no s'implanten els termes polilèxics formats per mecanismes de manlleu (per exemple els calcs lingüístics *bústia electrònica* i *adreça electrònica*).

Així doncs, es confirmaria la primera hipòtesi que plantejàvem, lligada als criteris de normalització del TERMCAT (2006b), els criteris de tria de neònims en situacions de normalització lingüística de Rondeau (1984) i les observacions i recomanacions d'Auger (1999).

Pel que fa a la segona hipòtesi, segons la qual els termes formats per mecanismes de manlleu tindrien més possibilitats d'implantació que els creats a partir de mecanismes d'actualització del lèxic propis de la llengua catalana, no la podem confirmar completament, ja que, com veiem, sembla que l'estructura de les unitats és la que en determina la implantació: el calc lingüístic polilèxic *cavall de Troia*, per exemple, no s'implanta, mentre que sí que ho fa la unitat sufixada monolèxica *maquinari*.

Tanmateix, caldria fer més estudis en aquesta línia, perquè també observem que el coeficient d'implantació dels termes manlevats o calcats és, en general, més alt que el dels termes formats per mecanismes propis, de manera que sembla que existeix una tendència que confirmaria la nostra segona hipòtesi.

Complementàriament a aquestes qüestions estructurals, cal tenir en compte un altre fet que creiem que també dóna una explicació del major o menor grau d'implantació dels termes normalitzats. Sovint cal buscar els motius en els concurrents, les alternatives denominatives que presenten aquestes unitats en context. És usual comprovar que la forma amb un grau més elevat d'implantació d'un cas, en el qual el terme normalitzat obté un grau baix, presenta les característiques de brevetat que manquen al terme normalitzat, o bé que l'alternativa és formada per mecanismes de manlleu.

Per exemple, en el cas CAVALL DE TROIA la denominació que s'implanta millor és *troià* (CI 0,72), que també és un calc de l'anglès *Trojan*, però estructuralment més breu que el terme normalitzat *cavall de Troia*. En el cas AMFITRIÓ, el terme nor-

malitzat, malgrat que és un calc lingüístic sintètic, presumptament motivat semànticament (de fet, es calca la metàfora de l'anglès), no s'implanta i, en canvi, s'utilitza el manlleu sense adaptar *host* (CI 0,99), que és opac. Un altre exemple, el trobem a *SERVIDOR INTERMEDIARI*, on el terme normalitzat no s'implanta, malgrat que és més transparent que el manlleu sense adaptar *proxy*, el qual, en contrapartida, és breu i conserva la grafia original anglesa, encara que semànticament no és una unitat reconeixible des de la llengua catalana. I, encara, en el cas *PROGRAMA DE CONTROL* el manlleu sense adaptar monolèxic *driver* (CI 0,84) és la denominació que s'implanta, en detriment del terme normalitzat, format per sintagmació, *programa de control*.

Al cap i a la fi, tots aquests exemples reforcen un cop més les nostres hipòtesis pel que fa a la preferència tant dels termes breus com dels termes formats per mecanismes de manlleu. I, a més, apunten cap a la idea que les possibilitats d'implantació d'un terme es defineixen a partir dels concurrents que presenta en context, la qual cosa constitueix una hipòtesi que caldrà investigar en treballs futurs.

També és cert que en tots els casos caldria observar altres aspectes del terme o del cas que acabessin d'explicar aquest fenomen, com ara el fet que la denominació en qüestió fos la més utilitzada prèviament a la normalització, la qual cosa constitueix també un dels criteris establerts pel TERMCAT (TERMCAT, 2006b, p. 71): «Arrelament d'una forma entre els usuaris» i una de les recomanacions d'Auger (1999, p. 121): «Entre deux termes équivalents, toujours préférer le terme qui est déjà connu des usagers». Creiem que aquest podria ser el cas de *BÀNER*, ja que veiem que la unitat que presenta un grau més alt d'implantació és el manlleu sense adaptar *banner* (CI 0,73), per damunt de la forma adaptada *bàner*, de característiques estructurals i de formació similars, però caldria confirmar-ho amb un estudi de caràcter diacrònic.

A partir d'aquí es planteja la necessitat evident d'estudiar simultàniament tots els aspectes del terme, ja que la implantació no depèn únicament d'un factor, sinó que acostumen a ser diversos els que hi intervenen, de la mateixa manera que a l'hora de normalitzar una denominació cal tenir en compte tots els criteris, però cal prioritzar-ne uns quants, perquè sovint entren recíprocament en contradicció (TERMCAT, 2006a, p. 46):

L'aplicació pràctica de tots aquests criteris no és mai automàtica. Cada cas analitzat presenta especificitats, i per això la tasca principal del Consell Supervisor és, precisament, valorar quins d'aquests criteris han de tenir més pes en cadascun dels casos, i assegurar l'adequació general de les propostes aprovades en una perspectiva de servei a un procés general de recuperació de l'ús de la llengua en tots els àmbits.

6. CONCLUSIONS

En aquest estudi, que pretén encetar una de les vies d'exploració de la implantació terminològica, hem intentat confirmar una sèrie de tendències d'implantació, exposades en les hipòtesis, a partir de l'anàlisi d'un conjunt d'unitats de l'àmbit de la informàtica i les TIC que han estat objecte de normalització per part del Consell Supervisor del TERMCAT.

D'acord amb els criteris i les observacions que hem documentat en diverses obres que tracten d'aspectes de la normalització i la implantació (Auger, 1999; Rondeau, 1984; TERMCAT, 2006a i 2006b; Vila *et al.*, 2007), hem plantejat dues hipòtesis a l'entorn de les quals hem estructurat el treball. Les recuperem ara per resumir les conclusions que n'hem pogut extreure.

La primera hipòtesi feia referència a les possibilitats més altes d'implantació dels termes que compleixen els criteris de brevetat i sintetisme (encara que sigui en detriment de la transparència i la motivació semàntiques), que estructuralment corresponen als termes monolèxics. D'acord amb els resultats obtinguts, hem verificat aquesta hipòtesi, ja que hem observat que els termes amb graus d'implantació alts són sempre monolèxics.

La segona hipòtesi especificava que els termes creats a partir de mecanismes de manlleu s'implantarien en la llengua amb més facilitat que els formats a partir de mecanismes propis. Per a confirmar aquesta hipòtesi, caldrà realitzar més estudis específics, ja que amb les dades recollides hem observat que, encara que efectivament els manlleus i els calcs de manera majoritària s'implanten satisfactòriament, contràriament al que passa amb la major part dels termes creats amb recursos propis, trobem termes amb coeficients d'implantació baixos, tant si són creats per mecanismes propis com per mecanismes de manlleu. Una gran part de les unitats en aquesta situació són formades per sintagmació i, per tant, pensem que en aquests casos pot haver prevalgut el criteri de la brevetat més que el del mecanisme de formació.

Per acabar, complementàriament també hem observat alguns fenòmens que poden ser un punt de partida per a estudis posteriors sobre altres factors d'implantació. Per exemple, sembla que tenim força indicis que reforcen la idea que la implantació d'un terme depèn de les altres denominacions normalitzades i no normalitzades que hi concorren, i que, per tant, potencialment es poden utilitzar en lloc seu. Sovint, un terme que *a priori* sembla que té possibilitats per a implantar-se fracassa perquè una alternativa denominativa triomfa.

Finalment, cal tenir en compte que aquestes conclusions s'han extret a partir de l'anàlisi d'un conjunt de casos que no és representatiu, però sí orientatiu, de l'àmbit de la informàtica i les TIC, un àmbit amb unes característiques sociolingüístiques generals que tenen també influència en la terminologia. Altres treballs

futurs més amplis, que incorporin dades quantitatives, són necessaris per a confirmar les hipòtesis que hem plantejat en aquest estudi i també per a continuar analitzant altres fenòmens que sembla que podrien constituir factors d'implantació de la llengua catalana.

7. BIBLIOGRAFIA

- AUGER, Pierre (1999). *L'implantation des officialismes halieutiques au Québec: Essai de terminométrie*. Quebec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 37).
- CABRÉ, M. Teresa (1992). *La terminologia: La teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona: Empúries.
- (1994). *A l'entorn de la paraula*. Vol. 2: *Lexicologia catalana*. València: Universitat de València.
- CABRÉ, M. Teresa; ESTOPÀ, Rosa (2005). «Unidades de conocimiento especializado: caracterización y tipología». A: CABRÉ, Teresa; BACH, Carme (cur.). *Coneixement, llenguatge i discurs especialitzat*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada, p. 69-93.
- INSTITUT UNIVERSITARI DE LINGÜÍSTICA APLICADA, IULATERM. *TEXTERM 3. Fundamentos, estrategias y herramientas para el procesamiento, extracción y representación de información especializada*; memòria del projecte de recerca. Investigadora principal: M. Teresa Cabré. Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada, 2010.
- LOUBIER, Christiane (2003). *Les emprunts: Traitement en situation d'aménagement linguistique*. Quebec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 41).
- MARTIN, André (1998). *Les mots et leurs doubles: Étude d'implantation de la terminologie officialisée dans le domaine de l'éducation au Québec*. Quebec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 36).
- MONTANÉ, M. Amor (2007). «La implantació de la terminologia normalitzada en llengua catalana: Primera aproximació». Projecte de tesi. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- (2009). «Terminology implantation in Catalan: in search of factors that may affect it». *Language Policy and Language Learning: New Paradigms and New Challenges*. Limerick: Universitat de Limerick, 18-20 de juny de 2009.
- MONTANÉ, M. Amor; CABRÉ, M. Teresa (2010). «Factores de implantación en la terminología normalizada en lengua catalana: una aproximación metodológica». A: BUENO, Jorge L. [et al.] (ed.). *Análizar datos > Describir variación: XXVIII Congreso Internacional de la Asociación Española de Lingüística Aplicada (AESLA) = Analysing data > Describing variation: 28th International Conference of the Spanish Society for Applied Linguistics (AESLA)*. Vigo: Universidad de Vigo, p. 568-582.
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2004a). *Llengua catalana i neologia*. Barcelona: Meteora.
- (2004b). *Metodologia del treball en neologia: Criteris, materials i processos*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada. (Sèrie Monografies; 8).

- QUIRION, Jean (2003). *La mesure de l'implantation terminologique: Proposition d'un protocole: Étude terminométrique du domaine des transports au Québec*. Quebec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 40).
- (2004). «État de la question sur la nature des facteurs d'implantation terminologique». A: *Colloque international sur la traduction: Traduction et Francophonie. Traduire en Francophonie*. Paris: Maison du dictionnaire, p. 193-200.
- RONDEAU, Guy (1984). *Introduction à la terminologie*. 2a ed. Quebec: Gaëtan Morin.
- TERMCAT (2006a). *La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2004*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2006b). *Recerca terminològica: El dossier de normalització*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT. (En Primer Terme. Criteris i Mètodes; 2).
- VILA, Francesc Xavier; NOGUÉ, Marina; VILA, Ignasi (2007). *Estudis d'implantació terminològica: Una aproximació en l'àmbit dels esports*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT.

CRÒNICA DEL CURS 2009-2010

**VIII Jornada de la SCATERM:
«Terminologia, neologia i traducció»**

Mesa inaugural de la VIII Jornada de la SCATERM.
D'esquerra a dreta, Jaume Martí, president de la SCATERM; Assumpta Fargas, rectora de la Universitat de Vic; Francesc Vallverdú, delegat del president de l'Institut d'Estudis Catalans per a les societats filials, i M. Carme Sanmartí, degana de la Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació de la Universitat de Vic

Vista dels assistents a la VIII Jornada de la SCATERM, tinguda el dia 13 de maig de 2010 a la Sala Segimon Serrallonga, de la masia Torre dels Frares de la Universitat de Vic

Presentació de la VIII Jornada

Eusebi Coromina

Comitè organitzador

És prou sabut que la neologia és un dels recursos més antics utilitzats per les llengües vives per a assegurar la continuïtat. Tots els idiomes disposen de mecanismes de creació de noves unitats lèxiques, a fi que els parlants puguin denominar noves realitats o per a denominar de manera diferent realitats ja existents, tant en la llengua general com en els àmbits d'especialitat. En la mesura que es produeixen canvis socials, la llengua s'hi adapta i genera noves unitats.

En els àmbits d'especialitat, el procés de desenvolupament i difusió de la ciència, de la tècnica i d'activitats professionals diverses ha comportat l'aparició de nombrosos conceptes nous que cal denominar; alhora, aquest procés té lloc cada vegada més en un context de plurilingüisme comunicatiu. Els mitjans de comunicació (premsa, ràdio, televisió, Internet) i, en general, els sistemes de transmissió del coneixement solen ser també l'origen i el vehicle de nombrosos neologismes, en el camp de l'economia, la política, l'esport, el transport, l'art, la literatura, el cinema, l'edició, la comunicació digital, etcètera.

La VIII Jornada de la SCATERM, amb el títol de «Terminologia, neologia i traducció», vol contribuir a la normalització i la consolidació de la capacitat creativa de neologismes terminològics, amb aplicacions a la terminografia (elaboració de repertoris de termes per a la denominació de conceptes nous d'una especialitat), a la planificació lingüística (establiment de criteris per a l'anàlisi i la creació d'unitats neològiques) i a la traducció (establiment d'equivalències neològiques entre diverses llengües).

La Jornada vol ser, alhora, un reflex dels mecanismes predominants en la formació de noves unitats de la llengua catalana —i del grau de dependència que manté respecte de llengües socialment i políticament fortes i consolidades—, com ara manlleus, calcs, sufixació o prefixació, composició, lexicalització, sintagmació, acronímia i canvis semàntics.

En definitiva, amb el tema de la Jornada d'enguany, la SCARTEM i la Universitat de Vic coincideixen a voler consolidar la capacitat creativa de noves unitats lèxiques amb vista a la normalització i a la continuïtat del català en els àmbits d'especialitat, fet que és indissociable de l'enfortiment de l'ús social de la llengua.

Organització de la VIII Jornada

Organització

Societat Catalana de Terminologia (SCATERM)

Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació de la Universitat de Vic

Amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis Catalans,

el grup de recerca Estudis de Gènere: Traducció, Literatura, Història i Comunicació (UVic),

el grup de recerca Educació, Llenguatge i Literatura (UVic)

i els Serveis Lingüístics de la Universitat de Vic

Coordinació

Eusebi Coromina Pou

Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació de la Universitat de Vic

Josep M. Mestres i Serra

Societat Catalana de Terminologia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans

Comitè organitzador

Núria Camps Casals

Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació (UVic)

Eusebi Coromina Pou

Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació (UVic)

Josep M. Mestres i Serra

SCATERM i Institut d'Estudis Catalans

Lluc Potrony i Julià

SCATERM i Universitat Autònoma de Barcelona

Comitè científic

Rosa Colomer Artigas

Directora del TERMCAT, Centre de Terminologia

Lluïsa Cotoner Cerdó

Professora de literatura i traducció de la Universitat de Vic

Pilar Godayol Nogué

Professora de traducció de la Universitat de Vic

Jaume Martí i Llobet

President de la Societat Catalana de Terminologia

Participants de la VIII Jornada

Mireia Calvet Creizet
Universitat de Barcelona

Elisabeth Casademont i Caixàs
TERMCAT, Centre de Terminologia
Barcelona

Carles Castellanos i Llorenç
Universitat Autònoma de Barcelona

Eusebi Coromina Pou
Universitat de Vic

Rosa Estopà Bagot
Universitat Pompeu Fabra
Barcelona

Societat Catalana de Terminologia
Barcelona

Assumpta Fargas Riera
Universitat de Vic

Pilar Godayol Nogué
Universitat de Vic

Jaume Martí i Llobet
Societat Catalana de Terminologia
Barcelona

Josep M. Mestres i Serra

Societat Catalana de Terminologia
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

M. Amor Montané March

Grup IULATERM
Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Barcelona

Marta Sabater Berenguer

TERMCAT, Centre de Terminologia
Barcelona

M. Carme Sanmartí Roset

Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació (UVic)

Francesc Vallverdú Canes

Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Programa de la VIII Jornada

VIII Jornada de la SCATERM: «Terminologia, neologia i documentació»

Universitat de Vic, 13 de maig de 2010

- 9.30 h Inscripció de participants i lliurament de documentació
- 10.00 h *Inauguració de la Jornada*
M. CARME SANMARTÍ ROSET
Degana de la Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació de la
Universitat de Vic
JAUME MARTÍ I LLOBET
President de la Societat Catalana de Terminologia, filial de l'Institut d'Estudis
Catalans
FRANCESC VALLVERDÚ CANES
Delegat del president de l'Institut d'Estudis Catalans per a les societats filials
ASSUMPTA FARGAS RIERA
Rectora de la Universitat de Vic
- 10.15 h *Ponència*
La neologia especialitzada, repte constant per al mediador especialitzat
ROSA ESTOPÀ BAGOT
Universitat Pompeu Fabra (Barcelona)
Societat Catalana de Terminologia
- 11.30 h Pausa cafè
- 12.00 h *Comunicacions*
**Mecanismes d'actualització del lèxic: com poden influir en la implantació de
la terminologia en català?**
M. AMOR MONTANÉ MARCH
Grup IULATERM, Institut Universitari de Lingüística Aplicada
(Universitat Pompeu Fabra)

La fixació i la difusió de la terminologia tipogràfica

JOSEP M. MESTRES I SERRA i ESTHER MONZÓ NEBOT

SCATERM, Institut d'Estudis Catalans (Barcelona) i Universitat Jaume I (Castelló)

La norma UNE de traducció aplicada a la traducció de normes

ELISABETH CASADEMONT I CAIXÀS i MARTA SABATER BERENGUER

TERMCAT, Centre de Terminologia

13.20 h *Debat del matí*

Moderador: JAUME MARTÍ I LLOBET, Societat Catalana de Terminologia

15.30 h *Ponència***Neologia i traducció en els processos d'estandardització**

CARLES CASTELLANOS I LLORENÇ

Universitat Autònoma de Barcelona

16.45 h Pausa cafè

17.15 h *Comunicacions***Neologia i traducció en l'àmbit designatiu dels tipus i/o models de sabates en textos divulgatius: anàlisi comparativa del català amb el castellà, l'anglès i l'alemany**

MIREIA CALVET CREIZET

Universitat de Barcelona

Establiment d'un repertori neològic del transport aeri

EUSEBI COROMINA POU

Universitat de Vic

18.15 h *Debat de la tarda*

Moderadora: PILAR GODAYOL NOGUÉ, Universitat de Vic

18.45 h *Balanç i conclusions de la VIII Jornada*

EUSEBI COROMINA i JOSEP M. MESTRES, coordinadors de la Jornada

Assistents a la VIII Jornada

Aquesta llista recull totes les persones assistents a la VIII Jornada de la SCATERM ordenades alfabèticament pels cognoms.

Joan ABRIL ESPAÑOL
Barcelona

Carles CASTELLANOS I LLORENÇ
Barcelona

Pilar BALLESTA I PAGÈS
Barcelona

Rebeca COLLIER CASTANERA
Barcelona

Anna M. BESA JUTGLAR
Barcelona

Rosa COLOMER ARTIGAS
Barcelona

Ester BONET SOLÉ
Barcelona

Jordi COMASÒLIVES TANTIÑA
Barcelona

Eva BUQUET XIRAU
Barcelona

Eusebi COROMINA POU
Vic (Osona)

Mireia CALVET CREIZET
Barcelona

Lluïsa COTONER CERDÓ
Barcelona

Núria CAMPS CASALS
Ripoll (Ripollès)

Pere DROU MORILLO
Barcelona

Elisabeth CASADEMONT CAIXÀS
Barcelona

Àngels EGEA PUIGVENTÓS
Barcelona

Agustí ESPALLARGAS MAJÓ Barcelona	Ramon MOREY COLL Sencelles (Mallorca Septentrional)
Rosa ESTOPÀ BAGOT Barcelona	Joan-Carles ORTEGA I BERENGUER Barcelona
Xavier FARGAS VALERO Barcelona	Conxa PLANAS PLANAS Barcelona
Glòria FONTOVA HUGAS Barcelona	Albert PLANS COLL Barcelona
Jordi GINER ROS Barcelona	Lluc POTRONY JULIÀ Barcelona
Pilar GODAYOL NOGUÉ Vic (Osona)	Blanca RAMOS BARLUENGA Barcelona
Josep M. JOVELLS I SALVIA Golmès (Pla d'Urgell)	Joan M. ROMANÍ OLIVÉ Barcelona
Sílvia LLOVERA DURAN Barcelona	Xavier RULL MURUZÁBAL Valls (Alt Camp)
Mercè LORENTE CASAFONT Barcelona	Marta SABATER BERENGUER Barcelona
Jaume MARTÍ I LLOBET Barcelona	Maria SABÉ MARTÍNEZ Seva (Osona)
Maria Àngels MARTÍNEZ SALOM Llucmajor (Mallorca Oriental)	Míriam SALVATIERRA MALLARACH Beuda (Garrotxa)
Josep M. MESTRES I SERRA Barcelona	Margarida SANJAUME I NAVARRO Barcelona
M. Teresa MIRET I MESTRE Sant Pere de Ribes (Garraf)	Carme SARDÀ CAMPOS Barcelona
Noemí MOLINERO NOTÓ Vilassar de Dalt (Maresme)	Elisabet SOLÉ SOLÉ Barcelona
M. Amor MONTANÉ MARCH Foradada (Noguera)	Sílvia TEULATS CASTELLS Vic (Osona)
	Antònia TORRES BAUÇA Sineu (Mallorca Septentrional)

Balanç i conclusions de la VIII Jornada

EUSEBI COROMINA i JOSEP M. MESTRES
Coordinadors de la Jornada

El dia 13 de maig de 2010 se celebrà la VIII Jornada de la SCATERM a la masia de la Torre dels Frares de la Universitat de Vic, organitzada conjuntament per la Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació d'aquesta universitat i la Societat Catalana de Terminologia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, que comptà amb una cinquantena d'assistents.

Amb el títol de «Terminologia, neologia i traducció», es van desenvolupar en dues sessions un seguit de reflexions al voltant dels mecanismes de formació de paraules noves en els àmbits d'especialitat i la transcendència d'aquests mecanismes en la traducció científicotècnica.

En la primera ponència, Rosa Estopà, professora de la Universitat Pompeu Fabra, va tractar de la neologia especialitzada des de dos punts de vista: d'una banda, la neologia primària, creada pels especialistes, generalment sense una preparació terminològica prèvia, com a necessitat designativa en un acte natural i voluntari de comunicació; i, de l'altra, la neologia secundària en els intercanvis entre dues o més llengües, en la qual els neologismes són induïts i influïts pels neologismes d'origen.

En les comunicacions corresponents a aquesta primera ponència, M. Amor Montané, del grup de recerca IULATERM, exposà el seu estudi sobre la implantació de termes normalitzats, a partir de l'anàlisi de vint-i-vuit termes de l'àrea de la informàtica i les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), que li ha permès de concloure, provisionalment, que els termes que són manlleus i els que són monolèxics tenen més probabilitat d'ésser acceptats i utilitzats pels professionals i usuaris de l'àmbit. D'altra banda, Josep M. Mestres, membre de la SCATERM i cap del Servei de Correcció Lingüística de l'IEC, a la vista de les mancances actuals en el coneixement i el domini de la terminologia i de la pràctica tipogràfica que es pot observar fàcilment en les obres publicades durant els darrers anys, presentà el pro-

jecte de redacció d'un manual bàsic de tipografia que vol dur a terme juntament amb la professora Esther Monzó, de la Universitat Jaume I, de Castelló, amb la triple finalitat de preservar la terminologia i la fraseologia pròpies de la tipografia tradicional i l'actual, de mostrar l'equivalència més adequada de cada terme i expressió en sis altres llengües properes culturalment, i de coadjuvar a la formació dels professionals que tenen com a àmbit de treball la confecció i l'edició de textos escrits. En tercer lloc, Elisabet Casademont i Marta Sabater van exposar el procés de traducció de normes a partir de la norma UNE de traducció que és a punt de publicar en català el TERMCAT; perquè siguin de qualitat, qui tradueix aquests textos ha de tenir també competència lingüística i textual, en la recerca terminològica i en coneixements culturals. Paral·lelament, també ha de disposar d'una persona que en faci la revisió des del punt de vista de l'especialitat; en el cas del TERMCAT, hi intervé, a més, el Consell Supervisor.

En la segona ponència, Carles Castellanos, de la Universitat Autònoma de Barcelona, desenvolupa, amb una gran profusió d'exemples i de referències bibliogràfiques comentades, els conceptes de *neologia* i *traducció* dins els processos d'estandardització de les llengües, especialment en el cas de llengües minoritzades. També posà en relleu la necessitat de considerar els condicionaments sociolingüístics, tant en la traducció com en la neologia, de tal manera que es podria afirmar que les tècniques traductives i terminològiques comporten consideracions sociolingüístiques fonamentades en l'estandardització, com ara l'*autocentrament*, que implica trobar solucions independents de les de la llengua dominant.

En les comunicacions corresponents a aquesta segona ponència, Mireia Calvet, de la Universitat de Barcelona, va aplicar algunes assumpcions teòriques i bàsiques de l'estudi de les tradicions discursives de cada comunitat lingüística i va comparar el grau d'estabilitat d'unitats lèxiques per a la designació de tipus i/o models de sabates en català amb el que els equivalents corresponents han assolit en espanyol, alemany i anglès, idiomes que compten amb una xarxa de sèries textuales prou ben consolidades, amb un accent especial en els neologismes funcionals. Per la seva banda, Eusebi Coromina, de la Universitat de Vic, va exposar el resultat del treball de recerca de neologismes que ha dut a terme en l'àmbit del transport aeri, que l'ha portat a establir un repertori neològic descriptiu d'aquesta àrea, compost per noranta-set termes. L'autor ha comprovat que el recurs més emprat en aquest àmbit és la sintagmació, que ha assolit el 76 % del corpus constituït.

Com a conclusió de la Jornada, es va palesar que, sortosament, cada vegada hi ha més estudiosos que s'interessen per la neologia terminològica i la normalització, que de mica en mica es van resolent buits terminològics i que tot això es fa amb un rigor i amb un domini clars de la matèria, cosa de la qual els assistents es van congratular i van considerar també que cal continuar aprofundint en aquesta línia.

MEMÒRIES DE LA SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA

Títols publicats

- 1 Jaume MARTÍ i Marina SALSE (coord.), *La terminologia i la documentació: relacions i sinergies* (2010)
- 2 Eusebi COROMINA i Josep M. MESTRES (cur.), *Aspectes de terminologia, neologia i traducció* (2010)

